

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Myšlenkový odkaz Františka Drtiny

The thought legacy of the František Drtina

Diplomová práce

Vedoucí práce:

PhDr. Miloslava Blažková, CSc.

Autor:

Bc. Dominik Ďurovec

Praha 2021

Poděkování

Rád bych poděkoval PhDr. Miloslavě Blažkové, CSc. za velmi hodnotné rady, připomínky a laskavý přístup při vedení této diplomové práce. Také bych rád poděkoval své rodině, přátelům a všem dalším za jejich podporu a pomoc.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci „Myšlenkový odkaz Františka Drtiny“ vypracoval samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Bc. Dominik Ďurovec

Anotace

Diplomová práce se zabývá životem a myšlenkovým odkazem českého myslitele Františka Drtiny (1861-1925), který se neodmyslitelně zapsal do české historie, přestože je jeho jméno v současné době málo známé. Cílem této práce je obrátit se k opomíjenému odkazu a tvůrčím způsobem jej aktualizovat. Metody k tomu zvolené odpovídají běžným diplomovým pracím, tj. plynulé a logické členění textu, přiměřeně náročný jazyk, zřetelná a přesná tvrzení včetně jejich doložení primární a sekundární literaturou se začleněním komparace a kompilace. Nedílnou součástí je poznámkový aparát, ve kterém se nachází citace a doplňující potřebné informace.

Klíčová slova

František Drtina, Tomáš Garrigue Masaryk, československá společnost, české myšlení, filosofie, pedagogika

Annotation

The diploma thesis deals with the life and thought legacy of the Czech thinker František Drtina (1861-1925) who inextricably entered to the Czech history, although his name is currently less known. The aim of this work is to point out a neglected legacy and reconstruct it in a creative way. The methods chosen for this correspond to Common diploma theses, i.e. fluent and logical structure of the text, reasonably demanding language, clear and precise statements, including their substantiation by primary and secondary literature, including comparison and compilation. An integral part is a note-taking apparatus which contains citations and additional necessary information.

Keywords

František Drtina, Tomáš Garrigue Masaryk, Czechoslovakian society, Czech thinking, philosophy, pedagogy

Obsah

Obsah.....	5
Úvod.....	8
1. Drtinův život a jeho osobnost.....	11
1.1. Rodinné prostředí	11
1.2. Studium a učitelské působení.....	16
1.3. Publikační a redakční činnost.....	24
1.4. Politické působení – poslanec, mafián, státní tajemník.....	29
1.5. Poslední léta života.....	37
2. Myšlenkové dílo Františka Drtiny v kontextu myšlení jeho doby	38
2.1. Česká filosofie druhé poloviny 19. a první poloviny	
20. století	38
2.2. Česká pedagogika druhé poloviny 19. a první poloviny	
20. století	45
2.3. Drtinova filosofie a filosofická díla.....	51
2.3.1. Hodnocení Drtiny jako filosofa.....	71
2.4. Drtinova pedagogika a pedagogická díla.....	80
2.4.1. Hodnocení Drtiny jako pedagoga.....	86
Závěr.....	93
Seznam použité literatury.....	95
Primární literatura	95
Sekundární literatura	95
Encyklopedie a slovníky	98
Elektronické zdroje.....	98

Abstrakt.....	99
----------------------	-----------

Seznam zkratek

Úvod

Tato diplomová práce se zabývá myšlenkovým odkazem české osobnosti FRANTIŠKA DRTINY (1861-1925). Jedná se o práci, která je zaměřena výhradně teoreticky. Klade si za cíl předložit pohled na jednu z nepochybně významných, ale opomíjených osobností české minulosti. Návrat k opomíjeným českým myslitelům je osobním záměrem autora této práce a tedy i důvodem výběru tématu. Mnoho prací se v současnosti věnuje Tomáši Garrigue Masarykovi (1850-1937), nicméně se opomíjí poměrně široký okruh tzv. *masarykovců* – přímých a nepřímých žáků Masaryka. Z tohoto důvodu vzešla snaha o aktualizaci některého z nich. Práce se pohybuje v okruhu běžných diplomových prací, pracuje s primární a sekundární literaturou, na kterou je odkázáno v poznámkách pod čarou. Obsah práce je logicky členěn na kapitoly a podkapitoly.

V první kapitole seznamuji s Drtinovým životním působením. Čtenář se postupně dozvídá, co všechno Drtinu formovalo – rodinné prostředí, studium ve vlasti a zahraničí, redakční, univerzitní a politická činnost. Nelze pominout ani společenskou situaci přelomu 19. a 20. století, která byla politicky neklidná. Pro konstituování obrazu Drtinova života byly použity sborníkové příspěvky (vzpomínky) lidí, kteří byli s Drtinou v blízkém kontaktu a nejlépe mohou poukázat na Drtinovu osobnost. Vzpomínky lidí reflektují význam Drtinova životního působení, které není v širší společnosti příliš známé, zároveň je zde nastíněn Drtinův myšlenkový odkaz. Bližší porozumění tohoto životního obrazu je také nezbytné pro lepší uchopení Drtinova myšlenkového odkazu. V rámci této kapitoly se nachází pět podkapitol, které jsou plynule a logicky členěny – od Drtinova narození až po jeho úmrtí.

V druhé kapitole je představeno Drtinovo myšlenkové dílo, přičemž první dvě podkapitoly se zabývají českým dobovým kontextem, který slouží k uvedení českého filosofického a pedagogického myšlení tehdejší doby. Zasazení dobového kontextu přispívá k lepšímu porozumění a pomáhá zasadit Drtinovo myšlenkové dílo. Další dvě podkapitoly se poté přímo zabývají Drtinovou filosofií a pedagogikou. V těchto dvou oborech myšlení totiž vynikal Drtina nejvíce. Zde se pracuje s Drtinovými studii a spisy. Součástí těchto dvou podkapitol je i hodnocení Drtinovy filosofie a pedagogiky, prostřednictvím sborníkových příspěvků, které byly vydávány v průběhu Drtinova života, ale i po jeho úmrtí jako ohlédnutí k Drtinovu myšlenkovému odkazu.

V rámci rozboru Drtinovy *filosofie a pedagogiky* byly vybrány některé jeho spisy a studie, které nejlépe ukazují Drtinovo myšlenkové zaměření. Již předem lze nastítnit, že Drtinova filosofie a pedagogika byla zaměřena *dějinně*. Drtina byl historikem v obou oborech, přičemž nejoriginálnější obrat předvedl ve svých pedagogických spisech, které měly sloužit k reformě českého školství. Drtina byl především znalcem filosofie a jeho díla jsou toho důkazem. Sám nepřinesl žádný filosofický systém.

Pro vypracování této diplomové práce byla použita primární a sekundární literatura z několika knihoven, především *Národní knihovny v Praze* a několika fakult *Univerzity Karlovy*. Diplomová práce si klade za cíl ukázat význam Drtinova myšlenkového odkazu, je však patrné, že některá jeho díla by si zasloužila další teoretická zkoumání, což dokazuje nejen názor autora této práce, ale i těch lidí, kteří se Drtinovou tvorbou v minulosti zabývali. Tuto práci je třeba vnímat jako uvádějící a také je aktualizovaným příspěvkem do dějin české filosofie a pedagogiky.

*Tvá touha lidskou za myšlenkou vodila Tě,
vznik její hledala i pochody a cíl,
sny její vábily tě, lesknoucí se zlatě,
i stín, jímž pátravý se, zrak ji zachmuřil.*

*Tys v Heladu šel za stopami Epikteta
a slovům naslouchals, v nichž klid je stoický –
šels v Galileu, květ kde bílý za stop zkvétá,
jež noha Kristova tam vtiskla na vždycky,*

*A sám pak jiné vodils na nejlepší cesty,
jež myšlenka si našla věků dálavou,
jich pralesy i pouští, lučinou i městy –
zem pod nohama, modř a světy nad hlavou.*

*Byls učitelem, vůdcem, byls i přítel vlídný,
měls pro každého radu, pomocnou i dlaň –
ať cokoliv se dalo, tys byl povždy klidný,
šels za pravdou, jak učils, staň se, co se staň.¹*

¹ Jan Rokyta a část jeho básnického věnování prof. dr. Františku Drtinovi k příležitosti jeho šedesátých narozenin. In: KLÍMA, Jiří et al. *Sborník vzpomínek a prací vydaný ku počtě univ. prof. dra Františka Drtiny*. Praha: J. Otto, 1921. Str. 5-6

1. Drtinův život a jeho osobnost

1.1. Rodinné prostředí

První krok do české historie učinil František Drtina dne 3. října 1861. Stalo se tak v Hněvšíně u Nového Knína na Dobříšsku.² V minulosti se jednalo o malou rolnickou ves a dnes tomu není jinak. Řídce obydlená vesnice je součástí obce Chotilsko, která spadá pod oblast známou jako Sedlčansko. Drtina zde zanechal významnou stopu a je právem pamatován. Bylo mu dokonce uděleno čestné občanství a jeho jméno nese nedaleká rozhledna, která se tyčí na místním vrcholu Besedná.³ Rod Drtinů však pocházel z jiného místa a to velmi blízkého. Podle Součkové se jednalo o Senešnice, taktéž spadající pod Sedlčansko a v současné době také vesnici. Hněvšín měl být obydlen Drtinou ve 30. letech 19. století, tedy relativně dlouhou dobou před narozením Františka. Součková dodává, že se tam do místní rolnické rodiny nastěhoval mladík jménem Jan DRTINA (1816-1900) a vzal si Annu (1813-1896), dceru hospodáře. Netrvalo dlouhou dobu a narodili se jim dva synové – Jan (1834-1907) a František (1839-1906). Druhý jmenovaný se stal později otcem Františka Drtiny, jemuž je věnována tato práce. Mnou sledovaná rodová linie tak počíná od příchodu Jana Drtiny do Hněvšína, přičemž příbuzné měl i v rodných Senešnicích. Součková však udává, že odchodem Jana Drtiny zřejmě došlo k odcizení od původní větve Drtinů.⁴

Rolníčení nebylo pro Jana Drtinu něčím novým, pocházel totiž z obdobně orientované rodiny. Podle Součkové se ukázalo, že měl pro rolníčení vlohy a stal se více než dobrým hospodářem. Hněvšínský statek měl pod Janovým vedením prosperovat a to především v souvislosti s novými a pokrokovými postupy, které zaváděl. Drtinově rodině se tak podařilo nashromáždit dostačující jmění. Jejich synové Jan a František se tak nemuseli nutně stát rolníky. I proto se starší syn Jan později odstěhoval a vykonával různé profese. Statek převzal mladší František, který se v dané době zároveň oženil.⁵ Jeho družkou se stala Marie (1836-1905) z blízkého Chotilska. Společně měli sedm dětí, dvě

² KRATOCHVÍL, Ladislav. *František Drtina*. Praha: Česká grafická unie, 1941. Str. 11.

³ *František Drtina*. Obec Chotilsko [online]. Chotilsko, 2020. [cit. 01. 03. 2020]. Dostupné také z: https://www.chotilsko.cz/vismo/fulltext.asp?hledani=1&id_org=5329&id_osnovy=2023&n=obec&p1=2023&submit.y=0&submit.x=0&query=franti%C5%A1ek+drtina&submit.x=0&submit.y=0

⁴ SOUČKOVÁ, Sylva. *František Drtina: filozof, pedagog a politik v korespondenci a vzpomínkách (1861-1925)*. Praha: Eva-Milan Nevole, 2004. ISBN 80-254-5532-7. Str. 15.

⁵ Tamtéž, str. 15

z nich však zemřely. Přesto vychovali tři syny a dvě dcery. Nejstarší z dětí byl mnou sledovaný František Drtina mladší. Podobně jako jeho děda Jan, tak i otec František byl dobrým hospodářem a rodina tak netrpěla nouzí. Podle Obrátila zdědil statek mladší bratr Antonín. František Drtina mladší a nejmladší bratr Jan odešli na vyšší studia a dvě dcery Drtinovy se provdaly do okolních rolnických rodin.⁶

O Hněvšíně a jeho blízké krajině se několikrát vyjádřil sám František mladší. Kratochvíl ve své knize uvádí: „*Samota hněvšínská měla rozhodně veliký vliv na můj vývoj duševní, na mé představování, cítění a chtění. Budila hloubavost, pomáhala tvořiti vážný názor životní. Příroda hornatá a lesnatá, tok Vltavy i ústící do ní potoky, veliká rozmanitost krajinového útvaru budila romantickou náladu, jež se mně zmocňovala v době jinošské...*“⁷ Pavlásek dále doplňuje další slova Františka mladšího o Hněvšíně: „*Mé cítění náboženské nesporně souvisí s mým selským původem. Život dětský na malé vesnici, vlastně samotě, uprostřed lesů, denní a roční zjevy přírodní a náboženské zvyklosti a obřady ve vztahu k nim, to vše působilo mocně na mou mysl. Toto cítění bylo však podporováno a prohlubováno náboženskou tradicí v rodině, uchovávanou dobrou péčí matky... Otec i děd můj byli více založeni rozumářsky...*“⁸ Právě ono rozumářství dědy Jana mělo zásadní vliv na Františkovu studijní dráhu, podobně jako u nejmladšího Jana. Podle Součkové byl jejich děda velmi sečtělý, ačkoli neprošel žádným dalším vzděláním mimo kraj, zřejmě proto rozuměl důležitosti dalšího vzdělávání ve formování člověka.⁹

Malá ves jako Hněvšín přirozeně neměla vlastní školu, a proto docházel František mladší do obecné školy v Živohošti a následně Sedlčan. Do Sedlčan se navíc odstěhovali jeho prarodiče Jan a Anna, aby se starali o vzdělávání všech svých vnoučat.¹⁰ Podle Součkové bylo celkově neobvyklé, že prarodiče Drtinovi zajistili vzdělání i pro své vnučky. Sedlčany se tak vedle Hněvšína staly druhým domovem a dokonce hlavním místem setkávání Drtinovy rodiny. Jednalo se v tomto smyslu o vícegenerační rodinu, která mohla jít zřejmě jiným příkladem, jak v rodinných vztazích, tak ve snaze o všestranný rozvoj. Součková uvádí, že tato rodinná atmosféra trvala do období přelomu

⁶ OBRÁTIL, Karel. *Drtinova čítanka*. Vydání druhé. Brno: Otakar Sobek, 1920. Str. 5.

⁷ KRATOCHVÍL, Ladislav. *František Drtina*. Praha: Česká grafická unie, 1941. Str. 11.

⁸ PAVLÁSEK, Vojtěch. *T. G. Masaryk a František Drtina: smysl a osudy jejich kulturního programu*. Praha: Pedagogické museum J. A. Komenského, 1968. Katalog výstavy. Str. 4.

⁹ SOUČKOVÁ, Sylva. *František Drtina: filozof, pedagog a politik v korespondenci a vzpomínkách (1861-1925)*. Praha: Eva-Milan Nevole, 2004. ISBN 80-254-5532-7. Str. 15.

¹⁰ OBRÁTIL, Karel. *Drtinova čítanka*. Vydání druhé. Brno: Otakar Sobek, 1920. Str. 5-6.

19. a 20. století. Mezi léty 1896 až 1900 zemřeli oba prarodiče Drtinovi, což přirozeně zasáhlo celou rodinu. Její semknutost to však nenarušilo. Rodinu postupně přebírala mladší generace a ukázalo se, že úsilí prarodičů nebylo bezvýsledné, ba právě naopak.¹¹

Vedle dědy Jana měla velký vliv Františkova matka Marie. Podle Cacha dokonce převyšovala svým vlivem jeho otce.¹² Podobnou analogii můžeme nalézt u Tomáše Garrigua MASARYKA (1850-1937). V neposlední řadě měl významný vliv Františkův strýc Jan. Klíma a Součková společně zachycují Františkovu vzpomínku, kde je strýc Jan popisován jako velmi svérázná osobnost, která byla na svou dobu značně liberální, což mělo dokonce vyvolávat nedobré vztahy mezi ním a jeho otcem. Jan studoval během svých studií filosofii, dokonce byl učitelem na reálkách a ve šlechtických rodinách, což inspirovalo Františka mladšího při budoucím výběru studia a celkově jej motivovalo ke studiu. Mělo se jednat o všestranně nadaného člověka (byl zběhlý v matematice, filosofii, biologii, hudbě a šachu), kterému se však nepodařilo nalézt pevný bod ve svém životě. Nikdy se neoženil, avšak na svou dobu toho mnoho vyzkoušel a poslední chvíle svého života strávil se svou rodinou na statku v Hněvšíně.¹³

Pro Drtinu (od této části pouze František Drtina mladší) a jeho rodinné zázemí měla velkou důležitost ještě jedna žena. Byla jí choť a matka jeho dětí Olga (1870-1927), rozená Foustková. Podle Součka se s ní Drtina seznámil roku 1892. Olga pocházela z dobře situované a pokrokové rodiny. Její otec byl Vilém FOUSTKA (1836-1880), který toho času vlastnil tiskárnu, což bylo na české poměry neobvyklé.¹⁴ Podle Součkové se Foustka důsledně postaral o to, aby se jeho dětem dostalo patřičného vzdělání. Vedle toho dodává, že Olga byla navíc velmi pohledná dáma. Rodina Foustkova byla centrem společenského dění. Starší sestru Olgy, Bronislavu (1861-1942), si vzal novinář a spisovatel Jan HERBEN (1857-1936). Oba se starali o redakci Masarykova *Času* a byli tak v úzkém

¹¹ SOUČKOVÁ, Sylva. *František Drtina: filozof, pedagog a politik v korespondenci a vzpomínkách (1861-1925)*. Praha: Eva-Milan Nevole, 2004. ISBN 80-254-5532-7. Str. 16.

¹² CACH, Josef. *František Drtina: filozof, pedagog a reformátor školství, představitel kultury a státník*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2003. ISBN 80-7194-538-2. Str. 6.

¹³ SOUČKOVÁ, Sylva. *František Drtina: filozof, pedagog a politik v korespondenci a vzpomínkách (1861-1925)*. Praha: Eva-Milan Nevole, 2004. ISBN 80-254-5532-7. Str. 16-17. KLÍMA, Jiří et al. *Sborník vzpomínek a prací vydaný ku počtě univ. prof. dra Františka Drtiny*. Praha: J. Otto, 1921. Str. 9-10.

¹⁴ SOUČEK, Jan. *František Drtina: osobnost, rodný kraj, přátelé, rodina*. Praha: Eliška Kosová a MAKE* detail s finanční podporou obce Chotilsko. ISBN 978-80-905903-4-2. Str. 12.

kontaktu s Drtinou, který do něj přispíval. Foustkovi tak ve svém domově vítali řadu přátel a společníků Masarykových. Součková udává, že vztah obou dvou nebyl na svých počátcích jednoduchý. Olga měla být velmi citlivá a Drtina ve svých pocitech naopak zdrženlivý. Podle Součkové si nebyli příliš podobní, lišili se jak ve svém zevnějšku, tak i povahově. Oba se však zasnoubili a nakonec se po dlouhém vyčkávání vzali roku 1897. V následujících letech se jim narodily dvě děti – dcera Olga (1898-1975) a syn Prokop (1900-1980).¹⁵

Součková dobře zachycuje vztah Olgy a Františka Drtiny skrze zachovalou korespondenci a potvrzuje výše zmíněné rozdílnosti: „*Osobní dopisy Olgy a Františka Drtinových mnoho napovídají nejen o rozdílnosti jejich povah, ale také o jejich odlišném rodinném zázemí. Racionální František pocházel z rodiny prakticky orientovaného středočeského sedláka; více emotivní Olga se narodila do intelektuálního měšťanského prostředí na Moravě (...). Dlouhé období formálního zasnoubení v letech 1894 až 1897 s Františkem, který se nechtěl ženit, dokud nebude mít dostatečný plat, aby mohl živit rodinu, snášela neklidně. V důsledku její citlivé povahy a zároveň výbušné povahy se během této doby mezi oběma milenci často strhly až malicherné hádky, jejichž řešení zabíralo velkou část vzájemné korespondence. A to i přesto, že se František, jemuž nesmírně záleželo na tom, aby kolem něho panoval smír (...). Jako učitel a člověk psychologicky vnímavý – a také proto, že ji měl nesmírně rád – se brzy naučil vhodně čelit jejím proměnlivým náladám.*“¹⁶

Z jejich korespondence lze vyčíst výraznost slovního projevu, který zachycuje rozdílné povahy obou pisatelů, ale také jejich vzájemnou lásku. Součková uvádí jednu z odpovědí Drtiny na dopis Olgy: „*Má drahá rozhněvaná Olinko, včera došel Tvůj druhý dopis. Měl jsem radost, myslel jsem, že to bude něco obsažného. Ale málem bych se byl zlobil, poznáv jeho neobsažnost, kdybych se nebyl srdečně zasmál Tvému malomocnému hněvu. Svých oprávnění ovšem jako vždy neuznávám a Tvého hněvu se nikterak*

¹⁵ SOUČKOVÁ, Sylva. *František Drtina: filozof, pedagog a politik v korespondenci a vzpomínkách (1861-1925)*. Praha: Eva-Milan Nevole, 2004. ISBN 80-254-5532-7. Str. 16-17. KLÍMA, Jiří et al. *Sborník vzpomínek a prací vydaný ku počtě univ. prof. dra Františka Drtiny*. Praha: J. Otto, 1921. Str. 31-33.

¹⁶ Tamtéž, str. 35.

*nelekám...“*¹⁷ Citlivou a emotivní stránku Olgy zase zachycuje tato část jednoho z dopisů: „*Můj drahý pane doktore! Jsem nevýslovně šťastna... Poznala jsem, že bez Vás nemohu býti živa... Ne my se nesmíme rozejít!*“¹⁸

Po svatbě se rozhodli přestěhovat do Prahy, kde měl Drtina většinu svých pracovních povinností. Dostalo se jim společného a prostorného bytu na Smíchově. Právě zde vzniklo nové rodinné zázemí Drtinů. Na Hněvšín a jeho krajinu však nezapomněl, i přes svou pracovní zatíženost hledal příležitosti, jak se dostat do milovaného Hněvšína. Doprava z Prahy neměla být příliš náročná, Drtinovi značně využívali parníky, železnici, později automobil nebo chodili pěšky. Kontakt s Hněvšínem tak nebyl výrazně narušen. Podle Součkové se Drtina dokonce staral o modernizaci nového stavení v Hněvšíně, kde by mohli přebývat v době své návštěvy s rodinou. Podobně jako u Foustků, stala se pražská domácnost Drtinů centrem společenského dění, kam docházeli známé české osobnosti tehdejší doby. Jmenovat lze např. básníky Jaroslava VRCHLICKÉHO (1853-1912) a Adolfa HEYDUKA (1835-1923), výtvarníka Maxe ŠVABINSKÉHO (1873-1962), spisovatele Františka Xavera ŠALDU (1867-1937) a jiné další osobnosti společenského a vědeckého zaměření. Jejich pozvání směřoval Drtina i do rodného Hněvšína. I ten se tak stával centrem intelektuálních debat a událostí. Vše převážně v důsledku Drtinovy společenské angažovanosti. V tomto ohledu se může zdát, že byla Olga zastíněna Drtinou. Jejich syn Prokop (později významný československý politik) ve svých pamětech uvedl, že jeho otec byl všeobecně považován za hlavu rodiny a to nejen na Smíchově, tak i v Hněvšíně. Pražská domácnost však nemohla fungovat bez Olgy, která se starala o její chod a vkusné zařízení pro četné návštěvy. Měla navíc oplývat výjimečným mateřským a výchovným citem, nestarala se jen o své děti, nýbrž i o děti Herbenových, příbuzných z Hněvšína a jiných známých. Nepochybně měla také kulturní potřeby, které realizovala v pražském prostředí, kde k tomu měla řadu příležitostí. Nezůstala tak ve stínu svého chotě.¹⁹

¹⁷ SOUČKOVÁ, Sylva. *František Drtina: filozof, pedagog a politik v korespondenci a vzpomínkách (1861-1925)*. Praha: Eva-Milan Nevole, 2004. ISBN 80-254-5532-7. Str. 16-17. KLÍMA, Jiří et al. *Sborník vzpomínek a prací vydaný ku počtě univ. prof. dra Františka Drtiny*. Praha: J. Otto, 1921. Str. 35.

¹⁸ SOUČEK, Jan. *František Drtina: osobnost, rodný kraj, přátelé, rodina*. Praha: Eliška Kosová a MAKE* detail s finanční podporou obce Chotilsko. ISBN 978-80-905903-4-2. Str. 12.

¹⁹ SOUČKOVÁ, Sylva. *František Drtina: filozof, pedagog a politik v korespondenci a vzpomínkách (1861-1925)*. Praha: Eva-Milan Nevole, 2004. ISBN 80-254-5532-7. Str. 33-40.

Drtina se na přelomu 19. a 20. století nacházel ve svízelné situaci, narodily se mu dvě děti, ale zároveň byl svázán prací na univerzitě, redaktorskou činností a později i poslaneckým mandátem ve vídeňské Říšské radě. Podle Součkové však byl Drtina velmi oddaný své rodině, se svou chotí Olgou si neustále dopisovali, popisoval velkou část své pracovní činnosti a zároveň chtěl vědět vše o tom, co se děje v Hněvšíně a dokonce se dále podílel na vesnickém životě. Právě tam trávila Olga s dětmi většinu času, kde byli obklopeni harmonickou přírodou. Zvolili tak pro děti viditelně vhodnější prostředí, přestože mohli být pospolu v Praze. Drtina dojížděl za rodinou každý týden, nehledě na to, že se mohl mnohdy zdržet pouze jediný den. Nemohl ale konat jinak, společně s Masarykem a dalšími se vyskytli v situaci, kdy bylo zapotřebí se starat nejen o sebe, ale i budoucnost jejich vlasti, která se stále více dožadovala společenské proměny. Nicméně lze konstatovat, že podle zachovalých korespondencí a vzpomínek měl Drtina značně vyvinutý smysl pro rodinu a práci – ani jedno nezanedbával.²⁰

1.2. Studium a učitelské působení

Podle Kratochvíla byly pro Drtinu obecné školy v Živohošti a Sedlčanech nedostatečné a neodpovídaly svou náročností mladé zvědavé duši. Proto v roce 1872 přešel na Akademické gymnázium do Prahy, kde měl více příležitostí rozvíjet své nadání a zájmy. Po dobu gymnaziálního studia v Praze mu byl určitou oporou jeho strýc Jan, který byl v té době učitelem a prvně u Drtiny rozvíjel povědomí o studiu jazyků, přírodních věd, náboženství a filosofie.²¹ Nejednalo se ale jen o jeho strýce, řada dalších pražských učitelů povzbudila Drtinu v jeho studiu. Zmínit lze např. Oldřicha KRAMÁŘE (1848-1942), Jindřicha NIEDERLEHO (1840-1875), Františka ŠOHAJE (1815-1878) a další – všichni převážně se zaměřením na klasickou filologii. Obrátil k tomu dodává, že Drtina svým talentem a nadšením do studia převyšoval své spolužáky, po celou dobu studia získával četná vyznamenání. Drtina se tak po vzoru svých učitelů věnoval studiu jazyků, především němčině, francouzštině, angličtině, ale také řečtině. Podle Obrátla již tehdy Drtina disponoval vlasteneckým duchem a přispíval do některých časopisů. Samo sebou tomu odpovídala společenská atmosféra doby.²²

²⁰ SOUČKOVÁ, Sylva. *František Drtina: filozof, pedagog a politik v korespondenci a vzpomínkách (1861-1925)*. Praha: Eva-Milan Nevole, 2004. ISBN 80-254-5532-7. Str. 16-17. KLÍMA, Jiří et al. *Sborník vzpomínek a prací vydaný ku počtě univ. prof. dra Františka Drtiny*. Praha: J. Otto, 1921. Str. 42-50.

²¹ KRATOCHVÍL, Ladislav. *František Drtina*. Praha: Česká grafická unie, 1941. Str. 13.

²² OBRÁTIL, Karel. *Drtinova čítanka*. Vydání druhé. Brno: Otakar Sobek, 1920. Str. 6.

Klíma to doplňuje vzpomínkovými slovy Drtiny: „*V V. třídě gymnasijní vzniklo ve mně rozhodnutí pracovati pro obecné blaho a věnovati se vážné přípravě k tomuto úkolu. Rozhodnutí toto nebylo jen povahy mravní, nýbrž především náboženské, a stalo se právě tehdy, kdy vnitřním hlasem neodolatelně nutkán zřekl jsem se úmyslu jíti na kněžství. Ideál tento zaměnil jsem za ideál nový, všeobecnější, všelidský, a stalo se to z pohnutek náboženských, neboť věřil jsem vždy pevně a věřím v prozřetelnost, že Bůh ať jakkoli představován, vnuká myšlenky naše i řídí naše osudy, že žijeme jako organická část v něm nejvnitřnějšími myšlenkami a citovými hnutími podle slov apoštolových: „In eo vivimus, movemur et sumus.“ Pokud se pamatuji, nepůsobil na rozhodnutí toto žádný otřes, byl to proces vnitřní souvislý s neobyčejným zvážením mé povahy...“²³*

Klíma dále dodává, že během gymnaziálních let pěstoval Drtina nejen svého ducha, nýbrž i tělo. Zachycuje vzpomínku, kde Drtina přiznal, že se vší duševní prací a oním zvážením postupně opomíjel svou tělesnou schránku, neboť usoudil, že neměla stejnou důležitost. Vědom si této chybné úvahy, snažil se jí napravovat při každé příležitosti v průběhu svého života, nikoli však do té míry, která by mu byla uspokojující.²⁴ Klíma zároveň dodává, že již na gymnáziu si Drtina uvědomoval náboženskou situaci, ve které se země nacházela a to v kontextu uznávané katolické tradice a naopak té neuznávané – husitské, která byla celkově vnímaná jako protestantská. Podle Klímy měl Drtina již tehdy blíže k protestantismu (ačkoli jeho rodina byla formálně katolická), který mu byl prostou a upřímnou zbožností. Vnímal, že rozpor mezi těmito konfesemi byl značný i v souvislosti s otázkou českého národa. Drtinovi také nemohla uniknout skutečnost, že se katolicismus nacházel v krizi a že se ve společnosti vytrácela mravnost. Tento problém následně promýšlel i v průběhu svého dalšího studia.²⁵

Drtina úspěšně a s vyznamenáním odmaturoval roku 1880. Následně se zapsal na studium klasické filologie a filosofie na tehdy ještě nerozdělenou pražskou univerzitu. K procesu jejího rozdělení došlo v následujících třech letech, na českou a německou univerzitu. Podle Součkové nelze tento moment rozdělení opomíjet, neboť i na základě této události přichází na univerzitu Tomáš Garrigue Masaryk jakožto mimořádný profesor

²³ KLÍMA, Jiří et al. *Sborník vzpomínek a prací vydaný ku počtě univ. prof. dra Františka Drtiny*. Praha: J. Otto, 1921. Str. 8-9.

²⁴ Tamtéž, str. 9.

²⁵ Tamtéž, str. 10-11.

v oboru filosofie. Právě zde se poprvé setkávají, přičemž pro oba je to zcela nová situace, ale také počátek jejich budoucího profesního a přátelského vztahu.²⁶

Dršina se ve svém dalším studiu v zásadě neodloučil od toho předchozího, naopak jej prohloubil. Píša uvádí, že bližší mu byly filosofické problémy, především měl Dršina přilnout k řecké filosofii. V tomto ohledu mu značně pomohla jazyková průprava z gymnaziálního studia, bez větších problémů mohl číst literární a filosofická díla, která nebyla přeložena do českého jazyka.²⁷ Podobně i Obrátil udává, že si Dršina velmi blízce všímal filosofie a pod vlivem univerzitních profesorů se upevnilo jeho rozhodnutí pro učitelskou dráhu. Směrodatný vliv na to měl mít filosof a sociolog Tomáš Garrigue Masaryk a pedagog Gustav Adolf LINDNER (1828-1887). Dále jej z univerzitních profesorů ovlivnil filosof a psycholog Josef DURDÍK (1837-1902) či rakouský filosof Johann Heinrich LÖWE (1808-1892).²⁸

Podle Součkové se Dršina orientoval na Masaryka již po prvním semestru. Masaryk své první studenty, mezi nimiž byl právě Dršina, uváděl do svého pojetí klasifikace věd, filosofické metodologie, dějin filosofie a filosofických cvičení. Dršina si také nechával radit od Masaryka, jakým dalším směrem postupovat ve svém studiu a na základě jeho podnětu se vydal rozšířit své obzory do zahraničí. V letech 1885 až 1886 studoval v Berlíně. V době doktorského studia a habilitace v letech 1889 až 1891 následně vycestoval do dalších významných center tehdejší vzdělanosti – Curychu, Bonnu, Heidelbergu, Oxfordu či Paříže. Během zahraničního studia na něj učinila dojem řada profesorů, se kterými měl následně přátelské vztahy, např. francouzský historik a bohemista Ernest DENIS (1849-1921), francouzský filosof Émile BOUTROUX (1845-1921) či němečtí filosofové Friedrich PAULSEN (1846-1908), Eduard ZELLER (1814-1908) a Rudolf Christoph EUCKEN (1846-1926). Dršina byl po většinu času zahraničních pobytů v korespondenčním styku s Masarykem, informoval jej o tom, co zhlédl a navštívil. V této

²⁶ SOUČKOVÁ, Sylva. *František Dršina: filozof, pedagog a politik v korespondenci a vzpomínkách (1861-1925)*. Praha: Eva-Milan Nevole, 2004. ISBN 80-254-5532-7. Str. 18.

²⁷ PÍŠA, František. *Prof. Dr. Fr. Dršina: jeho život a dílo*. Hradec Králové: Pokrokový klub, 1911. Knihovnička Pokrokového klubu. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:95ad0dc0-42f4-11e8-a5f3-005056825209>. Str. 5.

²⁸ OBRÁTIL, Karel. *Dršinova čítanka*. Vydání druhé. Brno: Otakar Sobek, 1920. Str. 6.

době byl Drtina již redaktorem revue pro vědu a umění *Naše doba*, a proto se určitá část jejich korespondence zaměřovala na chod redakce.²⁹

Jeho zahraniční pobyty mu nesporně sloužily jako inspirace pro jeho budoucí díla a příspěvky do různých periodických časopisů. Z hlediska jeho redakční, literární a filosofické tvorby je to nanejvýš zřejmé. Obrátil to navíc dokládá svými slovy: „*Cesty tyto měly na duševní vývoj Drtinův veliký vliv, zjednaly mu rozhled po současném světě kulturním, důležité styky zahraniční i položily základ k reformním jeho snahám a pracím na poli českého školství. Plodem těchto cest v cizině byla řada informativních spisů a článků, zvláště o filosofii a školství ve Francii a Anglii... obohatil se novými poznatky, kritickým rozhledem, znalostí cizích kultur i reformních snah výchovných a školských, i vrátil se do Prahy, aby těžil z nabytých vědomostí pro svůj národ.*“³⁰

Drtinova první učitelská činnost následovala po ukončení prvního studia na pražské univerzitě. Podle Součka úspěšně složil státní zkoušky roku 1886 a stal se středoškolským profesorem klasické filologie. Celkově ovládal pět světových jazyků, dále pak řečtinu a latinu. V průběhu času vyučoval na několika pražských středních školách, např. na Akademickém gymnáziu, kde sám studoval. Kolegou se mu tam stal spisovatel Alois JIRÁSEK (1851-1930), jehož díla měl Drtina ve značné oblibě.³¹ Roku 1889 dokončil Drtina své doktorské studium a následovaly přípravy na habilitaci. Během krátké doby a častého zahraničního cestování se mu podařilo zvládnout i habilitační kolokvium a roku 1891 se stal docentem pro obor filosofie. Tato skutečnost mu dovolila uvést své znalosti skrze přednáškovou činnost na pražskou českou univerzitu.³²

Podle Součkové začal Drtina vyučovat v zimním semestru akademického roku 1891 až 1892 a zaměřil se na dějiny řecké filosofie. V následujících letech se jeho záběr rozšířil o úvod do filosofie, dějiny novověké filosofie, ba dokonce přednášky o pedagogice a psychologii. V roce 1897 si rozšiřuje habilitaci o pedagogiku. Také je podpořen

²⁹ SOUČKOVÁ, Sylva. *František Drtina: filozof, pedagog a politik v korespondenci a vzpomínkách (1861-1925)*. Praha: Eva-Milan Nevole, 2004. ISBN 80-254-5532-7. Str. 18-20.

³⁰ OBRÁTIL, Karel. *Drtinova čítanka*. Vydání druhé. Brno: Otakar Sobek, 1920. Str. 7-8.

³¹ SOUČEK, Jan. *František Drtina: osobnost, rodný kraj, přátelé, rodina*. Praha: Eliška Kosová a MAKE* detail s finanční podporou obce Chotilsko. ISBN 978-80-905903-4-2. Str. 4.

³² GABRIEL, Jiří. František Drtina. In: *Antologie z dějin českého a slovenského filozofického myšlení: od roku 1848 do roku 1948*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1989. Česká část. Str. 171-178. Členská knihnice. ISBN 80-205-0029-4. Str. 171.

univerzitní komisí k získání mimořádné profesury filosofie a pedagogiky. Komise, která tak žádala, se skládala z profesorů, kterými byli Tomáš Garrigue Masaryk, Josef Durdík a Otakar HOSTINSKÝ (1847-1910). Zbývalo jenom potvrzení příslušného ministerstva, které přišlo po téměř dvou letech. Mimořádným profesorem filosofie a pedagogiky se stal formálně roku 1900. Od následujícího akademického roku 1900 až 1901 převzal vedení pedagogického semináře. Přednášel o Jeanu J. Rousseauovi a školských organizacích předních západních evropských států, které měl tu možnost navštívit.³³ Řádnou profesuru filosofie a pedagogiky získal Drtina roku 1903 a podle Obrátily se jeho univerzitní práce stále více orientovala od filosofie k pedagogice.³⁴

Součková dále dodává, že pražská česká univerzita zažádala o Drtinovu řádnou profesuru již roku 1902. I v tomto případě s doporučením profesorů Masaryka a Hostinského. Celá věc vyžadovala pozornost, neboť profesor Durdík během akademického roku 1901 až 1902 vážně onemocněl a byl to právě Drtina, který jej mimořádně zastupoval v době jeho nemoci. Profesor Durdík nakonec nemoci podlehl a bylo zapotřebí najít jeho nástupce. Drtina se jevil jako nanejvýš vhodná volba.³⁵ Podobu univerzitního návrhu na Drtinovu řádnou profesuru stručně popisuje Pešková: „*V návrhu je zdůrazněna zejména Drtinova univerzalita, znalost jazyků, dokonalá orientace v zahraničním školství nižším i vyšším a odborná produkce v oboru pedagogiky, filozofie, dějin filozofie a etiky, která má ohlas v recenzích doma i v zahraničí. Je uvedena i jeho čtrnáctiletá učitelská praxe na gymnáziích a jeho práce redaktora... a také úspěšné působení v univerzitním semináři pro učitelskou způsobilost.*“³⁶

Podle Weingarta pořádal Drtina rozsáhlou extenzivní činnost, která se nesoustředila pouze na akademické prostředí v Praze. Weingart uvádí, že se Drtina stal významným pracovníkem na lidovýchovném poli, vzhledem k jeho pedagogickému a organizačnímu nadání. Drtina usiloval o to, aby se plody univerzitní práce dostaly i do prostředí, jemuž se obecně nedostávalo. Byl přesvědčen o tom, že bylo potřeba zušlechtit kulturu českého

³³ SOUČKOVÁ, Sylva. *František Drtina: filozof, pedagog a politik v korespondenci a vzpomínkách (1861-1925)*. Praha: Eva-Milan Nevole, 2004. ISBN 80-254-5532-7. Str. 20-21.

³⁴ OBRÁTIL, Karel. *Drtinova čítanka*. Vydání druhé. Brno: Otakar Sobek, 1920. Str. 8.

³⁵ SOUČKOVÁ, Sylva. *František Drtina: filozof, pedagog a politik v korespondenci a vzpomínkách (1861-1925)*. Praha: Eva-Milan Nevole, 2004. ISBN 80-254-5532-7. Str. 44.

³⁶ PEŠKOVÁ, Jaroslava. *Postavy české pedagogiky: František Drtina (1861-1925)*. Sv. 18. Praha: Ústav pro informace a vzdělávání, 1991. ISBN 80-211-0075-3. Str. 6-7.

národa, což bylo možné pouze skrze osvětovou práci. Prvně měl Drtina začít univerzitními přednáškovými kurzy pro širší pražskou veřejnost. Psal se rok 1900 a jednalo se o sérii šesti přednášek, kterou navštěvovalo přes 200 posluchačů. Kurz se zaměřoval na evropské dějiny filosofie a obsahoval Drtinovy filosofické názory, přičemž výstupem kurzu bylo Drtinovo významné filosofické dílo *Myšlenkový vývoj evropského lidstva* (1902), které v následujících letech vyšlo ještě několikrát, prošlo opravami a dodatky, dokonce bylo přeloženo do několika cizích jazyků.³⁷ Další Drtinovy extenze se zaměřily na dějiny novověké filosofie, základy novověkého názoru či vývoj novověkého školství, přičemž účast širší pražské veřejnosti byla podle Weingarta neobvyklá. Navštívilo je téměř půl druhého tisíce posluchačů. Nejvíce pražských extenzí stihl Drtina před první světovou válkou, už tehdy byl ale vytížen, neboť zastával poslanecký mandát. Po válce zasvětil širší pražské veřejnosti ještě jednu extenzi, která se zaměřovala na život a filosofii Jana Ámose Komenského, vzhledem k jeho výročí úmrtí. I v tomto případě s hojnou účastí.³⁸

Ještě navštěvovanější byly mimopražské extenze, které konal v dalších velkých městech a hlavně na venkově. Drtina se v tomto prostředí těšil značné oblibě. Od roku 1901 postupně navštěvoval další významná česká, moravská a slezská města, lze jmenovat např. Kutnou Horu, Jičín, Kolín, Náchod, Ostravu, Tábor, Hradec Králové, České Budějovice, Brno. Obsah jeho extenzí byl rozličný, avšak větší část z nich byla zaměřena na otázky lidského života. Weingart uvádí, že Drtina přednášel o obrazu, smyslu a cíli lidského života. Uváděl do základů mravnosti či lásky k bližnímu svému. Dále vykládal o křesťanství, středověku, renesanci, reformaci a celkově o obrazu světových dějin. Přirozeně nevynechával témata výchovy a vzdělávání. Jeho úvahy se týkaly např. vzdělávání a výchovy ve škole a rodině. Věnoval se také dívčímu nebo lidovýchovnému vzdělávání.³⁹

Drtina neopomíjel ve svých extenzích prázdninové kurzy pro učitele, reagujíc na to, že vzdělávání učitelského stavu bylo v jeho době zanedbáváno. Především z toho hlediska, že chyběla vysokoškolská příprava učitelů. Podle Weingarta si Drtina dobře uvědomoval potenciální problémy nedostatečně vzdělaného učitelstva a byl hlasitým přívržencem snah o zvýšení jejich úrovně vzdělání. Weingart uvádí, že jak Drtina, tak i učitelé si žádali

³⁷ WEINGART, Miloš. František Drtina a vysokoškolská extenze. In: KLÍMA, Jiří et al. *Sborník vzpomínek a prací vydaný ku poctě univ. prof. dra Františka Drtiny*. Praha: J. Otto, 1921. Str. 57.

³⁸ Tamtéž, str. 57-58.

³⁹ Tamtéž, str. 58-59.

vysokoškolské extenze, především pak jeho přednášky. Drtina i v tomto případě zavítal do řady českých a moravských měst, kde jej očekávaly stovky posluchačů. Celkem měl vykonat padesát šest přednášek pro učitele. Všechny extenzní přednášky absolvoval Drtina téměř dvě stě a to během jednoho desetiletí. Nelze opomenout, že během této doby byl součástí celé řady redakcí, pražské univerzity či vídeňské Říšské rady. Ke zvládnutí všech těchto pracovních činností bylo zapotřebí vynikající organizace. Weingart dodává, že vznikající instituce extenze získala význam v důsledku jeho organizování a předsednictví. Extenze přiblížila lidem různá a složitá témata vědeckého usilování tehdejší doby. Z těchto událostí navíc vznikla celá řada publikací, která reflektovala obsah přednášek. Drtina navíc usiloval o rozšíření extenze i v zahraničí, konkrétně se tak mělo stát v italském Miláně roku 1906 na prvním lidovýchovném sjezdu. Na konci sjezdu byl Drtina vyznamenán za svůj příspěvek o české práci extenzivní.⁴⁰

O tehdejší Drtinově učitelském a lidovýchovném významu vypověděl i český filosof František ČÁDA (1865-1918), který mu byl nejen blízkým kolegou, ale i přítelem. Podle Čády měla jeho lidovýchovná činnost trojí stránku. Přímou uvádí: „*Drtina byl jednak činný jako přednášeč, obraceje se živým slovem k širším vrstvám obecnosti a šíře mezi ně, pokud to v posluchačstvo takové lze, poznatky odborného myšlení filosofického, jednak jako funkcionář organizací lidové výchově sloužících, jednak i jako literární pracovník o lidovýchově.*“⁴¹ Čáda dodává, že si Drtina vždy našel volné chvíle, aby se mohl věnovat lidovýchově, nehledě na množství povinností, které před ním stály. Čáda se tak ztotožňuje s výše uvedeným příspěvkem Weingarta. Navíc dodává, že Drtina vynikal svou výřečností a poutavostí slovního projevu. Čáda ho vnímal jako mistra slova, který dokázal oslovit všechny vrstvy mezi svými posluchači.⁴²

Několik slov k Drtinově lidovýchovné činnosti má i Kratochvíl. Konkrétně udává: „*Drtinovo myšlení bylo podporováno vzácnou schopností spisovatelskou i řečnickou. Každý úkol filosofický i pedagogický dovede Drtina vyložit tak, že je rázem srozumitelný kterémukoliv posluchači ať z učitelské praxe či širší veřejnosti. Už písemným projevem získává takto Drtina rozsáhlou obec oddaného čtenářstva. Ta pak se ještě velice rozšiřuje,*

⁴⁰ WEINGART, Miloš. František Drtina a vysokoškolská extenze. In: KLÍMA, Jiří et al. *Sborník vzpomínek a prací vydaný ku počtu univ. prof. dra Františka Drtiny*. Praha: J. Otto, 1921. Str. 60-62.

⁴¹ ČÁDA, František, KÁDNER, Otokar, TŮMA, Josef a Octavian WAGNER. *František Drtina*. Praha: Dědictví Komenského, 1911. Str. 77-78.

⁴² Tamtéž, str. 79.

*když Drtina promlouvá na schůzích učitelských i veřejných a šíří tudy svůj výklad české i světové minulosti a ukládá veřejnému životu péči o české školství a vzdělání. Všechna tato činnost získala Drtinovi neobyčejně četné stoupence v učitelstvu, v kruzích českého vzdělanstva i mezi českým lidem a způsobila, že byl zvolen v letech 1907 až 1911 za poslance na Říšskou radu jako člen České strany lidové.“*⁴³ Po návratu z politického působení se Drtina navrátil k pedagogické a vědecké činnosti, přesvědčen o tom, že takto lépe přispěje české společnosti. Podle Kratochvíla byla pro Drtinu politika oblastí mnoha překážek, které stály za tím, aby se vybuodovala nová struktura českého školství. Neměla tomu pomoci ani pozice státního tajemníka na tehdejším ministerstvu školství.⁴⁴

Nelze opomenout ani vzpomínku studentstva na Drtinovo učitelské působení na pražské univerzitě. Fuchs uvádí, že Drtina významně přispěl ke společenské výchově českého studentstva. Podle Fuchse Drtina často upozorňoval, že není rozhodující, jak se student učí, ale jak tráví svůj volný čas. Drtina žádal určitou *družnost* a to nejen v řadách akademické obce, nýbrž v celé společnosti. Fuchs uvádí, že tím měl Drtina sledovat národní obrozeneckou snahu, kterou nevnímal jako dovršenou. Žádal si rovnocennou společnost, ve které bude každý náležitě uvítán a respektován. Začít se mělo v akademické obci, kde budou profesori učící nejen rozumem, nýbrž i citem. Takovým profesem měl být podle Fuchse právě Drtina.⁴⁵

Závěrečnou vzpomínku na Drtinu jako vysokoškolského učitele přidá i Skládal, byla sepsána jako památka k Drtinovu úmrtí: „*Prof. Drtina dovedl působiti na duše mladých lidí, dovedl je vzněcovati, jako snad žádný jiný, poutavostí svých výkladů a mravní opravdovostí, osobní přesvědčeností. V tom byl vzorem praktického pedagoga. (...) Studentům byl nejlepším přítelem a rádcem. Rád soukromě se s nimi stýkal, zval i k sobě do bytu. Rozhovořil se o všem, sledoval neobyčejně pozorně, a bylo-li třeba, dovedl vždycky poradit, bez mistrování, jako starší přítel. Mezi studenty rád chodil, pokud mu při jeho velké zaneprázdněnosti zbýval čas, i na jejich schůze a sjezdy. (...) Burcoval pokrokové studenty, zdůrazňoval nutnost stálého zájmu o politiku, především politiku kulturní. Vedle Masaryka byl nejoblíbenějším vůdcem pokrokového studentstva. Věřil,*

⁴³ KRATOCHVÍL, Ladislav. *František Drtina*. Praha: Česká grafická unie, 1941. Str. 19-20.

⁴⁴ Tamtéž, str. 20.

⁴⁵ FUCHS, Alfred. Drtinovy snahy o společenskou výchovu českého studentstva. In: KLÍMA, Jiří et al. *Sborník vzpomínek a prací vydaný ku počtě univ. prof. dra Františka Drtiny*. Praha: J. Otto, 1921. Str. 64-65.

že jen osvětou k svobodě dosáhneme politické samostatnosti. V tom vychovával studentskou mládež.“⁴⁶

1.3. Publikační a redakční činnost

Drtinova publikační činnost se rozvinula především v souvislosti s jeho studiem, které probíhalo nejen na pražské univerzitě, nýbrž také na mnoha místech v zahraničí. První jeho významnou prací se stala studie zaměřená na dějiny psychologie, avšak silně protknutá řeckou filosofií – *Třídění jevů duševních v řecké filosofii* (1891). Podle Kratochvíla využil k sepsání této originální studie znalosti antických jazyků a filosofického myšlení. Touto prací se habilitoval a stal se docentem filosofie na pražské univerzitě.⁴⁷ Píša dále dodává, že za tuto studii získal i významné ocenění, navíc byla publikována v *Listech filologických* a následně i samostatně.⁴⁸ Další Drtinovou publikací byl překlad a výklad významného díla antické filosofie. Drtina se zaměřil na stoickou filosofii EPIKTÉTA (55-135) a jeho *Rozpravy*. Výsledkem byla *Stoika Epikteta Rukověť mravních naučení* (1894), v níž se podle Kratochvíla projevila Drtinova osobitost, tj. zaměření na mravní vývoj lidstva. I toto dílo vyšlo samostatně.⁴⁹

Podle Píšy však nebyl Drtina zaměřen pouze filosoficky, již tehdy se prezentoval statí k otázkám výchovy – *O apercepci a jejím významu ve vyučování* (1896). Tato stať vyšla prostřednictvím pedagogického literárního sdružení *Dědictví Komenského*, se kterým Drtina na dlouhou dobu spojil své osudy a výrazně jej pozdvihl.⁵⁰ Drtinovým základním filosofickým spisem se podle Kratochvíla stala obsáhlá studie *Myšlenková povaha středověku* (1898), k níž během následujícího roku připojil další dvě menší, ale stejně významné studie – *Středověk a křesťanství* (1899) a *Křesťanství, jeho vznik, ideová podstata a historický vývoj* (1899).⁵¹ Celá studie vyšla ve filosofickém časopise *Naše doba*, který Drtina založil společně s Masarykem. Píša navíc dodává, že se tato studie

⁴⁶ SKLÁDAL, Josef. *Studentstvo Drtinově památce 14. ledna 1925*. Praha: Ústřední svaz československého studentstva a Ministerstvo školství a národní osvěty, 1925. Dostupné také z:

<https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:a3d07090-8df4-11e3-83a0-005056825209>. Str. 3-4.

⁴⁷ KRATOCHVÍL, Ladislav. *František Drtina*. Praha: Česká grafická unie, 1941. Str. 15.

⁴⁸ PÍŠA, František. *Prof. Dr. Fr. Drtina: jeho život a dílo*. Hradec Králové: Pokrokový klub, 1911.

Knihovnička Pokrokového klubu. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:95ad0dc0-42f4-11e8-a5f3-005056825209>. Str. 7.

⁴⁹ KRATOCHVÍL, Ladislav. *František Drtina*. Praha: Česká grafická unie, 1941. Str. 15.

⁵⁰ PÍŠA, František. *Prof. Dr. Fr. Drtina: jeho život a dílo*. Hradec Králové: Pokrokový klub, 1911. Str. 7.

⁵¹ KRATOCHVÍL, Ladislav. *František Drtina*. Praha: Česká grafická unie, 1941. Str. 16.

setkala s velkým zájmem a úspěchem nejen u laiků, nýbrž i u katolických kněží. Píša oceňuje především niternost, se kterou byla studie napsána. Roku 1899 byla využita i v *Ottově slovníku naučném*, tehdy největší české encyklopedii.⁵²

Zřejmě nejvýznamnějším filosofickým spisem se podle Píšy stal *Myšlenkový vývoj evropského lidstva* (1902), v němž se snoubily Drtinovy snahy o postižení tehdejšího stavu nazírání evropského lidstva na svět a lidský život. A jak již bylo zmíněno výše, spis byl přeložen do několika jazyků, prošel dalšími úpravami a dodatky. Význam zde neslo nakladatelství Jana LAICHTERA (1858-1946), se kterým spolupracovala celá řada tehdejších českých myslitelů z oblasti společenských věd. Nakladatelství zpřístupnilo evropskou vzdělanost české veřejnosti.⁵³ Kratochvíl k tomuto dílu dodává, že vzniklo především díky lidovýchovným extenzím, které Drtina vykonával na řadě různých míst. Oceňuje především způsob, jakým je kniha psána: „*Drtinův výklad ukázal v neobyčejně prostém a výstižném zpracování dějepisné předpoklady dnešní vzdělanosti a položil tak základ k soudobému českému vzdělání v nejširších vrstvách. V něm vyložil Drtina své hodnocení antiky, křesťanství a novodobého osvícenství a ukázal myšlenkové předpoklady dnešní vědy, filosofie, náboženství, mravnosti a veškeré osvěty.*“⁵⁴ Tento spis Drtina navíc v následujících letech obohatil a upravil, aby se později stal významným úvodem do studia filosofie (1914).⁵⁵

Podle Kratochvíla pokračoval Drtina dále ve zkoumání evropské, zejména české minulosti. Vycházela především tato díla (jak samostatně, tak v časopisech): *Pedagogické rozhledy*, *Česká mysl*, *Naše doba*, *Pražská lidová revue*) – *Křesťanství, husitství, české bratrství* (1911), *Poslání českého národa* (1912), *O kulturním vývoji a významu českého národa* (1913), *Hus a lidstvo* (1915), *Tolstoj, apoštol lidskosti a míru* (1911), *Životní názor Tolstého* (1911). Kratochvíl udává, že těmito spisy zakončil Drtina vlastní filosofii, na níž vybudoval svou pedagogiku, která měla pro Drtinu ještě větší důležitost.⁵⁶ Píša doplňuje Kratochvíla, ve svém díle o Drtinovi přikládá důležitost ještě těmto jeho filosofickým spisům – *Předmět a problém filosofie* (1903), *Rozhledy v dějinách filosofie* (1905), *Obráz světa v dějinách lidstva* (1906), *Význam pansofických snah Jana Ámose Komenského*

⁵² PÍŠA, František. *Prof. Dr. Fr. Drtina: jeho život a dílo*. Hradec Králové: Pokrokový klub, 1911. Str. 8.

⁵³ Tamtéž, str. 8-9.

⁵⁴ KRATOCHVÍL, Ladislav. *František Drtina*. Praha: Česká grafická unie, 1941. Str. 16.

⁵⁵ Tamtéž, str. 16.

⁵⁶ Tamtéž, str. 16-17.

(1908), *Komenského idea humanitní* (1909), *Základy novověkého názoru životního* (1909).

57

Tímto souhrnem je zakončena vlastní filosofická tvorba Drtiny, druhá část jeho děl byla zaměřena pedagogickým směrem. Jak ve filosofické, tak v pedagogické tvorbě počíná Drtina nejdříve historickým exkurzem, na němž pak staví své pokrokové a reformní snahy. Podle Kratochvíla nelze od sebe oddělit Drtinovu filosofii a pedagogiku, ve své práci spojuje jak zřetel filosofický, tak pedagogický. Oba obory pro něj měly mít značný význam, což dosvědčuje skutečnost, že se pro ně stal nejdříve docentem, a poté i řádným profesorem. Druhým dílem zaměřeným na pedagogiku se stal spis *Nástin dějin vyššího školství a teorií pedagogických ve Francii od doby revoluce* (1898), na jehož základě se stal Drtina docentem pedagogiky. Po krátké době následuje další Drtinův spis – *Ideály výchovy* (1900), v němž už jsou akcentovány úkoly české výchovy a vzdělávání pro tehdejší dobu. Dalšími dějinně pedagogickými spisy jsou – *Positivismus ve vychovávání* (1900), *Lockeovy zásady vychovatelské* (1905), *Jan Ámos Komenský, jeho život a dílo* (1906) a *Rousseau a rousseauism* (1912).⁵⁸

Další Drtinovy spisy se zaměřují na teoretickou a praktickou organizaci českého školství, je na nich patrné, že Drtina výrazně promýšlel své pokrokové a reformní snahy, do značné míry přitom čerpal ze zkušeností svých zahraničních cest během studia. Významnými spisy jsou – *Novější směry reformy středoškolské* (1902), *Universita budoucnosti* (1904), *Reforma učitelského vzdělání* (1905), *Dívčí školství u nás a jinde* (1905), *Školství a učitelské vzdělání v Americe* (1906), *Universita a universitní extenze* (1907), *Venkovské školy výchovné* (1907), *Dvojstupňovitost středoškolského vyučování* (1908), *Reforma středoškolská* (1908), *Vyšší vzdělání dívčí* (1908), *K reformě učitelského vzdělání* (1908), *Učitelské vzdělání dle návrhu Jednoty Komenského* (1909), *Vyšší dívčí školství ve Francii* (1909), *Reforma středoškolská s českého hlediska* (1909), *Vznik a vývoj universit* (1912), *Ideové základy českých snah lidovýchovných* (1912) a *Úkoly a směry lidového vzdělávání* (1912). Po Drtinově smrti v roce 1925 byly tyto spisy uspořádány do tří svazkových výborů – *Ideály výchovy* (1930), *Reforma školství* (1931), *Universita*

⁵⁷ PÍŠA, František. *Prof. Dr. Fr. Drtina: jeho život a dílo*. Hradec Králové: Pokrokový klub, 1911. Str. 9.

⁵⁸ KRATOCHVÍL, Ladislav. *František Drtina*. Praha: Česká grafická unie, 1941. Str. 17.

a učitelstvo (1932). Výbory měly ukázat význam a jednotu Drtinových snah o budování lepšího školství a společnosti.⁵⁹

Drtina byl také velmi aktivní v redaktorské činnosti, nemohlo tomu být ani jinak, pokud usiloval o naplnění svých pokrokových a reformních snah, musel nutně sdílet své myšlenky přes nejrozšířenější médium tehdejší doby, kterým byly noviny, časopisy a věstníky. Zkušenosti s redaktorskou prací získával Drtina již během gymnaziálních let, tudíž už během vysokoškolského studia vypěl v plnohodnotného redaktora. Podle Gabriela se Drtina podílel na založení a redakčním vedení několika významných vědeckých a filosofických časopisů – *Atheneum* (1884), *Naše doba* (1894) a *Česká mysl* (1900). Mimo tyto časopisy byl účasten i na redakčním vedení pedagogicky zaměřeného časopisu – *Pedagogické rozhledy* (1900).⁶⁰

Tehdejší *Atheneum* bylo pod vedením Masaryka a proslavilo se především tím, že zpochybňovalo pravost *Rukopisu Královédvorského a Zelenohorského*. Vedle zakladatele a hlavního redaktora Masaryka se za pochyby nad pravostí postavilo hned několik významných postav tehdejší české společnosti. Lze zmínit předního českého bohemistu Jana GEBAUERA (1838-1907) či předního českého historika Josefa PEKAŘE (1870-1937). Drtina tak vstoupil do redakce časopisu, který měl stát osamocen v rukopisném (v zásadě ideologickém) boji o památku, která je dnes vnímána jako památka vzniklá v 19. století. *Atheneum* po jeho zastavení nahradil v roce 1894 populárně odborný časopis *Nová doba*. Ten navázal na předešlou činnost *Athenea*, postupně však získal větší význam a popularitu mezi čtenáři. Drtina byl stěžejní postavou tohoto časopisu. Navíc po Masarykově odchodu do exilu a po jeho návratu jakožto prezidenta nově vzniklého státu připadlo vedení časopisu právě Drtinovi. V téže době zakládá Drtina se svými univerzitními kolegy – Františkem Čádou a Františkem KREJČÍM (1858-1934) – čistě filosofický časopis *Česká mysl*. Na vydávání obou časopisů se podílelo již zmíněné nakladatelství Jana Laichtera. Ve vedení *České mysli* byl Drtina do roku 1906, poté převzal vedení jiného časopisu, kterým byly *Pedagogické rozhledy*.⁶¹

⁵⁹ KRATOCHVÍL, Ladislav. *František Drtina*. Praha: Česká grafická unie, 1941. Str. 18-24.

⁶⁰ GABRIEL, Jiří. František Drtina. In: *Antologie z dějin českého a slovenského filozofického myšlení: od roku 1848 do roku 1948*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1989. Česká část. Str. 171-178. Členská knihnice. ISBN 80-205-0029-4. Str. 171.

⁶¹ PAVLÁSEK, Vojtěch. *T. G. Masaryk a František Drtina: smysl a osudy jejich kulturního programu*. Praha: Pedagogické museum J. A. Komenského, 1968. Katalog výstavy. Str. 16-17.

Podle Obrátla se podařilo Drtinovi seskupit kolem tohoto časopisu celou řadu vědeckých odborníků a pracovníků. Tím měl pozvednout úroveň časopisu na vědeckou revui světového významu.⁶² Podobně to dokládá i Pavlásek, který dodává, že Drtina získal pro časopis řadu přispěvovatelů, čímž zajistil finanční stabilitu redakce. Uvádí, že časopis pozitivně ovlivňoval tehdejší učitelstvo. Svědčí o tom korespondenční sbírka uložená v dnešním Pedagogickém muzeu Jana Ámose Komenského v Praze. Pedagogické rozhledy vycházely ve velkém nákladu (až několik tisíc výtisků) a byly zasílány do většiny českých a moravských škol. Významné bylo i spojení (1907) moravské verze Pedagogických rozhledů (*Sborník*) pod vedením Josefa ÚLEHLY (1852-1933) s českou pod vedením Drtiny. Podle Pavláška usilovala redakce časopisu o to, aby se stala určitou tribunou, kde bude české a moravské učitelstvo sdílet své názory a zkušenosti. Drtinovou zásluhou došlo také ke vzniku sbírky pedagogických klasiků, jakými byl např. J. Á. Komenský, J. Locke, J. J. Rousseau a další.⁶³

Pedagogické rozhledy vycházely v rámci učitelského literárního sdružení zvaném *Dědictví Komenského* (1892), jehož zakladatelským cílem bylo vydávat metodické spisy a knihy pro mládež. Podle Tůmy se však sdružení učitelů shodlo na tom, že je zapotřebí si klást vyšší cíle a dospět k modernímu vzdělávání v české společnosti. Na přelomu 19. a 20. století se sdružení nacházelo ve vydavatelské krizi, a proto nově zvolený starosta sdružení a významný pedagog Josef TŮMA (1865-1933) oslovil Drtinu, aby se stal součástí výboru *Dědictví Komenského* a pomohl naplnit jeho ušlechtilé cíle, jež byly zároveň i cílem snah Drtiny. Podle Tůmy byl Drtina přece jen univerzitním nástupcem Lindnera a bylo záhodno, aby byl součástí sdružení. Výbor jednoznačně podpořil Tůmovu ideu a Drtina se roku 1902 stal součástí užšího vedení. Drtina se pustil do redakční činnosti a hned první číslo bylo viditelně jiné. Bylo obohaceno o nové rubriky a autory. Tůma dále dodává, že v následujících letech značně stoupl počet odběratelů a sdružení začalo vydávat i měsíčně. Kolem roku 1907 bylo celkem tisíc sedm set stálých odběratelů. Tůma dodává, že jeho starostování splnilo úkol a roku 1906 předal svou funkci Drtinovi. Přesvědčen

⁶² OBRÁTIL, Karel. *Drtinova čítanka*. Vydání druhé. Brno: Otakar Sobek, 1920. Str. 12.

⁶³ PAVLÁSEK, Vojtěch. *T. G. Masaryk a František Drtina: smysl a osudy jejich kulturního programu*. Praha: Pedagogické museum J. A. Komenského, 1968. Katalog výstavy. Str. 19-21.

o tom, že především díky Drtinovi a jeho spolupracovníkům uskutečňovalo *Dědictví Komenského* své cíle.⁶⁴

Cach vyzdvihuje bohatou činnost Drtiny, jak univerzitní, tak mimouniverzitní, dokonce je toho názoru, že spojení obou „úvazků“ se může zdát z dnešního pohledu jako zdraví škodlivý. Slova minulých odstavců nastínila, že Drtina byl velmi vytíženým člověkem, což Drtina neskrýval a připouštěl. Podle Cacha se Drtina stal všestranně zainteresovaným člověkem. Pouštěl se do úkolů, které vyžadovaly notnou dávku znalostí a dovedností. Prostřednictvím publikační a redakční činnosti se stal hlasatelem pokrokových a reformních snah, které zaznívaly již dlouho před ním. Nenacházely však sluchu a porozumění. Nezřídka tomu bylo i během Drtinova života. Publikační a redakční činnost provázela Drtinu většinu jeho života, na krátkou dobu však ustoupila do pozadí. Stalo se tak během jeho politického působení před první světovou válkou a krátce po ní.⁶⁵

1.4. Politické působení – poslanec, mafián, státní tajemník

Aby bylo lépe pochopitelné Drtinovo politické působení, je zapotřebí blíže nahlédnout na společenskou dobu rozhraní dvou století, během kterých Drtina žil. Podle Součkové představovalo toto rozhraní nové formování nejen českého národa, ale celé evropské společnosti. Český národ se nacházel v hluboké vnitřní a vnější krizi, která nemohla být nadále ignorována. Významný vliv měla industrializace, která probíhala na evropském kontinentu už od poloviny 19. století. Přirozeně se dotkla českých zemí a přinesla průmyslovou vyspělost, která měla pozitivní i negativní důsledky pro život v tehdejší společnosti. Dané důsledky se dnes dají analyzovat prostřednictvím sociologie, což však není cílem této práce. Je však důležité říci, že starý pořádek byl nahrazován novým a každá taková procesní změna nezbytně nese určité dopady. Součková dodává, že konkrétním dopadem byl vznik *dělnictva*, tj. společenské třídy, která byla vedle nových technologií hybnou silou industrializace. Dělnická třída si postupem času uvědomila svůj

⁶⁴ ČÁDA, František, KÁDNER, Otokar, TŮMA, Josef a Octavian WAGNER. *František Drtina*. Praha: Dědictví Komenského, 1911. Str. 7-19.

⁶⁵ CACH, Josef. *František Drtina: filozof, pedagog a reformátor školství, představitel kultury a státník*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2003. ISBN 80-7194-538-2. Str. 8-9.

vlastní význam, což vedlo k tomu, že začala zasahovat do politické struktury. Rozšířily se tak nové druhy socialismu, které měly hájit zájmy dělnické třídy.⁶⁶

Mimo to docházelo ke společenským změnám v dalších oblastech života. Součková zmiňuje nové literární a umělecké směry, které zachycovaly tehdejší dobu z různých perspektiv, např. expresionismus, impresionismus, kubismus, symbolismus apod. U nás je vyjadřovalo literární a umělecké hnutí *České moderny*, jehož součástí byly významné osobnosti, např. již zmíněný Vrchlický, který byl děkanem filosofické fakulty pražské univerzity před Drtinou a jeho blízkým přítelem. Součková uvádí, že řada členů tohoto hnutí vkládala své naděje do Masarykovy realistické strany, kterou spoluzakládal Drtina. Obě uskupení si byly vědomy výše zmíněných změn a reagovaly na společenskou nejistotu. Jejich požadavkem bylo přidržet se snažení o pravdu – *pravdu poctivou a vnitřní*. Starý pořádek sice dohasínal, ale měl být podle Součkové nadále přítomen a naopak bránit v přijetí nového. To způsobilo problémy, které nutně vedly ke konfliktu.^{67 68}

Drtina byl Masarykovým žákem a blízkým přítelem, nutně se tak stal součástí společenských bojů, které Masaryk vedl. Podle Pavláška navázala Masarykova realistická strana (oficiálně Česká strana pokroková) na rukopisné boje v *Atheneu*. Strana byla ustanovena roku 1900 a na úplném počátku byla postavena na dvou lidech – Masarykovi a Drtinovi. Postupem času získávala větší vliv na českou veřejnost, nepochybně tomu napomáhala redakční a publikační činnost obou mužů. Pavlášek uvádí, že „*realisté usilovali studiem a kritikou o pokrok české věci daných poměrů a hledali poučení v historii i u našich buditelů*“.⁶⁹ Masaryk a Drtina dokázali na sebe navázat celou řadu profesorů, učitelů, spisovatelů, básníků a dalších představitelů společenské vrstvy, kterou lze nazvat

⁶⁶ SOUČKOVÁ, Sylva. *František Drtina: filozof, pedagog a politik v korespondenci a vzpomínkách (1861-1925)*. Praha: Eva-Milan Nevole, 2004. ISBN 80-254-5532-7. Str. 51.

⁶⁷ Tamtéž, str. 51-53.

⁶⁸ Tyto problémy představovala např. katolická církev, která se snažila konzervovat staré i za cenu radikálních kroků (např. závazné antimodernistické církevní dokumenty či přísaha). Podobně jako západní hnutí *Katolického modernismu*, vystupovalo proti katolické církvi i hnutí *České moderny*. Nelze přitom opomenout, že církev tehdy stále disponovala nezanedbatelnou politickou mocí. Český národ navíc stále bojoval za své sebeurčení a to už od doby obrozeneckých snah, které – jak už bylo uvedeno – Drtina nevnímal jako dovršené. Státní samostatnost českých zemí nebyla a český národ byl součástí multikulturní habsburské monarchie, která si možnost sebeurčení inkorporovaných národů nepřipouštěla.

⁶⁹ PAVLÁSEK, Vojtěch. *T. G. Masaryk a František Drtina: smysl a osudy jejich kulturního programu*. Praha: Pedagogické museum J. A. Komenského, 1968. Katalog výstavy. Str. 29.

inteligenci. Pavlásek je navíc toho názoru, že se realisté dostali do povědomí lidí prostřednictvím účastí na vzdělávacích a lidovýchovných aktivitách. Zastávali také místa v celé řadě společenských institucí a organizací, např. pražské univerzity. Drtina přijal roli předního člena nového politického uskupení a podle Pavláška se stal hlavním tvůrcem kulturního programu realistické strany. Drtina se zde zaměřil především na reformu českého školství, přičemž Pavlásek hodnotí některé návrhy jako radikální.⁷⁰

Politické kolbiště Říšské rady (tj. rakousko-uherského parlamentu) na počátku 20. století bylo podle Součkové neklidné. Češi se snažili v parlamentu prosadit více vlastních práv. Nevyhovovalo jim především národnostní rozdělení křesel, které považovali za nedostatečné. Dále usilovali o všeobecné a rovné hlasovací právo pro muže či zavedení českého jazyka jako jednacímho při úředních záležitostech (Češi měli druhý největší počet křesel). V parlamentu často docházelo k obstrukcím ze strany českých poslanců a také probíhaly demonstrace lidí. Pod tímto tlakem nakonec došlo ke změnám, které však nedokázaly zcela naplnit výše zmíněné požadavky. Zvýšil se sice počet volených poslanců, ale podle Součkové bylo rozdělení asymetrické a více zvýhodňovalo německy mluvící obyvatelstvo. Parlament byl nadále národnostně diferencovaný, což vytvářelo problémy při vytváření vládního uskupení po volbách. Všeobecné a rovné volební právo (do té doby platil systém kurií) však bylo potvrzeno a historicky poprvé realizováno v květnu roku 1907. Voleb do parlamentu se účastnila i Masarykova realistická (pokroková) strana. Součková uvádí, že do voleb vyslali realisté osm svých kandidátů. Volební výsledek byl značně nejistý, přesto uspěli dva kandidáti – Masaryk a Drtina. Zvolení však předcházela dlouhá volební kampaň a jistotu zvolení měl mít pouze Masaryk. O to hodnotnější bylo vítězství Drtiny, který byl ke svým šancím poměrně skeptický. Na druhou stranu se však projevila předcházející léta společenského úsilí, kdy byl účasten v několika redakcích, působil univerzitně a lidovýchovně.⁷¹

Tak započala první Drtinova cesta do Vídně, kde sídlila Říšská rada, průvodcem mu byl právě Masaryk, kterému byla Vídeň dobře známá. Jako mladý zde studoval a navíc se nejednalo o jeho první mandát v Říšské radě. Drtinovo poslancování podle Součkové barvitě zachycuje zachovalá korespondence, kterou vedl Drtina se svou ženou Olgou

⁷⁰ PAVLÁSEK, Vojtěch. *T. G. Masaryk a František Drtina: smysl a osudy jejich kulturního programu*. Praha: Pedagogické museum J. A. Komenského, 1968. Katalog výstavy. Str. 30-31.

⁷¹ SOUČKOVÁ, Sylva. *František Drtina: filozof, pedagog a politik v korespondenci a vzpomínkách (1861-1925)*. Praha: Eva-Milan Nevole, 2004. ISBN 80-254-5532-7. Str. 57-58.

a dalšími blízkými. Součková zde uvádí, že Masaryk s Drtinou vnímali svou poslanceckou povinnost velmi vážně a plnili ji nanejvýš svědomitě, což zachycuje tato vzpomínka na jejich poslancování: „*Jakmile prezident sněmovny zvonkem svolával slavnou sněmovnu, Masaryk seděl na svém místě, neodcházel, ani když jej předmět jednání nezajímal. Vyřizoval dopisy nebo psal nějaký článek. (...) Obyčejně sám prof. Drtina přišel stejně včas (...). Myslím, že nebylo v Čechách a na Moravě profesora a učitele po dobu poslancování prof. Drtiny, který by mu nebyl poslal nějakou věc. A Drtina chodil, psal, prosil, intervenoval, vyšlapával. Měl vždy plnou torbu věcí a nosil to s sebou, až mohl odepsat, že věc je tak nebo onak vyřízena...*“^{72 73}

Stručnější náhled na Drtinovo poslancování přináší Obrátil, který udává, že Drtina byl v Říšské radě členem výboru pro školství a výrazně se tak účastnil chodu ministerstva vyučování. Podobně jako Součková je Obrátil toho názoru, že Drtina patřil mezi nejpracovitější poslance. A je to přirozené. Drtina se konečně ocitl v situaci, kdy mohl realizovat kulturní a školskou reformu. Podle Obrátla se zasadil o hmotnou pomoc různým kulturním a školským institucím v Čechách a na Moravě. Opět neměla zaostávat jeho řečnická obratnost, která se projevovala nejen na velkém množství přednášek po celé Vídni, ale především pak v samotné Říšské radě. Drtina měl během své politické funkce deset velkých řečí, během nichž podal celou řadu návrhů, které neměly zůstat bez povšimnutí. Ještě bohatší byla jeho činnost interpelační, během které se zasazoval o úpravy návrhů jiných poslanců. Drtina měl vynikat svou kooperací s jinými poslanci a byl ochoten k dialogu při každé příležitosti. Zajímavá je přitom skutečnost, že se Drtina nevzdal svého úvazku na univerzitě či redaktorské činnosti. Obrátil akcentuje jeho duševní energii jako zdatnost, kterou disponoval málokdo. Drtinovi však nemělo být příjemné politické stranictví či politická agitace. Podle Obrátla tato politická realita výrazně omezovala jeho práci a sám ji vnímal jako negativní a nežádoucí.⁷⁴

Po čtyřletém poslancování se nepodařilo Drtinovi znovu obhájit svou funkci, což předznamenovalo návrat na pražskou univerzitu. Podle Součkové se Drtina více orientoval na rodinu, kterou v důsledku své funkce delší dobu zanedbával, ačkoli jeho korespondence s rodinou byla velmi obsažná. Drtina trávil další léta na univerzitě a především v rodném

⁷² SOUČKOVÁ, Sylva. *František Drtina: filozof, pedagog a politik v korespondenci a vzpomínkách (1861-1925)*. Praha: Eva-Milan Nevole, 2004. ISBN 80-254-5532-7. Str. 60-61.

⁷³ Více o Drtinově poslancecké korespondenci lze najít ve výše zmíněné knize Součkové na str. 57-89.

⁷⁴ OBRÁTIL, Karel. *Drtinova čítanka*. Vydání druhé. Brno: Otakar Sobek, 1920. Str. 17-18.

Hněvšíně, kde nacházel klid a prostor pro hluboké přemýšlení. Součková uvádí, že toto období před první světovou válkou bylo pro Drtinu velmi důležité, umožnilo ještě více rozšířit jeho publikační činnost. Drtina byl stále účasten chodu Masarykovy realistické strany. Mezitím ale došlo k eskalaci konfliktů v Evropě, především na Balkáně. Dvě evropské aliance – *Trojspolek* a *Trojdhoda* – se navzájem politicky konfrontovaly. Krize byla zjevná i v parlamentu. Masaryk, který stále pokračoval v poslancování, přešel již před válkou do radikálnějšího postoje a veřejně hrozil habsburské monarchii odchodem českého národa. Situaci nepomohlo ani rozpuštění parlamentu císařem.⁷⁵ Situaci, ve které se stahovala mračna války nad Evropou, rozhodl atentát v Sarajevu na následníka trůnu Františka FERDINANDA (1863-1914). Tímto aktem začala první světová válka a také nová role Drtiny jakožto českého *mafíána*.

Po atentátu Rakousko-Uhersko vyhlásilo válku Srbsku a netrvalo dlouho, než se do konfliktu přidaly i ostatní státy obou zmíněných evropských aliancí. Podle Součkové se obecně očekávalo, že válka nebude dlouho trvat. Málokdo zřejmě očekával, že by válka nabrala světového rozměru. Součková dodává, že pro český nebo slovenský národ nebyla válka nijak příjemná, neboť na nepřátelské straně stál slovanský příbuzný z řad Rusů a Srbů. V době války Říšská rada v zásadě nefungovala, zasedla až ke konci války po smrti císaře. Fungoval tak absolutistický a neparlamentní režim, ve kterém se centrum moci přesunulo k vojenským autoritám. Tento režim vyhovoval válečné situaci, nabízel možnost potlačit jakýkoli protiválečný odpor a nasměrovat veškeré potřeby k válce. Součková udává, že docházelo k zatýkání předních českých politiků, zmiňuje např. Aloise RAŠÍNA (1867-1923), Karla KRAMÁŘE (1860-1937) či Václava KLOFÁČE (1868-1942). Zatykač byl přirozeně vydán i na Masaryka, ten však už dříve odešel ze země, připraven vést zahraniční odboj s cílem získat státní samostatnost českého národa. Ve válečné situaci už bylo totiž zřejmé, že další reformní snahy nemají význam.⁷⁶

A jaká byla role Drtiny? Drtina už nebyl ve vrcholné politice, tudíž nebyl vnímán jako přímé ohrožení. Byl samozřejmě zastáncem Masarykových snah, ale byl mimo centrum politického dění, což jej ochránilo před potenciálním zatčením. Součková uvádí, že se domácí odboj musel nejdříve vytvořit a definovat svůj program. Vedení Masarykova časopisu *Naše doba* přešlo na dva jeho blízké přátele – Drtinu a Edvarda BENEŠE

⁷⁵ SOUČKOVÁ, Sylva. *František Drtina: filozof, pedagog a politik v korespondenci a vzpomínkách (1861-1925)*. Praha: Eva-Milan Nevole, 2004. ISBN 80-254-5532-7. Str. 90-94.

⁷⁶ Tamtéž, str. 97-98.

(1884-1948), ale i ten po určité době odešel organizovat zahraniční odboj. Drtinovi tak zůstalo vedení redakce. Podle Součkové dal Masaryk impuls ke vzniku ilegálního domácího odboje ještě před svou emigrací, do jeho popředí postavil právě Beneše, ale reálně se na jeho vedení podíleli i zmínění Rašín či Kramář. Nosnou roli měl také Přemysl ŠÁMAL (1867-1941) a další členové organizace. Domácí odboj se měl nazvat po sicilské mafii, kterou se inspiroval. Tímto se vyjádřila ilegální a tajná činnost, avšak s ušlechtilým cílem, nikoli kriminálním (podle tehdejších rakousko-uherských zákonů se samozřejmě jednalo o trestní čin velezrady). Struktura *Maffie* (označení českého domácího odboje) nebyla jednoduchá, spojoval je však podobný, ne-li stejný cíl. Součková uvádí, že oficiálně vznikla na jaře roku 1915 a Drtina nebyl mezi jejími oficiálními zakladateli. Byl však v přímém kontaktu s jejími členy a tajně se zapojoval do činnosti organizace. Při této aktivitě bylo zapotřebí maximální důvěrnosti, aby se zabránilo možnému rozšíření informací do nesprávných rukou. Schůzky *Maffie* byly tajné a uskutečňovaly se na bezpečných místech jejich členů. Jedním z těchto míst byl i Drtinův Hněvšín.⁷⁷

Drtina zastával pozici profesora na pražské univerzitě, během toho představoval důležitý článek v informační síti *Maffie*. Podle Hlaváče předával Drtina různé informace od svých bývalých žáků z univerzity, kteří zastávali určité vojenské pozice. Lze zmínit např. Otokara CHLUPA (1875-1965), který byl členem cenzurní služby ve vojenském generálním štábu. Dozajista měl přístup k cenným informacím pro *Maffii*. Stejně jako Součková, tak i Hlaváč potvrzuje, že se na Hněvšíně konaly tajné schůze. Navíc společně se Šámalem měl Drtina přesvědčovat některé české vrcholové politiky s prorakouským cítěním, aby ustoupili od podpory habsburské monarchie.⁷⁸

Dále Součková ukazuje, do jak obtížné situace se dostali někteří členové odboje, resp. zatčení Kramáře a Rašína. Ti dokonce čelili trestu smrti a Drtina byl jedním z těch, kdo zaslali císaři dopis se žádostí o milost. Nakonec byli omilostněni a propuštěni na svobodu. Patrně kvůli nástupu nového císaře. Mezi léty 1916 až 1917 však domácí odboj zeslábl, viz zatčení klíčových osobností *Maffie*, a proto měl význam především zahraniční odboj. Navíc někteří vysoce postavení čeští politici deklarovali věrnost monarchii, což nepomáhalo při zahraniční sebezprezentaci českého národa jakožto národa

⁷⁷ SOUČKOVÁ, Sylva. *František Drtina: filozof, pedagog a politik v korespondenci a vzpomínkách (1861-1925)*. Praha: Eva-Milan Nevole, 2004. ISBN 80-254-5532-7. Str. 100-102.

⁷⁸ HLAVÁČ, Miroslav. *Čeští mafiáni 1914-1918*. Karviná: Antonín Pavera – PARIS ve spolupráci s Masarykovým demokratickým hnutím, 2008. ISBN 978-80-87173-00-8. Str. 19.

bojujícího o vlastní svobodu a samostatnost. Drtina byl dokonce předvolán k policejnímu výslechu, nic mu však nebylo prokázáno. Ačkoli se válka zdála být zdlouhavá, pomalu se blížila ke konci. Situace *Trojpolku* nebyla dobrá, její země byly hospodářsky rozvrácené, panoval nedostatek potravin. Reakce lidí na sebe nenechala dlouho čekat a docházelo k demonstracím. Rakousko-uherská armáda měla být podle Součkové značně demoralizovaná a docházelo ke vzpourám. Západoevropské velmoci nakonec uznaly vedení zahraničního odboje za oficiální představitele nově vzniklého československého státu. *Washingtonskou deklarací* byla potvrzena nezávislost *Československé republiky* a první světová válka našla svůj konec v listopadu roku 1918. Tímto rokem však pro Čechoslováky vše teprve začínalo... To platilo i pro Drtinu, který se stal na krátkou dobu poslancem nově vzniklého revolučního *Národního shromáždění*, tj. orgánu, který měl zákonodárně zajistit chod nově vzniklého státu.⁷⁹

Masarykova realistická strana se podle Součkové spojila s podobně orientovanými stranami, čímž vznikla nová strana pod vedením Kramáře. Drtina byl součástí této strany a reprezentoval zde tzv. masarykovské křídlo, podobně jako někteří další mafiáni – Herben a Šámal. Podstatné bylo zachování Masarykova reformního programu. Poslancem revolučního shromáždění byl však Drtina pouze velmi krátce, stal se státním tajemníkem na *Ministerstvu školství a národní osvěty*, tj. nového ministerského orgánu. Podle Součkové byly snahy prosadit Drtinu jako ministra, měl to však sám odmítnout s přesvědčením, že jakožto státní úředník bude užitečnější. Oficiálně jmenován státním tajemníkem byl v únoru 1919, reálně jím však byl už ke konci roku 1918. V tomto ohledu lze již shledat určitý odpor vůči vrcholné politice. Součková dodává, že před Drtinou vyvstalo mnoho nových problémů, i proto měl na ministerstvo přizvat řadu odborníků, které znal skrze pražské univerzitní prostředí. Jedním z nich byl např. profesor pedagogiky a Drtinův nástupce Otokar KÁDNER (1870-1936). Všichni společně pracovali na organizaci ministerstva.⁸⁰

Cach plně potvrzuje slova Součkové a dodává, že ministerstvu prospělo i to, že se Drtina dobře znal s tehdejším ministrem školství a sociálně demokratickým poslancem Gustavem HABRMANEM (1864-1932). I on byl totiž účasten Říšské rady v době, kdy byl její součástí Drtina. Přesto však Drtina opět narazil na problémy samostatné

⁷⁹ SOUČKOVÁ, Sylva. *František Drtina: filozof, pedagog a politik v korespondenci a vzpomínkách (1861-1925)*. Praha: Eva-Milan Nevole, 2004. ISBN 80-254-5532-7. Str. 107-119.

⁸⁰ Tamtéž, str. 119.

československé politiky.⁸¹ Součková je popisuje takto: „*Vybudování skutečně pluralitních politicko-spoločenských struktur v tehdy počínajícím Československu byl úkol nesmírně náročný, nesnadný a často i bouřlivý; celkové úsilí o vypracování československého školství bylo pak více než enormní, již tehdy asi trochu nad Drtinovy ryze akademické síly. Jeho výstavba měla spočívat na kvalitních osobnostech na vůdčích místech a o ty byla v nové republice značná nouze. Zpočátku bylo zapotřebí organizovat celé ministerstvo školství a národní osvěty, na tomto základě se pak měla provést přestavba českých škol, školství na Slovensku i v pohraničních německých oblastech.*“⁸²

Součková dále dodává, že Drtina figuroval v této funkci do roku 1921, nakonec se rozhodl odejít, a to i pod tíhou častého střídání vlád. Pomohl sice sestavit návrh na školskou reformu, sám už ji ale neprosadil a to v důsledku politických neshod v parlamentu. Skrze vzpomínky je však patrné, že jeho odchod byl vnímán negativně, neboť mnozí si ho považovali pro jeho odborné znalosti, pracovní píli a osobnost.⁸³

Pohled na Drtinovo působení na ministerstvu přidává i Havelka. Podle něj se na ministerstvu vyskytl nejpovolanější odborník s mnoha zkušenostmi a širokým rozhledem. Potvrzuje tak slova Součkové a dalších zmíněných autorů, že se Drtina chopil tohoto úkolu s maximálním nasazením, aby došlo k obnovení (tehdy rozvráceného) školského systému a jeho reformě. Havelka udává, že již několik dní po nástupu do funkce tajemníka řešil Drtina celou řadu úředních záležitostí a přijímal celou řadu návštěv. Havelka tvrdí, že po jeho rozhovoru s Drtinou bylo vidět nadšení nad novou situací, ale také určité obavy, neboť všechna práce teprve přicházela. Podle Havelky se Drtina zasloužil o úpravu učitelských poměrů, zřízení pedagogicko-didaktických kurzů, organizaci vzdělávání od předškolního až po vysokoškolské, navíc neopomenul sobě blízkou lidovychovu. Zasadil se také o omezení církevního vlivu nebo školské byrokracie. Cílem bylo naplnit duch demokracie, svobody a pravdy. Takto měl Drtina vnímat pedagogické potřeby československého školství. Havelka neskrývá ani kritiku vůči Drtinovi. Podle jeho názoru byl Drtina u řady otázek nerozhodný. To však odpovídalo jeho

⁸¹ CACH, Josef. *František Drtina: filozof, pedagog a reformátor školství, představitel kultury a státník*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2003. ISBN 80-7194-538-2. Str. 9.

⁸² SOUČKOVÁ, Sylva. *František Drtina: filozof, pedagog a politik v korespondenci a vzpomínkách (1861-1925)*. Praha: Eva-Milan Nevole, 2004. ISBN 80-254-5532-7. Str. 120.

⁸³ Tamtéž, str. 136-137.

mírné a nebojovné povaze, také snaze za každou cenu najít kompromisní řešení, ačkoli to nebylo v danou chvíli možné.⁸⁴

Závěrečnou vzpomínku na Drtinovu nepolitickou politiku sdílel i jeho přítel a český mafián Herben: „*Dršina je muž důvěřivé prostoty, muž čistý a laskavý, nemající tušení, že jsou ve světě také lidé nečistí a úkladní. Dršina je dobrotisko. Je z rodiny Komenského. Je příliš křesťan pro naši společnost. (...) Takové byly chyby Dršinovy, pro které nemůže být zván leč politikem špatným. (...) Věřím zajisté, že přijde doba, kdy dobrými politiky budou konečně nazýváni lidé druhu Dršinova.*“⁸⁵

1.5. Poslední léta života

Po ukončení práce státního tajemníka se Dršina krátce vrátil na nově přejmenovanou Karlovu univerzitu (během Rakouska-Uherska nazývána Karlo-Ferdinandova). Podle Pavláška začal mít Dršina vážné zdravotní problémy, což ho mělo značně omezit v návratu k milované akademické práci.⁸⁶ Součková dodává, že se musel dokonce podrobit operaci. Z toho důvodu předal většinu svých dosavadních povinností svému nástupci Kádnerovi. I přes řadu zdravotních obtíží se vydal na zahraniční přednáškové turné, které bylo na počest výročí smrti Jana Ámose Komenského. Vycestoval tak do Nizozemí, kde byl Komenský pochován. Za Dršinovy iniciativy byl položen základní kámen pomníku k památce Komenského. Dále se Dršina věnoval práci na svých filosofických a pedagogických spisech. Zdravotní problémy ho však více a více omezovaly, navíc nedůsledné léčení celou situaci zhoršovalo. Nakonec se u něj objevila i těžká melancholie. Dršina nakonec předčasně umírá 14. ledna 1925. Pátrickou pietu mu zajistila Karlova univerzita a Ministerstvo školství a národní osvěty. Bylo přítomno mnoho osobností, včetně jeho učitele, přítele a prezidenta Masaryka. Dršinova smrt měla zasáhnout celou jeho rodinu a přátele. O to více smutku přibývalo, když za další dva roky odešla jeho žena Olga. Podle Součkové však za sebou zanechali cennou památku...⁸⁷

⁸⁴ HAVELKA, Emanuel. *Filosof humanity*. Vydání druhé. Brno: Ústřední spolek učitelský na Moravě a ve Slezsku, 1922. Str. 39-42.

⁸⁵ KLÍMA, Jiří et al. *Sborník vzpomínek a prací vydaný ku poctě univ. prof. dra Františka Dršiny*. Praha: J. Otto, 1921. Str. 27.

⁸⁶ PAVLÁSEK, Vojtěch. *T. G. Masaryk a František Dršina: smysl a osudy jejich kulturního programu*. Praha: Pedagogické museum J. A. Komenského, 1968. Katalog výstavy. Str. 48.

⁸⁷ SOUČKOVÁ, Sylva. *František Dršina: filozof, pedagog a politik v korespondenci a vzpomínkách (1861-1925)*. Praha: Eva-Milan Nevole, 2004. ISBN 80-254-5532-7. Str. 138-139.

2. Myšlenkové dílo Františka Drtiny v kontextu jeho doby

2.1. Česká filosofie druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století

Před provedením reflexe Drtinova filosofického díla je zapotřebí nahlédnout na českou filosofii doby druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století. Tento výběr je zcela záměrný, neboť se jednalo o dobu, ve které Drtina žil a působil. Pomůže zasadit Drtinu do daného období i lépe vymezit jeho celkovou roli a význam pro českou filosofii. České a slovenské filosofické myšlení je vhodnější navzájem oddělit, přestože je zde společná blízkost obou národů. Politicky kráčely po stejné stopě, avšak české filosofické myšlení se nacházelo v jiné rovině a navíc se rychleji a výrazněji konstituovalo. Tímto způsobem by tak nemělo docházet k určitým problémům při porozumění kontextu, kde by byla rozdílnost názorů slovenských autorů. Užívání výrazu *československý* tak může být zavádějící, pokud se jedná o filosofii.

Jak již bylo výše popsáno, industrializace byla významným katalyzátorem změn, přičemž filosofické myšlení muselo reagovat právě na ni. To potvrzuje ve své studii Pauza, jenž se pokusil o reflexi období druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století. Ten je toho názoru, že žádné období v českých nebo slovenských dějinách neprošlo tolika změnami hospodářského, politického nebo společenského charakteru. Počátek těchto změn nachází v rozvoji kapitalistických výrobních sil v rámci habsburské monarchie. Konec změn pak u budování socialistických výrobních vztahů ještě před fungováním demokratické republiky. Takto převratná změna během několika desítek let se nutně otiskla do českého filosofického myšlení. A není náhodou, že často skloňovanými pojmy jsou právě *buržoazie* a *proletariát*. Pauza dodává: „*Logika vývoje vlastního filozofického myšlení je v obecném smyslu určena pohybem ekonomických a sociálních struktur, kdy přímý vliv na společenské a individuální vědomí mají politické, právní a morální reflexy.*“⁸⁸

Pauza udává, že ekonomická revoluce zachvátila celý evropský kontinent a postupně dala vznik nejdříve buržoazii, a poté i proletariátu. Obě tyto společenské vrstvy daly do chodu další společenský vývoj. Z hlediska marxistické filosofie došlo k jejich vzájemnému a nevyhnutelnému konfliktu, resp. třídnímu boji. Tuto myšlenku poprvé akcentovali dva autoři – Karl MARX (1818-1883) a Friedrich ENGELS (1820-1895).

⁸⁸ PAUZA, Miroslav. Úvodní studie. In: *Antologie z dějin českého a slovenského filozofického myšlení: od roku 1848 do roku 1948*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1989. Členská knihnice. ISBN 80-205-0029-4. Str. 9.

Druhou polovinu 19. století vnímá Pauza jako období volné ekonomické soutěže, resp. podnikatelského liberalismu, který reagoval na rozvíjející se průmyslovou revoluci. V rámci habsburské monarchie se nacházela více než polovina průmyslových kapacit v českých zemích. Tento ekonomický potenciál podle Pauzy značně kontrastoval s nerovným politickým postavením Čechů (samozřejmě to platilo i o jiných národech v monarchii), což bylo zmíněno již v minulé kapitole. Pauza udává, že docházelo ke střetům především mezi tzv. vídeňským centralismem a českým federalismem, který však měl být politicky a ideologicky nevyzrálý, ačkoli podpořen o průmyslovou prosperitu a rozvoj vědy a techniky.⁸⁹

Situace se podle Pauzy začala měnit až ke konci 19. století, kdy na významu získala celá řada českých podnikatelů. Tím se postupně narovnávaly ekonomické poměry vůči rakousko-německému protějšku. Pauza danou situaci popisuje takto: „*Česká buržoazie konce 19. století preferovala význam podnikání a obchodního úspěchu. Tím pro ni přestaly být nezbytné základy národního obrození (...). Češství jako společenský a kulturní fenomén přestalo být handicapem či dokonce věcí osobní statečnosti. Prosperující část české buržoazie nabyla sebevědomí. Současně se snažila budit dojem citlivosti a velkorysosti vůči dělnictvu. Dílčí zlepšování životních a sociálních podmínek dělnické třídy bylo inzerováno jako řešení sociální otázky.*“⁹⁰

Pauza ale ukazuje, že tato zprvu ideální situace vedla k nárůstu sociálních problémů, které bylo následně potřeba filosoficky reflektovat. Mělo se jednat pouze o zdání společenské kolektivity a nakonec došlo k rozštěpení české buržoazie. Tím se více projevil masové lidové hnutí a na významu získala proletarizace (socializace). Sociální otázka byla velmi živá a podporovala ji i katolická církev v tehdejších papežských encyklikách. Česká dělnická třída se pomalu politicky ustanovovala a naplno se ideologicky projevila při vítězství české sociální demokracie v prvních všeobecných a rovných volbách mužů do vídeňské Říšské rady roku 1907 (voleb, kterých se účastnil Drtina a Masaryk). Rakousko-německá a česká *buržoazie* čelila silnému oponentovi, kterým byl *proletariát*. Snahy této společenské třídy ideologicky podpořila i socialistická revoluce v Rusku (1917) a celkově se tak měnila tvář starého kontinentu. Nehledě na zánik

⁸⁹ PAUZA, Miroslav. Úvodní studie. In: *Antologie z dějin českého a slovenského filozofického myšlení: od roku 1848 do roku 1948*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1989. Členská knižnice. ISBN 80-205-0029-4. Str. 9-10.

⁹⁰ Tamtéž, str. 11.

Rakouska-Uherska, přeneslo si stejné problémy i nově vzniklé Československo. Napětí mezi buržoazií a proletariátem přetrvávalo, přičemž závěrečné období konce tohoto třídního boje (myšleno pohledem marxismu) nastalo po druhé světové válce, kdy se dělnická třída „chopila“ politické a sociální moci v zemi.⁹¹

Pauza se ve své studii snaží ukázat, že nelze pominout ekonomické, historické a politické souvislosti filosofické problematiky tehdejší doby. Vývoj českého myšlení se měl dít na tomto pozadí. Za čtyři nejvýznamnější filosofické směry tehdejší doby Pauza považuje: *herbartismus*, *darwinismus*, *pozitivismus*, *marxismus*. Pauza také uvádí tři fáze, během nichž došlo k rozvoji těchto směrů a jejich následnému konfliktu. V první fázi filosofického vývoje se měly projevit první tři zmíněné, ve druhé fázi následně marxismus. Konečnou třetí fází došlo k jejich ideologickému, teoretickému a metodologickému konfliktu. Pauza konstatuje, že ať už se prosadil ten či onen směr, upevnila se tím filosofická teorie a praxe, resp. profilace českého filosofického myšlení.⁹²

Velký význam měl z počátku sledovaného období především *herbartismus*, odvozený od teorií německého filosofa, pedagoga a psychologa Johanna Friedricha HERBARTA (1776-1841). Podle Pauzy herbartismus korespondoval s potřebami a vývojem Rakouska-Uherska. Pauza uvádí: „(...) *herbartismus* formuloval v abstraktní a obecné formě zájmy a potřeby rakouské a české buržoazie v historické etapě jejího rozmachu v podmínkách rozvoje podnikání, politického liberalismu a průmyslové revoluce. (...) svým obsahově teoretickým profilem byla herbartovská filozofie blízká některým obecnějším a dlouhodobějším motivům rakouského filozofického myšlení, v jehož vazbách se rozvíjela i novodobá česká buržoazní teorie.“⁹³ Český herbartismus byl však zároveň kritikou negativních důsledků politického a ekonomického liberalismu, čímž se lišil od rakousko-německého modelu. Podle Pauzy šlo sice českému herbartismu o obhajobu politického a ekonomického liberalismu, nikoli však za cenu ztráty jeho životaschopnosti. Tímto způsobem se měla česká filosofie profilovat a teoreticky se posunout z omezení

⁹¹ PAUZA, Miroslav. Úvodní studie. In: *Antologie z dějin českého a slovenského filozofického myšlení: od roku 1848 do roku 1948*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1989. Členská knihnice. ISBN 80-205-0029-4. Str. 11-15.

⁹² Tamtéž, str. 17.

⁹³ Tamtéž, str. 17-18.

herbartovské filosofie. Tuto okolnost se však nepodařilo politicky uplatnit, čímž se zachování české buržoazie stávalo více a více problematictější.⁹⁴

Podobně jako Pauza, tak i Král konstatuje nástup herbartismu, dodává také, že tím došlo k ústupu idealistických směrů orientovaných na filosofii Georga Wilhelma Friedricha HEGELA (1770-1831). Herbartismus obecně vnímá Král takto: „*Proti (...) heglóvskému monismu jest herbartism pluralismem, který si představuje jsoucno složeno z množství reálů, bytků, věčných a nezničitelných. Proti pantheismu heglóvské levice klade theism, pojímaje boha jako pořadatele reálů a dávaje tak větší možnost smíru s pozitivním náboženstvím. Ostatně náboženskými problémy zabývali se herbartovci málo. Herbartism věnoval vedle metafysiky větší pozornost psychologii, etice a pedagogice., méně historii (vývojové hledisko mu chybí) a politice. Tím však stal se pro Rakousko přijatelnější filosofii než hegelism vedoucí (...) k liberalismu a socialismu a k národnostním hnutím. Také jeho matematicko-fyzikální pojetí (reály – atomy, představy – síly, prvky) a tudíž strážlivější, vědecktější ráz doporučovaly jej jako méně nebezpečný směr. (...) lze tak snadno vysvětliti, proč herbartism zapustil tak pevně kořeny a šířil se v Rakousko-Uhersku.*“⁹⁵

Králova slova tak dokazují ta Pauzova, že se buržoazii delší dobu dařilo udržovat zdání harmonie a životaschopnosti, ale přesto vzhledem k omezení herbartismu došlo k rozštěpení buržoazie a vstupu proletariátu do politických a ekonomických otázek. Je na místě také zmínit, že prvními propagátory herbartismu v českém prostředí byli: František EXNER (1802-1853), Josef DASTICH (1835-1870), Gustav Adolf LINDNER (1828-1887) a Josef DURDÍK (1837-1902). Filosofickou pozici českého herbartismu je záhodno ještě blíže popsat. Podle Pauzy bylo toto myšlení objektivní a kritické k reálným možnostem teoretického poznání, tudíž se jednalo o realistickou filosofii. Nutno poznamenat, že se jednalo o důležitý přechod od spekulativní filosofie k filosofii založené na praxi a jejím teoretickém zdůvodnění. Pauza dále udává, že se posunula od myšlenkových pozic českých obrozeneckých snah, během nichž mělo docházet k synkretismu oborů filosofie. Došlo také k oddělení filosofického a teologického pohledu, čímž se český herbartismus snažil potvrdit svou distanci od spekulativního a idealistického, tj. jakékoli metafyziky. Filosofie měla nabýt nového významu, především jako prostředek

⁹⁴ PAUZA, Miroslav. Úvodní studie. In: *Antologie z dějin českého a slovenského filozofického myšlení: od roku 1848 do roku 1948*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1989. Členská knižnice. ISBN 80-205-0029-4. Str. 18-19.

⁹⁵ KRÁL, Josef. *Československá filosofie: nástin vývoje podle disciplín*. Praha: Melantrich, 1937. Str. 34-35.

pro abstraktní myšlení a metodologii vědy. To mělo pomoci rozvoji vědy a techniky, resp. ujasnění vědeckých pojmů, postupů a rozvoje dalších speciálních vědeckých disciplín (např. sociologie, psychologie či pedagogika). Problém bytí a poznání byl v tomto směru aktuální. Podle Pauzy došlo k reálnému prohloubení české filosofie, avšak za cenu nevyřešení národnostních rozporů a praktické nevyužitelnosti, neboť český herbartismus utkvěl v abstraktní rovině úzké skupiny vzdělanců.⁹⁶

Dalším významným filosofickým směrem v českém prostředí se stal *darwinismus* (evolucionismus), odvozený od teorií britského přírodovědce Charlese Roberta DARWINA (1809-1882). Pauza udává, že herbartismus byl do velké míry nevývojovým filosofickým směrem, přičemž českému prostředí byla nevývojovost v zásadě cizí. Nutně se tak projevila potřeba po vývoji jako procesu, byla zapotřebí *dějinnost*. Pauza je toho názoru, že darwinismus (evoluční teorie) přinesl do českého prostředí řadu pozitivních faktorů. Akcentoval v první řadě onen vývoj, dále také aktivizoval síly člověka, neboť herbartismus utkvěl ve formalismu a staticnosti. Českému prostředí nebyl cizí ani filosofický pesimismus prezentovaný Arthurem SCHOPENHAUEREM (1788-1860). Darwinismus se přirozeně obracel kritikou vůči katolické teologii, která nemohla přijmout evoluční teorii. Určitým pozitivním důsledkem bylo akcentování empirie a exaktní založení vědy. Pauza dodává, že darwinismus tímto způsobem připravil půdu pro přechod k pozitivismu. Dějinnost tohoto směru byla dána především dokazováním historického vývoje v přírodě, resp. dokazován přirozenými příčinami v procesech přírody, čímž se ubíral význam teleologii.⁹⁷

Král potvrzuje Pauzova slova o české potřebě vývojovosti (dějinnosti), když uvádí, že český herbartismus zaváděl do svého myšlení vývojové prvky. Zmiňuje Lindnera, který uváděl tento směr do své etiky, pedagogiky a sociologie. Dále také Durdíka, jenž přinesl darwinismus do českého prostředí jako první a vyložil jeho hlavní teze, které staví na vývojovém postupu. Mezi významné české postavy darwinismu patří: Ladislav ČELAKOVSKÝ (1834-1902), Josef DURDÍK (1837-1902) a Miroslav TYRŠ (1832-1884). Zasadili se především o popularizaci darwinovských myšlenek, nikoli však o jejich dílčí rozvinutí. Darwinismus přinesl do českého prostředí ateistické myšlenky,

⁹⁶ PAUZA, Miroslav. Úvodní studie. In: *Antologie z dějin českého a slovenského filozofického myšlení: od roku 1848 do roku 1948*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1989. Členská knižnice. ISBN 80-205-0029-4. Str. 39-46.

⁹⁷ Tamtéž, str. 20.

ačkoli sami tito autoři nepopírali božství a bránili se výtkám o ateismu. Jejich záměrem bylo dokázat, co již příroda sama dokazovala a dané problematice lépe porozumět. Jednalo se přece jenom o důležitou otázku o původu a vývoji života, která nemůže být filosofií ani náboženství cizí.⁹⁸

Darwinismus jako vědecký a filosofický směr nebyl vyčerpán jako český herbartismus, podle Gabriela tomu bylo naopak. Diskuse se nad tímto směrem víc a víc rozšiřovala. Potvrzuje to na českém prostředí: „*Básník Jaroslav Vrchlický na počátku devadesátých let označil sice Darwina za jednu z nejvýznamnějších osobností 19. století, avšak vědecké a filozofické diskuse o darwinismu pokračovaly dále, a to ve světě i u nás. Reakce české filozofie na Darwinovo učení se na přelomu století diferencuje spolu s tím, jak se stále více různí filozofická orientace jejich představitelů. (...) František Krejčí (...) charakterizoval darwinismus jako jednu z těch vědeckých vymožeností, které způsobují myšlenkovou revoluci a nutí lidstvo nazírat na svět v jejich smyslu a zařizovat život individuální i společenských podle nich. K největším zásluhám darwinismu patří, že teleologickému principu zasadil smrtelnou ránu, z oboru přírodovědy odstranil všechno nadpřirozené a uvedl člověka ve vývojovou souvislost s ostatním organickým světem. Krejčí byl přesvědčen, že darwinismus musí (...) každého logicky myslícího člověka přivést k pozitivismu jako k jediné vědecké filozofii.*“⁹⁹

Herbartismus a darwinismus v českém prostředí způsobil přechod ze spekulativní filosofie na vědeckou filosofii. Tu reprezentoval právě *pozitivismus*. Podle Pauzy získal na významu už ke konci 19. století, přičemž do českých zemí se dostal se zpožděním ze západních zemí. Pozitivismus se odvozuje od pozitivní filosofie Augusta COMTA (1798-1857), tj. filosofie orientující se na to, co je dáno, co je faktické, odmítající spekulativní filosofické náhledy. Podle Pauzy i v tomto případě přinesl tuto filosofii do českého prostředí Durdík. Jako první popularizoval systém věd podle Comta.¹⁰⁰ Větší význam však měla mít podle Krále filosofická práce Josefa MIKŠE (1853-1923),

⁹⁸ KRÁL, Josef. *Československá filosofie: nástin vývoje podle disciplín*. Praha: Melantrich, 1937. Str. 42-43.

⁹⁹ GABRIEL, Jiří. Recepce darwinovského evolucionismu v české přírodovědě a filozofii. In: *Antologie z dějin českého a slovenského filozofického myšlení: od roku 1848 do roku 1948*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1989. Členská knihnice. ISBN 80-205-0029-4. Str. 105-106.

¹⁰⁰ PAUZA, Miroslav. Úvodní studie. In: *Antologie z dějin českého a slovenského filozofického myšlení: od roku 1848 do roku 1948*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1989. Členská knihnice. ISBN 80-205-0029-4. Str. 20.

ve které se obrací k vědecké filosofii reprezentovanou západním pozitivismem. Formuloval její principy, vykázal priority vědy a její nezávislost vůči filosofii, především pak exkluzi transcendence a metafyziky. Mikš se (oproti Durdíkovi) měl opřít o kompletní znalost tehdejší pozitivistické literatury a rozvíjet ji pro české prostředí.¹⁰¹

Podle Pauzy začala pozitivistická filosofie postupně pronikat do vědecké a filosofické metodologie, oproti předchozím dvěma směrům se však prosazovala i do širších vrstev společnosti. Pauza to nazývá *pozitivním duchem* či *pozitivní orientací*.¹⁰² Určitým způsobem to vystihuje Cetl, který uvádí: „*Pozitivismus nesporně patřil k nejvlivnějším proudům českého buržoazního myšlení konce XIX. a první poloviny XX. století. Zhruba po dvě třetiny století vystupoval jako důležitá, po několik desetiletí jako vůdčí tendence české filozofie. Právě v jeho duchu se počala organizovat – po herbartovské předehře – moderní česká filozofická práce i vědecká kultura vůbec. Ovládl univerzitní katedry a vychoval tu několik generací odborných pracovníků, skrze něž působil dále na smýšlení české inteligence, zvláště na učitelstvo. Před proniknutím a přijetím marxismu v našem dělnickém hnutí ovlivňoval i dělnictvo a znesnadňoval jeho přechod k revoluční orientaci. (...) Není snad přeháněním tvrdit, že bez kritického zhodnocení české pozitivistické tradice nelze plně pochopit vědomí a kulturu české společnosti na sklonku její buržoazní epochy.*“

103

Významnými představiteli českého pozitivismu byli: Josef MIKŠ, Tomáš Garrigue MASARYK, František DRTINA, František KREJČÍ a František ČÁDA. Jejich pozitivistické zaměření se lišilo a nebylo jednotné, alespoň podle názoru Krále. Ten odlišuje celkem tři druhy pozitivismu, do kterých se výše zmínění autoři řadili. Mikše řadí do *evolučního pozitivismu*, neboť byl značně ovlivněn dalším evolucionistou – Herbertem SPENCEREM (1820-1903). Nejvýznamnější postavou tohoto směru však byl Krejčí, který stanovil přísný vývojový pozitivismus, kterým zasáhl do většiny oborů filosofie, zejména psychologie. Krejčí vnímal vědu a rozum za jediný pramen poznání. Filosofie byla v jeho podání čistě vědecká (scientismus), neuznával idealistickou či spekulativní

¹⁰¹ KRÁL, Josef. *Československá filosofie: nástin vývoje podle disciplín*. Praha: Melantrich, 1937. Str. 43.

¹⁰² PAUZA, Miroslav. Úvodní studie. In: *Antologie z dějin českého a slovenského filozofického myšlení: od roku 1848 do roku 1948*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1989. Členská knižnice. ISBN 80-205-0029-4. Str. 20-21.

¹⁰³ CETL, Jiří. *Český pozitivismus: příspěvek k charakteristice jedné z tradic českého buržoazního myšlení*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981. Spisy Filosofické fakulty University J. E. Purkyně. Str. 5.

filosofii. Typickým projevem jeho filosofie byla dedukce a logické vyvozování. V Krejčím se měl vyjádřit nejostřejší pozitivismus, přičemž svým vlivem významně rozšířil stoupence pozitivismu v českém prostředí. Do tohoto směru je řazen i Čáda, podobně jako Krejčí akcentoval přísnou logiku, avšak neodmítal náboženství.¹⁰⁴

Král zařazuje Masaryka do *vědecky náboženského pozitivismu*. Podle něj to byl především Masaryk, který v českém prostředí naplno uplatnil pozitivismus, podobně jako Mikš byl ovlivněn Spencerem. Masaryk pěstoval především logiku a sociologii, z čehož plynulo, že byla pro něj zásadní vědecká metodologie. Značně důležitá byla pro něj i etika a filosofie náboženství. Zatímco u Comtova pozitivismu je věda náboženstvím, není tomu tak u Masaryka, ten vedle vědecké filosofie hlásal teismus, tj. bůh mu byl vědeckou hypotézou a boha dokazoval racionální teologií, resp. filosofií o bohu. U Masaryka je zřejmý vliv celé řady filosofů, které ve svých dílech reflektuje. Posledním směrem českého pozitivismu byl *spiritualistický pozitivismus*, do něhož se řadil právě Drtina. Úkolem filosofie má být vytvoření jednotného názoru na svět a na život skrze odbornou a vědeckou práci. Nevyklučoval přitom metafyziku či náboženství, vnímal je jako prostředky, které mohou člověku pomoci proniknout k podstatě jsoucna, k posledním příčinám a účelům (teleologie).¹⁰⁵

Nakonec se dostáváme k pozici čtvrtého významného směru české filosofie. Tímto směrem byl *marxismus*, odvozený od dvou výše zmíněných autorů – Marxe a Engelse. Tento směr se projevil v první polovině 20. století a byl ještě významnější než pozitivismus. Podle Pauzy vyvrál český marxismus už ve třicátých letech 20. století. Vyvrál především obsahově, metodologicky a terminologicky. Dokonce měl formulovat vlastní řešení sociálních problémů, čímž získával na významu mezi proletariátem. Zároveň se měl český marxismus vyrovnávat s českou minulostí. Během doby demokratického Československa se více projevovaly konflikty mezi proletariátem a buržoazií. Významný vliv na rozvoj marxismu měl především Sovětský svaz, který od doby Velké říjnové revoluce značně rozšířil ideologické učení marxismu (leninismu) a naplno jej uplatnil po druhé světové válce.¹⁰⁶

¹⁰⁴ KRÁL, Josef. *Československá filosofie: nástin vývoje podle disciplín*. Praha: Melantrich, 1937. Str. 43-49.

¹⁰⁵ Tamtéž, str. 44-47.

¹⁰⁶ PAUZA, Miroslav. Úvodní studie. In: *Antologie z dějin českého a slovenského filozofického myšlení: od roku 1848 do roku 1948*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1989. Členská knihnice. ISBN 80-205-0029-4. Str. 30.

Uchopení marxistického učení však nebylo pro české prostředí jednoduché, jak uvádí Prokešová (má kritičtější pohled než Pauza): „*Ani národní filozofické tradice nebyly vhodným podhoubím pro přijímání marxismu. Tento nedostatek charakterizoval Z. Nejedlý (...): „Nejosudovější chybou českého myšlení a české filozofie byl všechen tu nedostatek burcující revoluční filozofii 19. století. Chyběl jí jedním slovem – Hegel.“ To se mimo jiné projevilo už tím, že české filozofické myšlení nedocenilo v žádném svém směru jeden ze základních prvků Marxovy teorie – materialistickou dialektiku. Nemáme v tomto období žádného význačného českého filozofa, který by se v obecné rovině – v politickém i filozofickém kontextu – zabýval otázkami, které si řešila sama dělnická třída. (...) Neměli jsme tedy ani podmínky objektivního charakteru, ani teoretika seznámeného dokonale s marxismem, schopného zprostředkovat Marxovu filozofii na teoretické úrovni a jako celek.“*¹⁰⁷ Přestože Prokešová konstatuje tuto okolnost, postarali se o šíření marxistických myšlenek tito představitelé marxistické filosofie: Josef Boleslav PECKA (1849-1897), Ladislav ZÁPOTOCKÝ (1852-1916), Pankrác KRKOŠKA (1861-1888), Josef HYBEŠ (1850-1921), Bohumír ŠMERAL (1880-1941) a Karel KREIBICH (1883-1966).¹⁰⁸

2.2. Česká pedagogika druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století

Podobně jako u předchozí podkapitoly se i zde zaměřím na dobový kontext pedagogického myšlení. Nelze podle mého názoru opomenout historické souvislosti. Štverák konstatuje, že tehdejší společenské změny (ekonomické, politické, sociální, národnostní apod.) významně ovlivnily nejen filozofické, nýbrž i pedagogické myšlení. Vedení všeho školství podléhalo státu. Tehdy významným milníkem bylo vytvoření rakouské školní soustavy, byl totiž vyhlášen tzv. *Hasnerův zákon* (1869), který zakotvil povinnou školní docházku dětí od šesti do čtrnácti let. Dále dal vznik obecným a měšťanským školám. Zákon se držel několika základních zásad: svoboda ve vědeckém bádání a vyučování; církvi náleželo náboženské vyučování; stát působil jako dozor; rovnost hlavních jazyků v zemi; zřízení administrativních a dozorčích orgánů; čtyřleté vzdělávání učitelů v učitelských ústavech. Podle Štveráka znamenal tento zákon pokrok ve školské oblasti, umožnil reálnou školní docházku pro chlapce a dívky, snížil úlohu církve

¹⁰⁷ PROKEŠOVÁ, Blanka. Pronikání marxistických idejí do dělnického hnutí. In: *Antologie z dějin českého a slovenského filozofického myšlení: od roku 1848 do roku 1948*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1989. Členská knihnice. ISBN 80-205-0029-4. Str. 236.

¹⁰⁸ *Antologie z dějin českého a slovenského filozofického myšlení: od roku 1848 do roku 1948*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1989. Členská knihnice. ISBN 80-205-0029-4. Str. 809-810.

ve školství (tím se škola více zesvětštila), nebo také rozšířil penzum vyučovaných předmětů. Štverák uvádí, že tento zákon definoval a zajišťoval podstatné věci. Zároveň ale kritizuje, že nebyla odstraněna dvojkolejnost, tj. elementární vzdělání bylo sice zajištěno nejširším vrstvám, vyšší vzdělání se však nadále týkalo pouze privilegovaných vrstev. Zákon nebyl všemi společenskými vrstvami přijat, pro některé bylo nepřijatelné oslabení církevního vlivu či omezení dětské práce. To se projevilo na školské novele z roku 1883, jednalo se o tzv. *Taafovu novelu*, která zajistila ústupky církvi či zmírnění školní docházky na venkově. Štverák dodává, že tato novelizace byla určitým krokem zpět a byla dlouhodobě kritizována ze strany českých myslitelů.¹⁰⁹

Významné změny probíhaly i na tehdejší pražské univerzitě, která byla mezi léty 1882 až 1883 rozdělena na českou a německou, prakticky tak vznikly dvě samostatné Karlo-Ferdinandovy univerzity. Na české univerzitě se postupně ustálily čtyři fakulty: *filosofická, právníká, lékařská a teologická*. Rozdělení podle Štveráka přineslo rozvoj domácího vědeckého, filosofického a teologického bádání. S rozvojem industrializace také došlo ke vzniku průmyslových škol. První taková česká škola vznikla roku 1882 (prvně v Praze), během dalších tří let také v Plzni a Brně. Vedle toho vznikaly také obchodní školy, první byla založená v Praze roku 1878. Enormní byl nárůst středních škol. Gymnázia (studium klasických jazyků) byla samozřejmou realitou, vedle nich figurovaly tzv. reálné školy (studium matematiky, reálných věd). Nebyly pouze státní školy, vznikat mohly i soukromé školy různého zaměření. Celkově se tak na českém území vyskytovaly dvě hlavní skupiny škol: a) *státní* (spravované přímo státem, okresem či obcí); b) *soukromé* (spravované církví, spolky, jednotlivci či jinými institucemi). Povinnou jednotnou docházku zajišťovaly školy obecné a měšťanské, následně přicházela na řadu diferenciac a tedy i zmíněná dvojkolejnost, kdy si studium na středních či vysokých školách mohli dovolit pouze žáci ze zámožnějších rodin. Státní stipendia byla podle Štveráka udělována jen výjimečně.¹¹⁰

Velmi podstatné mělo být podle Štveráka zakládání učitelských spolků a časopisů (některé byly zmíněny již v minulé kapitole), které přispívaly k budování školství v zemi a jeho odtržení od vlivu církve. Štverák dále dodává, že nadále docházelo ze strany Vídně

¹⁰⁹ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. Vydání druhé. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. Str. 172-175.

¹¹⁰ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. Vydání druhé. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. Str. 175-176.

k národnostnímu útlaku a ke germanizačním snahám, tj. zvýraznit úlohu německého jazyka vůči jazyku českému (ale i vůči jiným monarchickým jazykům). Snahy o prosazení české školy byly patrné, provázeny sebevědomou touhou po svobodě, především vůči dominanci německých škol a církvi.¹¹¹

K této souvislosti se vhodně vyjadřuje Chlup: „*Od konce XVIII. století se vyvíjí jednak nové hnutí národního uvědomování velkých i malých národů, hnutí, neznámé stoletím předcházejícím, a mísí se potom s novými ideami sociálními, které se rodí nově vznikajícím průmyslem strojovým a hnutími revolučními (...). Zvláště absolutistická forma státní, ať zřejmá nebo zastřená, udržuje tradiční metody vyučovací i vychovatelské a žárlivě střeží též celý obsah vyučování před účinky nového přírodovědeckého, filosofického a psychologického bádání, které dovršuje rozklad starého světového názoru, hájeného absolutismem státním a církevním. (...) Filosofické myšlení orientované sociálně, ekonomicky a státovědecky dává vědecký základ novému sociálnímu hnutí a vření (...) Rozpor, který tu vzniká mezi ekonomickým i mravním liberalismem a hnutím novodobého třídního socialismu, projevuje se také v nazírání na školu a výchovu.*“¹¹²

Do rozvoje českého pedagogického uvažování výrazně přispěl *herbartismus*. Podle Štveráka našla Herbartova filosofie celou řadu zastánců jak v Německu, tak v Rakousku. Bylo tak otázkou času, než našla uplatnění i v českém prostředí, a to i v souvislosti s rozvojem výrobních vztahů. Podobně jako v předchozí podkapitole, tak i Štverák zmiňuje hlavní české propagátory herbartismu, mezi něž řadí Exnera, Lindnera, Dasticha či Durdíka. Také potvrzuje, že herbartismus se usadil v českém prostředí na delší dobu, především v druhé polovině 19. století, než byl postupně upřednostněn evolucionismus a především pozitivismus. Štverák je však toho názoru, že vrchol herbartismu v českých zemích představoval Lindner. Právě jeho působení měl pomoci založit českou pedagogiku jako vědu. Štverák stvrzuje jeho význam rovnající se dokonce Komenskému. Dále oceňuje především jeho postoj pro českou věc, neboť byl odpůrcem monarchie a církve, neváhal kritizovat ani buržoazii. Vedle pedagogiky měl přispět i k rozvoji dalších dvou mladých a rychle rozvíjejících se věd – psychologii a sociologii. Napsal a vydal celou řadu vzdělávacích a výchovných učebnic pro děti, přispěl didaktickými postupy pro obor

¹¹¹ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. Vydání druhé. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. Str. 176-179.

¹¹² CHLUP, Otokar. *Vývoj pedagogických ideí v novém věku*. Brno: Filosofická fakulta s podporou Ministerstva školství a národní osvěty v komisi Knihkupectví A. Píša, 1925. Str. 6-7.

učitelství, ještě významnější byla jeho badatelská činnost. Stal se navíc prvním profesorem pedagogiky a filosofie na české pražské univerzitě, což jen dokázalo jeho kvality a přínos pro rozvoj českého myšlení. I on nakonec podstoupil od herbartismu a přiklonil se k evolucionismu či jiným moderním evropským směrům myšlení. Štverák vnímá Lindnera jako ústřední postavu, která ovlivnila celou generaci českých učitelů a myslitelů ke konci 19. století. Nesporně i svého nástupce na univerzitě – Drtinu.¹¹³

A jaký byl cíl vyučování podle Lindnera a Herbarta? To uvádí Král: „*Vyučování má podle Lindnera jako podle Herbarta nejen vzdělávat ducha, rozum, nýbrž ono prostředně působí také na charakter, vychovává. Zásady vyučování znějí: vyučuj přirozeně, psychologicky, názorně, pochopitelně, vzdělávej vyučováním (vědomostmi i formálně), vyučuj zajímavě, přihlížej k samočinnosti žákově při vyučování, vyučuj trvale a prakticky (ve smyslu hmotného užitku i v ideálním smyslu). Vyučování má stejnoměrně pěstovati jak formální tak materiální stránku vzdělání, tj. má mu podávati jak hotové vědomosti, tak ho vzdělati, aby se mohl sám dále vzdělávati.*“¹¹⁴ Král potvrzuje Štverákova slova o významu Lindnera při rozvoji pedagogiky v českých zemích, plody jeho práce se měly uplatnit jak při rozvoji samotné vědy, tak i při praktické činnosti (dosl. výuky) učitelů na školách.

Vliv herbartismu se postupně oslaboval ke konci 19. století a nastupoval na řadu *pozitivismus*, který měl podle Štverák intenci provést reformu ve všech oblastech dosavadního vědeckého myšlení. Výchova a vzdělávání pomocí vědy byly cílem pozitivismu. Propagátorem tohoto ražení byl již zmíněný Úlehla, který výrazně kritizoval herbartismus jakožto směr, který poškozoval individuální myšlení žáků a vedl k jejich pasivitě. Kritizoval také jeho intelektualismus a formalismus. Podobně jako Lindner se zasazoval o využití moderních vyučovacích metod z anglosaského prostředí. Štverák je toho názoru, že tato kritika byla oprávněná, zároveň měl ale Úlehla přecenit celou řadu faktorů v procesu výchovy a vzdělávání, především roli dědičnosti, tj. nízké zasahování do výchovy dítěte rodičem či učitelem. Jeho pokrokovost nebyla opomíjena a velmi se rozšířila mezi učitele tehdejší doby.¹¹⁵

¹¹³ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. Vydání druhé. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. Str. 180-184.

¹¹⁴ KRÁL, Josef. *Československá filosofie: nástin vývoje podle disciplin*. Praha: Melantrich, 1937. Str. 153.

¹¹⁵ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. Vydání druhé. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. Str. 190-191.

Dostáváme se ke dvojici dalších pokrokových myslitelů, byli jimi Masaryk a Drtina. Podle Krále se Masaryk tolik nevěnoval badatelské činnosti v pedagogice, tedy oproti filosofii či sociologii, ale i přesto se jako učitel nemohl vyhnout pedagogickým otázníkům. Napsal tak několik statí, které se věnovaly pedagogice a psychologii. Na základě toho Král udává: „*Pedagogiku pokládá za praktickou vědu a za její základní vědu theoretickou považuje psychologii, a to hlavně pedopsychologii a pedapathologii. (...) Výchovu doma i ve škole podrobuje kritice, škole vytýká mnoho intelektualismu a žádá vedle vzdělávání též výchovu citu a vůle, estetickou a mravní výchovu prací; za hlavní problémy výuky mravní označuje problém pohlavní a boj proti alkoholismu. (...) Je pro školu demokratickou, odcírkevněnou, svobodnou, v níž jest vyučování individualisováno, ale výchova socialisována.*“¹¹⁶

Jakožto Masarykův žák a přítel se stal Drtina významnou osobností akademického prostředí pražské univerzity. Bylo již zmíněno, že se od filosofie dostal k pedagogice, nebo lépe řečeno, proložil svou pedagogiku filosofií. Přesně to potvrzuje i Král. Dokládá, že Drtina dobře promyslel dějinný vývoj pedagogických idejí, což mu pomohlo formulovat jeho vlastní ideály výchovy a vzdělávání; také tím přiblížil dějiny pedagogického myšlení učitelům a dalším lidem. Podobně jako Masaryk žádal výchovu rozumu, citu a vůle. Neopomíjel vědecké myšlení a roli náboženství při formování spirituality a mravnosti člověka. Minulá kapitola o Drtinově životě ukázala, jak byl nesmírně organizačně aktivní, projevílo se to i v jeho spisech, kde podal své návrhy na reorganizaci školství, resp. reformu. Především měl na mysli střední, vysokoškolské, učitelské a dívčí vzdělávání. Král si také cení role Drtiny jako školního politika, kdy se zasazoval o zmíněnou reformu, navzdory monarchickým, církevním a jinak politickým vlivům.¹¹⁷ Podobná slova o Drtinovi nabízí i Štverák, který zařadil Drtinu do samého čela reformátorů školství na přelomu 19. a 20. století, dokonce udává, že Drtina měl vnímat církev jako největšího nepřítele reformy českého školství.¹¹⁸

O další odborníky v pedagogice nebylo nouze, uvádí to Král i Štverák. Podobně zmiňují význam Krejčího, Kádnera, Chlupa, Františka BAKULEHO (1877-1957) a dalších. Především v tom, že rozvinuli vědeckost pedagogiky prostřednictvím

¹¹⁶ KRÁL, Josef. *Československá filosofie: nástin vývoje podle disciplin*. Praha: Melantrich, 1937. Str. 158.

¹¹⁷ Tamtéž, str. 158-159.

¹¹⁸ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. Vydání druhé. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. Str. 193-194.

psychologie. Pomohli tím zasadit pedagogiku do systému dalších věd, čímž získala na významu. V tomto ohledu samozřejmě nelze plně vyčlenit všechny tyto osobnosti, neboť se nejedná o primární cíl této práce. Jde však o uvedení do kontextu tehdejší doby. Je dobré mít na paměti, že rozvoj pedagogicko-psychologického myšlení v českých zemích byl na vzestupu a pomohlo objevit celou řadu souvislostí ve výchově a vzdělávání. Tuto okolnost zcela jistě podpořil i vznik samostatného Československa, jakožto prostředí, ve kterém se vyskytly rozsáhlé možnosti k bádání a následné aplikaci.^{119 120}

2.3. Drtinova filosofie a filosofická díla

Pro vymezení Drtinovy filosofie je zapotřebí nahlédnout na jeho díla, v nichž vyjádřil své filosofické myšlenky. Předchozí povídání o Drtinovi a jeho době již nastínilo dobový kontext. Dále nastínilo, že Drtinu filosofie provázela celý život. Drtina sepsal téměř dvě desítky filosoficky zaměřených děl. Beru přitom v potaz především ta díla, která vyšla samostatně a zachovala se. Lze předpokládat, že právě jejich samostatné vydání, ať už prostřednictvím vlastního nákladu či vybraného nakladatelství, nese určitou hodnotu, kterou chtěl Drtina vyjádřit zvlášť mimo redakční činnost. Samozřejmě by bylo možné přidat do rozboru i příspěvky redakční činnosti, ale hodnotím šíři vybraných děl jako adekvátní.

Drtinově filosofii se zde věnuji na dvou místech, to první je zaměřené mým vlastním pohledem, druhé pak pohledem jiných autorů, kteří analyzovali Drtinův příspěvek k filosofii. Mnohdy se jedná o sborníkové příspěvky k určitým výročím nebo k dějinám české filosofie. Obojí je možné vzájemně porovnat a vyvodit tak patřičné závěry. Na základě mnou vybraných Drtinových děl se pokusím konstruovat Drtinovo filosofické zaměření, tedy to, jak se snažil filosoficky reflektovat proměny své doby, nikoli však zakládat filosofický systém, který by dal do chodu cosi nového. To se netýká pedagogické části, kde se snažil nastítnit školskou reformu, jež bude následovat po části filosofické. Drtina se ve své filosofii zaměřil především na její dějinnou stránku, což je patrné z názvů jeho děl. K jednotlivým etapám filosofie však zaujal i vlastní stanovisko a popisoval je

¹¹⁹ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. Vydání druhé. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. Str. 193-194.

¹²⁰ KRÁL, Josef. *Československá filosofie: nástin vývoje podle disciplin*. Praha: Melantrich, 1937. Více na str.: 159-182.

podle vlastního studia pramenů. Seznam Drtinových filosofických děl, jejichž obsahem se budu zabývat, je uveden níže.

- *Třídění jevů duševných v řecké filosofii* (1890)
- *Myšlenková povaha středověku* (1898) a *Středověk a křesťanství* (1898)
- *Studie o filosofii Anaximandrově* (1900)
- *Rukověť mravních naučení Stoika Epikteta* (1901)
- *Myšlenkový vývoj evropského lidstva* (1902)
- *Význam pansofických snah J. A. Komenského* (1907) a *Komenského idea humanitní* (1909)
- *O povaze novověké filosofie* (1912)
- *Kulturní vývoj a význam českého národa* (1913) a *Národové a jich filosofie* (1916)
- *O mravní výchově* (1920)

Prvním a stěžejním Drtinovým filosofickým dílem k rozboru je Drtinova habilitační práce zaměřená na antickou filosofii – *Třídění jevů duševných v řecké filosofii* (1890). V této práci prošel Drtina celou antickou filosofii. Zaměřil se na třídění duševních jevů skrze jednotlivé práce antických autorů, a to od přírodních filosofů až po antické směry našeho letopočtu. V první řadě je potřeba vyzdvihnout širší bádání tohoto spisu a studium pramenů. Drtina již v úvodu svého spisu nastínil, že jeho pokus o setřídění duševních jevů nebyl prvním pokusem. Pro Drtinu však bylo důležité především vědecké setřídění, které se v jeho době plně neuskutečnilo. Filosofické spekulace mu samotné nestačily a usiloval o logickou stránku věci. Nebyl však toho názoru, že by antičtí myslitelé nepracovali dostatečně logicky, ale samotná logika se s nimi teprve rozvíjela. Drtina považoval logiku své doby za dostatečně vyspělou a důslednou.¹²¹

Drtina celkově rozeznával čtyři stádia, během nich se klasifikovaly duševní jevy. V *prvním stádium* měli nejvíce vyniknout PLATÓN (427 př. n. l. – 347 př. n. l.) s ARISTOTELEM (384 př. n. l. – 322 př. n. l.), přičemž nejvíce ocenil Aristotela, který se svým zaměřením přiblížil k empirickému nahlížení na skutečnost. Konkrétně udává: „*Aristoteles přiblížil se více ke skutečnosti empirické, doplňuje metafysické principy bedlivým zkoumáním bytosti organické ve zřeteli anatomickém, fyziologickém i psychickém a docházejí konečně k důležitému rozdělení života duševného vůbec na úkazy poznávavosti*

¹²¹ DRTINA, František. *Třídění jevů duševných v řecké filosofii*. Praha: Nákladem vlastním, 1890. Str. 1.

a snaživosti čili rozumnosti a vůle. S tímto tříděním nabytým na podkladě empirickém myslitel tento spojil již zřetel vývojovým rozeznáváje duše vegetativnou, sensitivnou a racionálnou. Středověk neoddálil se v podstatě od názorů Aristotelových, v nové době pak třídění jeho je podkladem pokusům moderním.“¹²² Drtina si byl vědom významného vlivu Aristotela na dobu následující a nepřímou jej označuje za zakladatele vědy, která začala u základů, jež stanovil Aristoteles ve svém snažení.

Ve druhém stádiu se Drtina posunul přímo k osvícenské době, která mu byla onou novou dobou. Ocenil zde význam německého filosofa Christiana WOLFFA (1679-1754), který vyšel ve své klasifikaci duševních jevů právě z Aristotela, stanovujíc však odlišné závěry. Drtina zmiňuje i dalšího německého filosofa Mosese MENDELSSOHN (1729-1786), jehož klasifikací se inspiroval Immanuel KANT (1724-1804). Ten také rozpracoval nauku o duševních jevech a definoval schopnosti duševní. Drtina zmiňuje celou řadu dalších evropských filosofů a přisoudil jim jedno společné hledisko při jejich snažení: „*Všem filosofům těmto je principem klasifikačním neodvoditelnost naprostá jevů těchto duševných ze sebe sama navzájem ze společného principu vyššího. Že princip tento není nutný a rozhodný, vychází z toho, že uznávajíce jej bychom mnohem více základných schopností duševných musili vypočísti.*“¹²³ Drtina konstatoval, že za jeho doby byl všeobecně uznáván především Kantův pohled na obsah duševního života.

Drtina zdůraznil ve třetím stádiu, které bylo počátkem osvícenského racionalismu, Reného DESCARTA (1596-1650) a Barucha SPINOZU (1632-1677), pro něž byla lidská duše substancí *res cogitans*. Zmiňuje také Gottfrieda Wilhelma LEIBNIZE (1646-1716) a jeho systém monád. Toto stádium naopak akcentuje odvoditelnost od vyššího metafyzického principu, čímž stanovili své klasifikační hledisko při stanovení duševních jevů. Ve čtvrtém stádiu se dostává Drtina do britského prostředí, kde byl podle něj akcentován vývojový klasifikační princip, výrazně přijímaný v jeho době. Nejvíce zde vyzdvihl evolucionistu Spencera. Podle Drtiny tímto stádiem myšlení o duševním opět došlo k návratu Aristotela a jeho založení přírodních věd. Právě přírodní vědy a evoluční teorie byly zásadní, neboť vývojovost byla jejich základní premisou.¹²⁴

¹²² DRTINA, František. *Třídění jevů duševných v řecké filosofii*. Praha: Nákladem vlastním, 1890. Str. 2.

¹²³ Tamtéž, str. 3.

¹²⁴ Tamtéž, str. 4-5.

Drtina tímto svým dílem nastínil problematiku zkoumání duševního, stále vnímanou a promyšlenou v jeho době. I proto počal Drtina ve svém bádání od počátku. Přírodní filosofové podle něj nedošli ve zkoumání duševního příliš daleko, ale jako důležité hodnotí skutečnost, že si byli vědomi duševních jevů. Podle Drtiny nepochybovali o duševním a poznávali jej. Duši měli uznávat v celé přírodě a byla jim principem pohybu, činnosti a života. Jejich základní znalostí je neodlučitelnost hmoty a duše. Drtina uvádí, že obě složky vnímali jako součást jedné a téže podstaty. I to, že propojení duše s přírodou bylo přirozené, neboť vycházelo ze zkoumání vnějších zjevů světa. Jejich filosofické myšlenky byly analogií k tomu, co nahlédli ve světě přírody a vztáhli k duševnímu. Sám Drtina uvádí své přesvědčení o tom, že „*vědomí naše o duši je založeno na závěru analogickém, z jistých vnějších jevů soudíme o vnitřním životě duševním*“. Drtina uvádí, že tyto filosofické názory přírodních myslitelů nelze nazvat materialismem či dokonce spiritualismem. Příroda byla v jejich nahlížení oduševnělá, proto přišel s označením tohoto směru jako *hylozoistický monismus*, jakožto přesnější a méně zavádějící označení. Určitý rozdíl měl podle Drtiny přinést až HÉRAKLEITOS (540 př. n. l. – 480 př. n. l.), přírodní filosof, stanovujíc určitý dualismus mezi hmotou a duší. Proto Drtina označil jeho učení za *hylozoistický dualismus*. Jeho podstatu měl Hérakleitos vidět v tom, že během spánku se duše odvrací od světa hmoty (těla) a po probuzení se do těla navrácí. To samo sebou ukazuje na vnímání duše jako něčeho pohyblivého.¹²⁵

Drtina je toho názoru, že nelze označit jejich závěry za mytologické, nicméně připouští, že se mýtem inspirovali. Jejich názory odpovídaly rozumovým požadavkům tehdejší doby, v níž stále převažoval mýtus jako narativní rámec pro porozumění. Drtina dále soudí, že jejich rozlišení těla a duše bylo pramalé a mlhavé, čímž byly obě složky ztotožněny. Hledání původního stavěli na pralátce. Drtina především oceňuje jejich zásadní snahu rozšířit rozumové nahlížení, ozřejmit a vysvětlit věci neznámé rozumově, nikoli mytologicky.¹²⁶ Drtina dodává: „*Ovšem, onoho jasného a přesného odlišení ducha a těla, které nám je běžno, ve filosofii řecké vůbec nenalzáme. Řekům nebylo to právě něco tak nápadného jako nám, obě spojovali prostě a uznávali jako něco daného a prvotního ve spojení tomto. Křesťanství zajisté teprve postavilo tělesnost a duševnost proti sobě.*“¹²⁷

¹²⁵ DRTINA, František. *Třídění jevů duševných v řecké filosofii*. Praha: Nákladem vlastním, 1890. Str. 6-9.

¹²⁶ Tamtéž, str. 9-10.

¹²⁷ Tamtéž, str. 11.

Drtina zmiňuje další důležitý směr antické filosofie představovaný PYTHAGOREM (570 př. n. l. – 510 př. n. l.), který se od přírodní filosofie významně lišil. Především tím, že se snažil dopátrat nejabstraktnějších pojmů, které následně prohlašoval za původ všeho jsoucná. To nejabstraktnější představovala číselná forma. Z toho byla následně snaha odvodit nejen tělesné, ale i duševní. Drtina je toho názoru, že se tímto postupem opustila empirická základna zkoumání. Jak přírodní filosofie, tak i pythagorejská abstrakce, mu jsou krajnostmi. Drtina předpokládá, že právě Pythagorejci značně inspirovali další antickou filosofii, a to tím, že stojí za rozdělením duše na rozumnou a nerozumnou. Drtina si položil otázku nad jednotností duše u Pythagorejců. Podle Drtiny obecně pokládali duši za jednotnou, přičemž jejím principem mělo být *číslo jedna*. Další čísla měla být jen manifestací této základní jsoucnosti. Dále to dokládá naukou o reinkarnaci duše, kdy se duše po smrti těla oddělí, směřuje od jednoty (jednoho těla) k mnohosti (k hledání jiných těl), resp. duše hledá jiné tělo lidské či zvířecí k usídlení. To má svědčit o její vnitřní jednotě. Drtina však zároveň upozorňuje, že tento směr nebyl schopen uchopit odlišení duševních částí v duši samotné.¹²⁸

Drtina se vyjadřuje i k třídění duševních jevů u Platóna. Podle Drtiny to byl právě on, kdo má zásluhu nad vymezením pojmu duše. Drtina udává Platónovo pojetí: „*U Platóna je duše bytostí samotnou, svou jsoucnost mající, jež jen na čas pouty tělesnými je vázána, před tím nezávisle existuje a po smrti tělesné opět v bytí čisté a samostatné se vrací.*“¹²⁹

Platón měl tím podpořit dualismus a nastavit prioritu duševního před tělesným, nastavit obecniny (ideje) jako skutečná jsoucná. Drtina je přesvědčen o tom, že Platón nedovedl vysvětlit souvislosti mezi světem zjevů a světem idejí, což nutně vedlo k nedořešení vztahu tělesného a duševního, kde se toto napětí vyjadřuje. Drtina tím poukazuje na Platónův mýtický popis namísto logického rozboru, který by považoval za vhodnější a srozumitelnější. Drtina tvrdí, že duše je Platónovi jednotou včetně jednotlivých částí duše. Zde ale vyjádřil Drtina další problém, záleží totiž na tom, jak rozumíme jeho výkladu. Vede to až k tomu, že lze odlišovat dvě nebo tři části duše, které jsou navíc kvalitativně rozděleny. Platón tím měl stanovit smrtelnou a nesmrtelnou část duše, navíc jí určuje různá místa podle tělesného schématu. Takto to měl Platón popsat ve svém spise *Timaios*. Naopak v dalším jeho spisu *Faidros* se Platón vyjádřil mýtickým způsobem, kde je lidská duše přirovnána k dvojspřeží, které musí ukočírovat, aby mohla nahlížet svět

¹²⁸ DRTINA, František. *Třídění jevů duševních v řecké filosofii*. Praha: Nákladem vlastním, 1890. Str. 12-13.

¹²⁹ Tamtéž, str. 15.

idejí. Tato duše má tři části, rozumná část je ta, která vede spřežení, zatím zbylé dvě části – vášnivá a chtivá – představují koně. Drtina chápe Platónovu snahu vyjádřit obtížný problém názorným způsobem, spojuje jednotlivé části duše do celku, ale vnitřní různorodost je vyjádřena skrytostí.¹³⁰

Drtina ukazuje, že se mnozí filosofové zabývali Platónovou nejednoznačností a že je zároveň nutné vnímat Platónovo učení jako celek, čímž lze lépe uchopit pojem duše v souvislosti se světem idejí a světem zjevů. Na tomto základě nám má být podle Drtiny umožněno pochopit Platónův dualismus, jeho nedůvěru ke smyslovosti jako části duše, která člověka odvádí od rozumového (abstraktní a čistého) nazírání na ideje. Tím dal Platón nedopatřením vznik dalším filosofickým směrům – *racionalismu a empirismu*, kde se proti sobě stavěly smysly a rozum, ačkoli je smyslovost a rozumovost součástí jedné lidské duše. Drtina je přesvědčen o tom, že se Platón neobával důsledků přecenění rozumu a podcenění smyslovosti. Tím jsme se však podle Drtiny dostali k tomu, že se Platón stal nerelevantní pro moderní psychologii a filosofii, kde nelze opomenout ani jedno. Drtina přesto nachází jeden podstatný moment, kterým Platón přispěl do psychologie.¹³¹

Drtina konkrétně udává: „*Analysí psychologickou a ve shodě s metafysickými svými hypothesami snažil se Platón nalézt, co u člověka principium individualisationis. A tu, pozoruje život jednotlivců, postřehoval Platón bystře, že je v nitru lidském jakýsi živel, jenž působí stále vršení, stálý pohyb, jenž klidu nám nedává, k činům nás pohání, snahy probouzí, zkrátka původem je toho, že individuálnou svou zvláštnost chceme projevit, že usilujeme vystoupiti nitrem svým na venek (...) Platonský jeví pak nejen na venek svou působnost svou, nýbrž jím je obrněn člověk i proti vlastnímu nitru, proti nižším chytčům a žádostivostem. (...) Povaha pravého člověka záleží v tom, aby nejen od jiných byl ctěn, ale i v nitru svém sebe sama ctíti.*“¹³²

Drtina dále dodává, že celá Platónova psychologie je naukou o tom, jak se má člověk povznést nad nižší duševní části (viz smyslovost) a obrátit se k původní a věčné čistotě, která se realizuje nahlížením světa idejí a vede k blaženosti. Drtina je toho názoru, že právě učení o idejích (a tedy i duši) je stěžejním jádrem Platónovy nauky. Drtina nepochybuje o Platónových kvalitách jako pozorovatele duševních jevů. Měl zaznamenat určitý rozpor

¹³⁰ DRTINA, František. *Třídění jevů duševných v řecké filosofii*. Praha: Nákladem vlastním, 1890. Str. 15-17.

¹³¹ Tamtéž, str. 21-27.

¹³² Tamtéž, str. 27-28.

mezi rozumem a smyslovostí, což ho dovedlo k jeho závěrům. Zřejmě i Platón vyšel ke svým závěrům empiricky, když jistě pozoroval, jak se člověk může nechat lehce vláčet žádostivostí. A naopak nenechat, když člověku vládne rozumnost. Drtina ukazuje, že tím měl Platón na mysli především etickou stránku věci. Vztáhnul totiž své učení nejen na jednotlivce, tak i na společnost. U Platóna je také zjevné analogické myšlení. Drtina však nabízí kritiku společenského ustanovení podle Platóna. Drtina se táže, zdali je nutné vyloučení přechodu mezi jednotlivými vrstvami (stavy, kastami) společnosti. Zároveň Drtina dodává, že vytyčení pouze tří vrstev nemůže být dostatečné. Drtina bere v potaz mnoho lidských činností. Každé vrstvě sice odpovídají jednotlivé části duše, ale nabízí pouze málo lidských činností a vlastností (ačkoli jich je ve skutečnosti mnoho), které by se k tomu vázaly. Drtina tak opět konstatuje určitou nedůslednost a vratkost v Platónově učení. Důležité je však Platónovo akcentování existence lidské duše a její projevování různými činnostmi. Drtina na závěr Platónova učení konstatuje, že Platón odloučil od sebe mnoho věcí, u kterých ale Drtina tvrdí, že k sobě navzájem patří a to od přirozenosti. Rozumnost nemůže být bez smyslovosti. Cit a žádostivost nemohou být něčím převážně negativním a méně kvalitním.¹³³

Drtina dále pokračuje tříděním duševních jevů u Platónova žáka Aristotela. Aristoteles ve svém díle výrazně reflektoval učení svého učitele Platóna. Podle Drtiny si uvědomil, že Platónovo kvalitativní dělení duše na dvě nebo tři části bylo zavádějící. Podobně jak už Drtina uváděl, Platón měl podle Aristotela spojit různé jevy dohromady, nehledě na jejich protikladnost, případně rozdělit to, co k sobě patří. Drtina tím ukazuje, že Aristotelés odmítl Platónovo učení o idejích a uvedl do pohybu své vlastní třídění duševních jevů. Aristotelés více stavěl na jednotě duše, odmítl odchylnost jednotlivých částí duše a rozpornost mezi tělem a duší. Podle Drtiny Aristotelés přisoudil duši jedinečný význam v tom, že duševní uvádí tělesné do jednoty.¹³⁴

Drtina dále hovoří o tom, že na Platóna navázali novoplatonikové, kteří měli podle Drtiny obrátit psychologii v mysticismus, čímž se dostali na scestí. O to více si cení Aristotelovi systematické snahy o setřídění duševních jevů a především myšlenku, že tělo nemůže mít více formujících principů. Aristotelés si měl však dobře povšimnout zvláštností duše, myšleno jejich způsobů, kterými se dokáže projevat. To se nám pak jeví jako určité odlišnosti, nicméně je to jen problém našeho pojmového jazyka. Drtina

¹³³ DRTINA, František. *Třídění jevů duševních v řecké filosofii*. Praha: Nákladem vlastním, 1890. Str. 30-35.

¹³⁴ Tamtéž, str. 34-35.

také kladně hodnotí Aristotelovo chápání duše (života) jako vyjádření pohybu, s čímž sám souhlasí a vnímá tento závěr jako relevantní. Především s odkazem na přírodu a její životní koloběh.¹³⁵

Dršina se velmi obsírně zabýval antickým tříděním duševních jevů, dopodrobna rozebral její stránky s ohledem na všechny významné autory řecké filosofie. Cenným prvkem tohoto spisu je práce s pramenným materiálem, která předpokládala výbornou znalost řečtiny a latiny. Z práce je zjevná odborná znalost obou jazyků a vůbec pochopení celé problematiky, jenž není nikterak jednoduchá a předpokládá rozvinuté abstraktní a logické myšlení. Předchozí odstavce byly krátkým úvodem do jeho spisu, který může obecně sloužit pro lepší pochopení duševních jevů, především díky tomu, že Dršina zde porovnává jednotlivé řecké autory a vyjadřuje se k jejich pojetí duše.

Další dvě díla zasvětil Dršina středověku a křesťanství – *Myšlenková povaha středověku* (1898) a *Středověk a křesťanství* (1898). Oba tyto spisy jsou dějinně-filosofického charakteru. V prvním zmíněném díle Dršina podniká cestu do středověku, ve kterém už vládla ideová základna křesťanství. Obsahově se dílo zabývá vznikem křesťanství v historických podmínkách tehdejší antické doby, nutně se tak dotýká řecké filosofie a řeckého pojmu *logos*. Dále se dostává ke střetu mezi rozumem a vírou či realismem a nominalismem. Zmiňuje Aristotelův význam pro středověkou vzdělanost a některé teologické (dogmatické) problémy. Na závěr prvního díla se Dršina dotýká školské organizace ve středověku. Ve druhém díle (dodatku) se Dršina dotýká vzájemného vztahu mezi filosofií, náboženstvím a vědou. Celkově zde řeší charakter a význam náboženství, zbožnosti či náboženského vyučování. Také zde na kritiku katolického duchovenstva po vydání prvního spisu.

Dršina je toho názoru, že křesťanství vzniklo na třech pilířích: „*Řím měl ve vzniku jeho účast politickou, Řecko filosofickou, židovství náboženskou.*“¹³⁶ Křesťanské kořeny měly v římském státě půdu pro růst, ač se nejednalo o jednoduchou cestu při prosazení křesťanství. Dršina vnímá římský stát jako významný, především pro ukotvení těchto a dalších jiných směrů. Především řecká filosofie zažívala změnu, mělo docházet k určitému odstupu od hledání původu jsoucna, neboť začala být důležitější otázka po tom, jaký je smysl života, jak žít a co je nejvyšší dobro. Podle Dršiny se tehdejší antické lidstvo

¹³⁵ DRTINA, František. *Třídění jevů duševních v řecké filosofii*. Praha: Nákladem vlastním, 1890. Str. 35-44.

¹³⁶ DRTINA, František. *Myšlenková povaha středověku*. Praha: Nákladem vlastním, 1898. Str. 1.

politicky sjednotilo v římském státě a dopomohlo k poznání filosofických a náboženských směrů. Filosofie se začala sbližovat s náboženstvím, přijala náboženskou rétoriku a filosofové se stali kazateli. Do popředí lidských otázek se dostávala touha po nadpřirozeném a počal tak konflikt mezi přirozeným a nadpřirozeným. Filosofie se tím měla dostat do krize, neboť neměla nabízet dostatečné odpovědi k posledním věcem lidského života.¹³⁷

Dršina tvrdí, že to byla řecká filosofie samotná, která připravila půdu pro náboženství, především zmiňuje novoplatonismus a jeho hlavního představitele PLOTÍNA (205-270), který ve svém myšlení vyjadřoval rozhořčení nad pobytem duše v těle. Odstup od hmoty (tělesnosti) byl hlavním orientačním bodem tohoto filosofického směru. Významně usnadnil práci náboženství, především židovskému, které původně mělo přijít s ideou vykoupení. Jak novoplatonské, tak i židovské se poté smísilo (syntéza) a měl tak podle Dršiny vyrůst nový světonázor – ten *křesťanský*. Dršina tím ukazuje, že původně výlučné názory se staly názory univerzálními – počal *univerzální monoteismus*. V tom se snoubilo přesvědčení o tom, že po životě pozemském přijde i cosi nadpozemského. Dršina se zastavuje i u vnímání Boha a světa. Podle něj sehrál důležitou roli Platón a jeho svět inteligibilních pravzorů (idejí) – Bůh se zde stal ideou všech idejí. Náboženské se tím ještě více propojilo s vrcholnou řeckou filosofií. Postava Mesiáše později sehrála také svou roli pro ideu vykoupení, o to více když byl *Ježíš Nazaretský* ztotožněn s řeckým logem.¹³⁸

Dršina nechtěl ve svém díle obsáhle psát o vzniku křesťanství, důležitý mu byl poměr mezi vítěznou křesťanskou myšlenkou a myšlenkovou povahou středověku. Dršina vnímá středověkého člověka v několika rovinách – mělo se jednat o člověka, který má nedůvěru k rozumu a pozemskému životu. Naopak důvěru u něj vzbuzovala víra a nadpozemský život. To je podle něj významný přechod mezi starověkem a středověkem. Proměna v těchto kategoriích života – poměr mezi *naturalismem* a *supernaturalismem*. Z hlediska dnešní doby se mnozí lidé nepozastaví nad starověkem a středověkem, ale Dršina ukazuje tuto situaci na *tělesné smrti* – pro starověk se jednalo o nežádoucí situaci, život bylo třeba zažít, nikoli promrhat, zatímco u středověku se situace radikálně změnila, pro středověk se stává tělesná smrt každodenním tématem, je žádoucím vykoupením a není zlem jako takovým. Stejně tak tělesná krása a zdraví nemá u antického křesťanství valný význam,

¹³⁷ DRTINA, František. *Myšlenková povaha středověku*. Praha: Nákladem vlastním, 1898. Str. 2-3.

¹³⁸ Tamtéž, str. 4-7.

čímž se dostává do střetu s řeckou kalokagathia – ideálem krásy a dobra. Co bylo ctností ve starověku, přestávalo být ctností ve středověku.¹³⁹

Dršina dále dodává: „*Všechny ctnosti člověka starověkého mají zřetel jen k bytí pozemskému, jsou křesťanu toliko stkvělými nepravostmi, jsou zpupné a domýšlivé. Křesťan je popírá, jako potlačuje všechnu tělesnost a smyslnost a v tomto popření záleží vlastní ctnosti jeho: trpělivost a pokora. Ctnosti starověké znamenaly projevení a uplatnění svého „já“, ctnosti křesťanské jsou naproti tomu povahy passivní, znamenají zapření sebe sama, ponížení svého „já“. Neodpíráti zlému – toť souhrn křesťanského ctnostisloví. (...) Smysl křesťanské dokonalosti mravní v žití vezdejší se dá shrnouti v příkazech života mnišského: chudoby, čistoty a poslušnosti.*“¹⁴⁰

Dršina dále zmiňuje nepřátelské stanovisko křesťanů vůči řecké filosofii a celkově rozumu, což se později projevilo se vznikem vědy. Dršina si zde klade otázku, zdali byl tento křesťanský pohled nutný, neboť potlačil dosud přirozené. Také se táže, jestli se jednalo o jednotný středověký názor. Dršina poznamenává, že mnozí lidé se opravdu přiblížili křesťanskému ideálu, odpírali pozemské a hleděli k nadpozemskému. Zmiňuje řadu středověkých zástupců, např. FRANTIŠKA z ASSISI (1182-1226). Podle Drtiny neměla hmota (tělesnost) pro středověk tak valný význam jako v době starověku a novověku. Zároveň si ale všímá, že všechen lid křesťanský nemohl dostat ideálu křesťanství a oddávat se kontemplaci. Dršina však připomíná, že někteří křesťanští myslitelé usoudili, že i práce může být důvodem ke spasení a povznést k dokonalosti. Nečinnost se stala nepřitelem spásného snažení. Tím se práce v hmotném (tělesném) světě odůvodnila, stále se však neporozumělo významu hospodářství a lidského pokroku skrze práci a výtěžky.¹⁴¹

Dršina udává, že křesťanství proniklo svým vlivem do všech oblastí lidského života. Podle Drtiny ale nebylo natolik silné, aby se celý křesťanský stav vzdal pozemského života. Církev si toho měla být vědoma a výrazně proti tomu nevystupovala, neboť z hmotného světa těžila důležité prostředky pro vlastní růst. Z toho se nevytratila ani snaha lidského rozumu, který ve starověku usiloval o vědění. Rozum měl být významný pouze jako prostředek k dosažení vyššího cíle – *Bohu jako středu všeho vědění*. Pokud tedy

¹³⁹ DRTINA, František. *Myšlenková povaha středověku*. Praha: Nákladem vlastním, 1898. Str. 7-9.

¹⁴⁰ Tamtéž, str. 11-12.

¹⁴¹ Tamtéž, str. 14-19.

rozum nebyl služebníkem víry, byl pojmán jako hříšný. Drtina se domnívá, že nebylo cílem křesťanství vzdát se rozumu, ale naopak jej využít ve svůj prospěch, např. při stanovení křesťanských dogmat. Řada myslitelů si navíc uvědomilo, že křesťanství mělo své kořeny v předchozích směrech mytologických a filosofických, např. u Platóna.¹⁴²

Drtina konstatuje, že obrat k *supranaturalismu* nebyl úplný, i proto charakterizuje středověk jako období plné neurčitostí a nejasností. Konkrétně udává: „*Středověk charakterizuje se zvláštní dvojakostí, neurčitostí, nerozhodností. Křesťanu jest žádoucí smrt tělesná – člověk středověký však k životu lne, křesťan pohrdá bohatstvím, statky a nádherou – církev se jimi obkličuje, křesťan hrozí se krveprolití – rytířstvo slučuje meč s křížem (...), křesťan zavrhuje moudrost pohanskou – scholastika u pohanského mudrce Aristotela hledá oporu článků víry.*“¹⁴³

Drtina zde přináší dvě příčiny těchto nesrovnalostí, tj. pokud se chtělo křesťanství dostat do světa a oslovit lidstvo, muselo zaujmout: 1) *vydat intelektuální stanovisko* (vyjádřit se rozumem), 2) *učinit kompromisy* (nemohlo zcela odmítnout dosavadní způsob života). Bez těchto dvou příčin a zároveň podmínek by byla podle Drtiny vyloučena univerzalita křesťanské ideje. Tím se však křesťanství muselo rozloučit s původním a ryzím křesťanstvím, které se zrodilo v malém okruhu Ježíšových stoupenců. Drtina zároveň dodává, že mnoho národů, např. Germánů a Slovanů nebylo připraveno přijmout myšlenku křesťanství. Vývojově se jednalo o mladé národy, které si teprve procházely naturalismem, ale najednou jim byl představen supranaturalismus. A nejen představen, ale mnohdy i vnucen... Drtina tak udává, že středověk neznamenal pokrok pro lidstvo, především po stránce intelektuální, avšak znamenal pokrok po stránce mravní. Středověk si vytvořil ucelený světonázor, který výrazně nepodléhal pochybnostem, nebylo třeba již více hledat, neboť měl ve svých rukou Aristotela, Písmo svaté a Ježíše Krista. Filosofie a teologie vykládala. Smysly byly klamné a vzbuzovaly nedůvěru. Rozum byl podceňován, pouze víra otevírala středověkému člověku obzor budoucnosti. To vše se změnilo až po letitém boji mezi *realismem* a *nominalismem*. Konečné vítězství nominalismu znamenalo přechod do nové doby – *novověku*. Počalo tak opět snažení filosofické, empirické a racionální.¹⁴⁴

¹⁴² DRTINA, František. *Myšlenková povaha středověku*. Praha: Nákladem vlastním, 1898. Str. 20-27.

¹⁴³ Tamtéž, str. 29.

¹⁴⁴ Tamtéž, str. 30-56.

Ve druhém díle, které je dodatkem k *Myšlenkové povaze středověku*, je vyjádřena reakce Drtiny na kritiku katolických duchovních. Drtinovi bylo vytčeno protikřesťanské smýšlení a také nesmyslnost jeho závěrů. Drtina odmítl všechna nařčení vyjádřena katolickým duchovenstvem a sám kritizuje, že jako laikovi je mu upíráno podat vědecký pohled na náboženství. Uvádí, že každý člověk se může vydat zkoumat náboženské pole nehledě na to, jestli je součástí té či oné náboženské tradice, případně není vůbec zainteresován. Drtina je přesvědčen o tom, že jako člověk zabývající se dějinami filosofie měl dokonce povinnost nahlédnout do myšlenkové povahy středověku a uvést svůj pohled. Už jen proto, že filosofie šla ruku v ruce s křesťanskou teologií. Vnímá náboženství a filosofii jako sobě spřízněné směry, které si nemusí oponovat, neboť oba chtějí podat ucelený pohled na svět a člověka.¹⁴⁵

Zde je Drtinův pohled na kritiku katolického duchovenstva: „*Náboženství a věda jsou nutné živly duševní činnosti národů. Náboženství jest instinktivní vědou ohromné většiny lidstva, filosofie jest náboženství nepatrné menšiny abstraktně myslících. Odloučiti však úplně jedno od druhé nemožno. Každý člověk obého má potřebí, ježto jest na jedné straně bytostí rozumovou, na druhé citovou a volní. Obě se proniká vzájemně. (...) Náboženství stejně jako věda jest nezbytný zjev pro společnost lidskou.*“¹⁴⁶

Dalším hodnotným dějinně-filosofickým spisem je *Studie o filosofii Anaximandrově* (1900). Tímto spisem se Drtina obrátil ke starořeckému autorovi, kterým byl ANAXIMANDROS z MILÉTU (610 př. n. l. – 546 př. n. l.). Podává zde několik závěrů o jeho životě a filosofii. Zároveň stvrzuje Anaximandrův vliv pro další filosofii. Podle Drtiny se jednalo o Thaletova žáka a sám prý dosáhnul velké vážnosti mezi lidmi Milétu. Tu si měl získat díky své teoretické a praktické vybavenosti. Měl se zasloužit o rozvoj své obce a vznik některých výtvarných tehdejší antické doby, např. vynález slunečních hodin. Drtina však vyjadřuje určitou spekulaci, neboť tento vynález mohl mít svůj původ již dříve v Mezopotámii, ze které mohl být přenesen do antického Řecka. Významnější měly být mapy země a oblohy, které měl Anaximandros vykreslit na základě svého studia. Tím se dostal k počátkům geografie a kosmogonie.¹⁴⁷

¹⁴⁵ DRTINA, František. *Středověk a křesťanství*. Praha: Nákladem vlastním, 1898. Str. 1-22.

¹⁴⁶ Tamtéž, str. 2.

¹⁴⁷ DRTINA, František. *Studie o filosofii Anaximandrově*. Praha: Nákladem vlastním, 1900. Str. 1-3.

Drtina udává Anaximandrův popis umístění země a oblohy: „(...) země naše jako hmota pevná je ve středu obkličena vodstvem a vzduchem, a na okruhu celé koule světové jsou hvězdy jakožto tělesa ohnivá, lehká v neustálém vířivém pohybu pojata. (...) že země jako těleso chladné je ve středu, a na obvodu koule vesmírně zase těla nejvýš teplá – hvězdy. (...) pohyb denní, střídání se noci a dne jsou úkazy důležité, které snad vysvětlí vznik všeho. Tento pohyb je věčný a neustálý.“¹⁴⁸

Drtina tím ukazuje vyspělost Anaximandrova uvažování, kterým měl předčít svého učitele Thaletu. Odmítl jako původní živel (látku) vodu a stanovil cosi neurčitého – *apeiron* (neomezené, nekonečné), z čehož mohou vyjít všechny čtyři živly a pomocí pohybu je lze vyvodit. Pohybem myslel neustálý vznik a zánik věcí – podle Drtiny tak vyvodil nekonečný čas, čímž se stal původním myslitelem v oblasti času. Anaximandros měl mít ve svých filosofických úvahách hluboké metafyzické pochopení, které se mělo dostat k dalším filosofům, např. Fridrichu NIETZSCHOVI (1844-1900) či Arthuru SCHOPENHAUEROVI (1788-1860). Především Anaximandrova teorie o věčném vzniku a zániku (Nietzschův věčný návrat). Jedině neurčitost nepodléhá vzniku a zániku, a proto může být původem všech jsoucen, neboť vše, co je určité a má určité vlastnosti, je odsouzeno ke vzniku a zániku. Podle Drtiny vyjádřil Anaximandros řadu originálních myšlenek, které nebyly daleko od pravdy a později se ve věku vědy z velké části potvrdily – Anaximandrovo kosmogonické, geografické a přírodovědné rozumování hodnotí jako vyspělé, čímž chce ukázat jeho význam mezi dalšími řeckými mysliteli. Řecká filosofie totiž mnohdy inklinuje k Sokratovi, Platónovi a Aristotelovi a opomíjí předešlé starořecké myslitele. Anaximandros je Drtinovi výrazným pokrokem a větší silou abstrakce v oblasti rozumu. I proto jej Drtina ve své studii znovu objevuje a přináší osvětlu o jeho myšlení.¹⁴⁹

Dalším antickým spisem je *Rukověť mravních naučení Stoika Epikteta* (1901). Zde vyjádřil Drtina svůj letmý pohled na stoickou a epikurejskou filosofii. Podle něj přišla s těmito směry významná mravní reforma. Dokonce uvádí výraz *mravní očista*, která měla probíhat u každého jednotlivce. Hmotná oběť měla před bohy pozbýt významu a cenit se měl ctnostný život. Tato mravní snaha se měla projevit na poli filosofie i náboženství. Snažení přírodních filosofů, Platóna či Aristotela, se náhle vyčerpalo. Důležitý byl život pozemský a nikoli to, co bylo mimo něj. Praktičnost života se stala náhlým tématem

¹⁴⁸ DRTINA, František. *Studie o filosofii Anaximandrově*. Praha: Nákladem vlastním, 1900. str. 3.

¹⁴⁹ Tamtéž, str. 3-11.

– cílem bylo dosažení *duševního klidu* a neochvějnosti (*ataraxia*). Pochopit život, nikoli pohyb hvězd nebo původ jsoucna. Nejúčinnější byl podle Drtiny *stoicismus*, který na několik století ovlivnil přesvědčení velké části antického lidstva.¹⁵⁰ Celý tento spis je zasvěcen mravnímu učení stoicismu a epikureismu, je úvodem (učebnicí) do studia těchto směrů, přičemž Drtina zde neuvádí své další filosofické úvahy.

Jako nejvýznamnější lze hodnotit Drtinův spis *Myšlenkový vývoj evropského lidstva* (1902), neboť právě zde vyjádřil své dějinně-filosofické vědomosti v celé šíři. Drtina v tomto svém díle zhodnotil celé své filosofické zkoumání evropských dějin – od doby antické až po dobu novověkou. Nehodnotil zde svou dobu – tedy přelom 19. a 20. století, neboť filosofie v té době nabírala mnohých změn. I proto jsem zařadil do své práce dobový kontext. Tato Drtinova práce je nesmírně dlouhá a není zcela možné podat celkový rozbor díla. Podle mého soudu by se tomu měla věnovat samostatná práce. Jedná se o Drtinovo nejdelší dílo, které pojímal jako nedokončené, právě z hlediska toho, že zde nevyjadřuje filosofii své doby. Drtina pojal svou práci jako úvod do dějin filosofie a celkově samotného studia filosofie. Drtina zde nezařadil arabské a pravoslavné myslitele, tj. nezařadil do výčtu východní myslitele, které by leckdo mohl hodnotit jako součást evropského prostoru. Jak již bylo zmíněno výše, Drtina zde sleduje linii mytologie, filosofie a náboženství. K dílu přikládá i význam českého snažení pro celý evropský myšlenkový vývoj.

Pohledem studia filosofie lze říci, že se jedná o velmi zdařilé dílo, dokonce natolik, že by předčilo dnešní úvody do filosofie. Dílo je velmi obsáhlé a Drtina zde vyjadřuje odbornou znalost dějin filosofie. Dílo samotné je velmi čtivé, což potvrzuje Drtinovu snahu přenést filosofii k širšímu čtenářstvu. Drtina tímto dílem také ukazuje, jak může být člověk zaujat záhadou světa a života, tj. jak vše vzniklo, kam to spěje a jaká je zde role malého, ale přece jen významného člověka. Velmi cenná je zde Drtinova úvodní myšlenka, která se nese celým jeho životním dílem: „*Do dějin lidstva mají býti výklady tyto povšechny úvodem. Doba naše je dobou historickou, neboť studium o minulosti nikdy s takým úsilím se nepěstovalo, nikdy v takové podrobnosti nezacházelo jako dnes, leč přes to, zdá se mi, že lidstvo vlastní smysl dějin svých dobře si dosud neuvědomilo. Nikoli války a teritoriální změny, nikoli rodokmeny panovnických rodin, ani smlouvy státnické a jednání diplomatická – ne, to není pravý obsah dějin lidstva – ten činí jediné to,*

¹⁵⁰ DRTINA, František. *Rukověť mravních naučení Stoika Epikteta*. Praha: Jan Laichter, 1901. Str. 1-5.

*jak lidstvo veškeré v určité době žilo, myslelo, cítilo, po čem toužilo, jak dívalo se na záhadu světa a života. A k otázkám těm, jichž důležitost je základní, podávají se dvě odpovědi. Jednu podává nám náboženství, druhou filosofie a věda.“*¹⁵¹

U Drtiny lze vyzdvihnout právě jeho víru v lidské myšlení a snažení. Drtina kladně hodnotí práci všech myslitelů, kteří přispěli lidstvu svou rozumovou činností, nehledě na to, zdali jsou jejich jména a pamatována. Drtina se k těmto myslitelům obrací a svým studiem je oživuje. Také si ale uvědomuje, že ne každý člověk se může stát významným myslitelem. Ví, že lidský život je náročný a obtížné je jeho zajištění. Drtina stanoví i výzvu, že nelze ukončit lidské hledání po smyslu světa a života. Je potřeba se neustále ptát, pochybovat a užívat k tomu určené prostředky (náboženství, filosofii a vědu), nehledě na jejich odlišnosti a příbuznosti.¹⁵²

Na závěr přidává Drtina myšlenku, jako předzvěst filosofie a její budoucí úlohy ve světě: „(...) i filosofie sama v původní podobě své, dříve než vědy odborné z ní se vyloučily a osamostatněly, zrodila se z náboženství, a zase sama, až bude dokonalá, stane se nejdokonalejším náboženstvím všeho lidstva.“¹⁵³ Těžko říci, zdali se Drtinova prorocká slova naplnila, filosofie dnešní doby má jistě určitý význam, nemá však charakter náboženství. A vzhledem k charakteru filosofie jako lidského oboru tázání a pochybování, nelze říci, že by byla vždy a všemi praktikována, neboť lidé se mnohdy netáží, ani nepochybují.

Drtina se do velké míry zabýval Komenským, kterému věnoval dvě své studie – *Význam pansofických snah J. A. Komenského* (1907) a *Komenského idea humanitní* (1909). V první studii Drtina konstatuje, že Komenský má velký význam jak pro český národ, tak i pro lidstvo samotné. Podle Drtiny se Komenský zařadil mezi přední filosofické a pedagogické myslitele, kteří nabyli světového významu. Drtina si všímá nejen díla Komenského, nýbrž i jeho životních osudů. Drtina udává, že Komenský žil ve velmi zvláštní době, která myšlenkově stavěla na *reformaci, humanismu a osvícenství*. Ke všem těmto směrům měl Komenský zaujmout svůj postoj. Drtina je toho názoru, že Komenský byl značným podporovatelem *českého bratrství*, ze kterého si osvojil především hlavní ideu křesťanství – lásku k bližnímu svému. Komenský byl podle Drtiny prototypem

¹⁵¹ DRTINA, František. *Myšlenkový vývoj evropského lidstva*. Praha: Jan Laichter, 1902. Str. 2.

¹⁵² Tamtéž, str. 2-11.

¹⁵³ Tamtéž, str. 11.

křesťana, který usiloval o sjednocení všeho křesťanstva a naplňování života podle Písma svatého. Křesťanské ideje chtěl i pro svůj národ – český národ. Chtěl tak učinit skrze své spisy a především reformu výchovy v českém království.¹⁵⁴

Dnes víme, že se Komenského snahy nenaplnily, ale jeho intence trvá a může oslovit i současného člověka. Pro Drtina byl Komenský velkým křesťanským humanistou, který se navracel ke starověkému ideálu lásky k životu a obnovoval důvěru v rozum. Komenský měl podle Drtiny pěstovat lidství na křesťanském základě. Komenský se měl stavět proti renesančnímu humanismu, zásadní byl pro něj křesťanský humanismus, který však nenacházel odezvu v reformovaných zemích, tedy ani v prostředí českého království. Pohledem Drtiny se v Komenském snoubily snahy filosofické, teologické i osvícenské. Komenský neměl odmítat osvícenství, má být jedním z cílů člověka naučit se a znát věci kolem sebe – *osvícení*. Ale také věci kolem sebe spravovat, pečovat o ně – *ctnost*, a především obracet k Bohu – *zbožnost*. Drtina udává, že s těmito lidskými cíli vystavěl Komenský svůj moderní výchovný ideál. Komenský usiloval o zušlechtnění lidstva a podle Drtiny v sobě překonal středověk a pokročil dále v myšlenkovém vývoji – *pansofie*. Drtina oceňuje Komenského snahu o všeobecnou nápravu věcí lidských skrze vševědné úsilí – sjednocení všech poznatků (nikoli podle Aristotela) a jimi osvícené lidstvo. Drtina dodává, že si touto myšlenkou získal řadu tehdejších evropských učenců, kteří jej neváhali podpořit, např. Gottfried Wilhelm LEIBNIZ (1646-1716).¹⁵⁵

Pro Komenského měla být pansofie vrcholem všeho jeho snažení, veškerá jeho životní práce, která však zůstala nenaplněna. Podle Drtiny měl Komenský upřímně věřit v nápravu lidstva skrze sjednocení všeho vědění. Komenský měl zároveň věřit v to, že se již během pozemského života podaří založit poměry podobné tomu nadpozemskému. Upřímná víra symbolizovala Komenského, jeho snahy však zůstaly nenaplněny a lidstvo zůstalo nevytěžené.¹⁵⁶ Drtina uvádí: „*Pansofický ideál Komenského byl velkolepý, neměla to být snůška jednotlivých vědomostí, nýbrž redukování všeho lidského vědění na několik základních zákonů. Měla to být zkratka filosofie sama – zřetelem ke krátkosti života,*

¹⁵⁴ DRTINA, František. *Význam pansofických snah J. A. Komenského*. Praha: Nákladem vlastním, 1907. Str. 3-4.

¹⁵⁵ Tamtéž, str. 4-5.

¹⁵⁶ Tamtéž, str. 6-7.

stručně, zřetelně podána. Obsahem její neměla býtlika příroda, nýbrž i celý život duchovní (...).“¹⁵⁷

Své konkrétní pansofické plány vyjádřil ve spisu *Via lucis* (1668), kde měl podle Drtiny vystavět čtyři cesty. Politické podpory však nenašel, ačkoli měl podat rozumné argumenty hovořící ve prospěch pansofie. Podle Drtiny nebyla Komenského doba připravena přijmout pansofii. V určitém slova smyslu měla být i myšlenka na pansofii utopická. Proto řada myslitelů, předních církevních a politických představitelů, pohlížela na Komenského se skepsí. Nikterak Drtina, který si nanejvýš cenil Komenského. Co se však nezapomnělo a neodmítalo – to byla Komenského reformní pedagogika. Drtina přinejmenším uznává, že se jeho 19. století často obracelo ke Komenskému, je však otázkou, zdali je Komenský aktuální i pro současnost.¹⁵⁸

V druhé studii *Komenského idea humanitní* (1909) Drtina udává, že idea humanitní ovládala celé životní snažení Komenského. Drtinu zmiňuje i další ideje, kterými se Komenský řídil – moudrostí, mravností a zbožností. V těchto idejích se mělo projevat i veškeré výchovné snažení. Neprojevení těchto idejí ve školské organizaci měl podle Drtiny vnímat jako nešťastné. Komenský věřil v pokrok, který však nebude uskutečněn pouze jedním individuem, nýbrž kolektivním úsilím. S tím měla jít ruku v ruce jeho pansofie a všechny národy dojdou vzájemnému porozumění. Pansofie se měla dát do služby humanitní ideje. Podle Drtiny tak Komenský opakovaně vyzýval k naplňování humanitní ideje ve snaze o lepší budoucnost lidstva. Pro Drtinu byl Komenský světoobčanem, ale především českým člověkem a ušlechtilým vlastencem, který toužil nejen po spáse vlastního národa, nýbrž i celého lidstva.¹⁵⁹

Posunu se dále k novověké filosofii, kterou Drtina vyložil ve svém spisu *O povaze novověké filosofie* (1912). Podle Drtiny tvoří novověká filosofie velmi zajímavý a jednotný celek, který má svůj specifický ráz. Drtina v tomto spise porovnává myšlenkovou povahu novověku s předchozími obdobími – starověkem a středověkem. Novověkou filosofii označuje jako *racionalistickou* a *naturalistickou*, čímž vyjadřuje, že došlo k další velké proměně napříč historickými obdobími. Důležitý je právě racionalismus (rozum), jenž

¹⁵⁷ DRTINA, František. *Význam pansofických snah J. A. Komenského*. Praha: Nákladem vlastním, 1907. Str. 8.

¹⁵⁸ Tamtéž, str. 9-27.

¹⁵⁹ DRTINA, František. *Komenského idea humanitní*. Praha: Jednota Komenského, 1909. Str. 1-7.

se stal nejvyšší instancí (autoritou). Středověká víra počala ztrácet svou pozici. Lidský rozum měl rozhodovat o otázkách praktických a teoretických. Drtina poznamenává, že člověk opět vrátil rozumu svou úlohu a vložil do něj svou důvěru. Středověká myšlenková povaha ztrácela postupně, podle Drtiny se udržela do jeho doby především silou vůle. Bylo zřejmé, že to bude doba konfliktu – rozum proti víře. Křesťanství otřesou především astronomické nálezy, které se postupně snaží prokázat, že naše planeta není středem vesmíru, čímž i role člověka se náhle otřese.¹⁶⁰

Drtina ukazuje, že se opět měnil životní ideál, onen nadpozemský život ztratil svou pevnou pozici. Jakoby se zde realizoval věčný návrat. Doba nová, jak ji Drtina označuje, byla návratem ke starověkému dědictví – člověk obnovil lásku k životu a přírodě. Naturalismus se novověkem obnovil a naplnil *humanismem* – láskou k bližnímu. Pro člověka je opět důležitý jeho význam ve společnosti. Podle Drtiny se rozšířilo sociální učení. Drtina dále dodává, že návratem rozumu opět naplno počala filosofická a vědecká práce. Přírodní vědy našly svou roli, která jim byla ve středověku odírána. Drtina si uvědomuje, že náhlé ztracení středověkého jednotného světového názoru muselo značně proměnit společnost. Novověké myšlení odmítalo nadpřirozené a více se orientovalo k pozemskému (hmotě, tělesnosti) – *materialismus* (hmotná příroda jako jediné skutečnost, duchovost pojímána jako vedlejší produkt hmoty). Starověká filosofie vyznala svou důležitost pro novověkou vědu, která našla oporu ve filosofické metodě. Drtina si však myslí, že novověké myšlení nepropadlo žádnému velikášství – člověk si uvědomuje hranice svého rozumu, chce však vyvodit praktické důsledky pro svůj život. Člověk novověký měl spoléhat sám na sebe a nevěřit na zázraky. Musel se však podrobit zákonům přírody, tj. mechanickému pohledu na přírodu (Descartes) a technickým vynálezům budoucnosti. Drtina vypovídá také o tom, že rozum se stal jediným pramenem poznání, díky čemuž vznikl *intelektualismus* – ten popřel jiné prameny poznání, např. smyslové poznání, které bylo třeba utřídit a potvrdit rozumem. Ale i racionalismus brzy našel své oponenty – *empirismus* a *romantismus*.¹⁶¹

Kulturní vývoj a význam českého národa (1913) a *Národové a jejich filosofie* (1916) jsou další spisy, které Drtina sepsal. Již víme, že se Drtina zabýval historií, neopomněl ani tu českou. V prvním zmíněném spisu Drtina uvažuje o kulturním významu českého národa. Nutně se tázal po myšlenkových souvislostech a po podstatě češství. Drtina

¹⁶⁰ DRTINA, František. *O povaze novověké filosofie*. Praha: Edvard Leschinger, 1912. Str. 1-6.

¹⁶¹ Tamtéž, str. 7-21.

se pokusil vystihnout dokonalosti a nedokonalosti českého národa. Uvědomit si to důležité pro tehdejší Drtinovu dobu. Vzniklo samostatné Československo, což předznamenalo významné změny ve společnosti, na něž bylo třeba reagovat. Drtina kladl důraz na uvědomění národní identity a zastával se o to, aby si české prostředí uvědomilo cíle budoucího a společného usilování. Drtina si tak položil jasné otázky – *jaký je význam českého národa a co znamená pro všelidskou kulturu?*¹⁶²

Podle Drtiny je každý národ součástí celé lidské společnosti a svým vlastním snažením přispívá do společné kulturní studnice. Právě snažením každého národa se má poznat důležitost a význam daného národa. Drtina udává, že pro český národ byla významná řecká a římská kultura, a také křesťanství. V těchto směrech našel si český národ kořeny umění, filosofie, vědy a náboženství. Český národ měl také těžit z národní myšlenky – kultu vlastní národní identity.¹⁶³ Drtina dodává: „*V tomto dějinném všelidském vývoji, zvláště v posledním tisíciletí, národ český (...), stál na výši svého vývoje a měl největší význam tehdy, kdy češství znamenalo sílu mravní, myšlenku pokroku, náboženské povznesení, kdy národ usiloval, pracoval, trpěl za svobodu svědomí a za pravdu života křesťanského, kdy české myšlenky vnikaly v evropský svět a tam s údivem a porozuměním byly přijímány.*“¹⁶⁴

Tímto způsobem Drtina vyjadřuje význam českého národa a jeho význam pro všelidskou kulturu. Drtina samozřejmě zmiňuje i jednotlivé osobnosti, které se o to zasloužily. Nelze podle Drtiny pominout období středověku, které se stalo pojičkem ke starověku, kterého se český národ neúčastnil. Vstoupil svým národním životem do středověku, který se nesl v duchu Krista. Drtina udává, že tím český národ o mnoho nepřišel, neboť více si cení křesťanské myšlenky – lásky k bližnímu (humanita). Nejvíce se měl projevit národní a křesťanský duch v době husitství, kdy si měl český národ nejlépe uvědomit *vlastní svědomí*. Drtina konstatuje, že tento boj nebyl pro český národ jednoduchý a zprvu neuspěl vzhledem k historickým okolnostem. Český národ však měl opět vyčkat na svou příležitost, která se uskutečnila v době osvícenství. Opět počala kulturní renesance a Drtina vysoce hodnotí význam tohoto období pro český národ. Měla se naplno projevit humanitní idea a lidstvo se začalo zušlechťovat. Český národ nebyl mimo a probudil se k nebývalému životu – *české národní obrození*. Vše směřovalo

¹⁶² DRTINA, František. *Kulturní vývoj a význam českého národa*. Praha: Nákladem vlastním, 1913. Str. 1.

¹⁶³ Tamtéž, str. 1.

¹⁶⁴ Tamtéž, str. 1.

správným směrem a nakonec se uskutečnilo v politické samostatnosti. Drtina však udává slovy národních obrozenců, že český národ byl silný především tehdy, kdy byl nadšen pro ideje – pro ideu humanity a mravnost jako takovou. Drtina neurčuje politickou moc jako hlavní sílu českého národa, nicméně jej nemůže opomíjet. Pokud měla být politika cenným nástrojem, musela být mravně založená a nepolitická zároveň. Drtina ve svém spisu také vyzývá k přiložení ruky ke společnému dílu – každý člověk může podle Drtiny něco zanechat ve společné kulturní studnici. Drtina je opět idealista a dobro národní a tedy i všelidské klade nade vše – zde vidí jediné vyjádření vítězství.¹⁶⁵

V dalším svém spisu o *Národech a jich filosofii* (1916) se Drtina výrazně neodchýlí od tvrzení, která byla v souvislosti s českým národem. Drtina udává, že zvláštnost každého národa se projevuje v jeho kulturním snažení – ve vědě, umění, filosofii a náboženství. Vysoce oceňuje filosofii jako souhrn všech duchovních hodnot dané národní kultury. Podle Drtiny má filosofie všelidský význam a dokazuje to tím, že ji pěstovalo a pěstuje mnoho národů – především evropských. Drtina v tomto spisu vyzdvihuje především filosofii *anglickou, německou a francouzskou*. Právě tato myšlenka měla významně ovlivnit uvažování dalších okolních národů. Francie především matematickým uvažováním, Anglie zase svým praktickým zaměřením a Německou svou spekulativností. Dokonce udává, že Angličan je typický svým *popisováním*, Francouz svou *analýzou* a Němec svým *básněním*. Jak již Drtina udával výše, význam národa se tkví v jeho snažení. A právě u těchto tří národů se měla podle Drtiny projevit nejvyšší kulturní snaha.¹⁶⁶

Posledním vybraným filosofickým dílem je spis *O mravní výchově* (1920). Drtina sestavil svůj pohled na mravní výchovu vzhledem k počínající cestě československé republiky. Drtina hodnotí mravní výchovu jako esenciální pro budoucnost českého národa, což lze vyvodit i z předcházejících odstavců o kulturním vývoji národa. Opět připomíná, že pouze vzdělaností ducha a mravní silou může český národ prospívat. Udává, že národní svědomí a mravní přesvědčení musí prorůst celou společností. Musí se neustále probouzet a neusínat. Podle Drtiny musí každý člověk sám za sebe usilovat o to, aby se stal člověkem – *člověk se člověkem stává*. Tím Drtina odkazuje na procesuální stránku lidského bytí. Drtina usoudil, stejně jako Masaryk, že československý stát se musel

¹⁶⁵ DRTINA, František. *Kulturní vývoj a význam českého národa*. Praha: Nákladem vlastním, 1913. Str. 1-6.

¹⁶⁶ DRTINA, František. *Národové a jich filosofie*. Praha: Nákladem vlastním, 1916. Str. 1-14.

vystavět na mravních základech, nikoli pouze politicky. Drtina je přesvědčen o tom, že demokracie nemůže být bez mravnosti, jinak ji pokládá za nemožnou.¹⁶⁷

Drtina si je vědom nemorálních věcí, které se udály během první světové války, i proto vyzýval československý národ k jednání – *k pravdě, k práci, k lásce*. Nehledě na to, že první světová dala vznik československému státu, neznamenalo to, že by se měla znovu opakovat. Budoucnost národů má podle Drtiny tkvět ve výše zmíněném, válka mu nebyla nástrojem, který by toho mnoho vyřešil. Hlásal mravní očistu a návrat k dědictví minulých dob – především starověku a středověku. Drtina věřil ve *všeobecný mravní pokrok*, nehledě na odlišnosti jednotlivých národů. Lze konstatovat, že se tu Drtina jeví jako pokračovatel snah Komenského a Husa – idealista a humanista zároveň. Drtina se také odkazuje ke svému učiteli a příteli Masarykovi, kterého vnímá za nejvýznamnějšího pokračovatele Komenského a Husa, ale také dalších národních myslitelů. Drtina předpokládá, že pouze svobodná škola může vést k mravnosti, která bude mravností sama za sebe, nikoli mravností určenou pro něco nebo někoho jiného. Drtina tím odmítá roli náboženských církví, nikterak náboženství samotného. Drtina se tím chce vyvarovat jakéhokoli politického a církevního ovlivňování, neboť chce, aby člověk dosáhl mravní očisty bez výrazného vnějšího zásahu (škola přece jen zasahovala a zasahuje do osobnosti člověka). Drtina si plně uvědomoval důležitost náboženství a nechtěl nijak narušit náboženskou stránku člověka.¹⁶⁸

2.3.1. Hodnocení Drtiny jako filosofa

Nyní k hodnocení Drtiny jako filosofa pohledem sborníkových a dalších příspěvků autorů, kteří se obdobně zabývali filosofií a mohou též posoudit Drtinovu činnost. A zřejmě lépe vzhledem k tomu, že svým působením se řadí do stejné doby, ve které Drtina žil. Každý z uvedených autorů navíc nevnímá Drtinu úplně stejně, lze tak nahlédnout odlišnosti a jiné důrazy na jeho filosofickou činnost. Nabízí se tak poutavá mozaika, která přibližuje Drtinův myšlenkový odkaz.

Prvním příspěvek uvede Drtinův přítel a univerzitní kolega Čáda, o němž již byla zmínka v předchozích podkapitolách. Čáda potvrzuje má slova o tom, že Drtina vynikl především jako historik filosofie. Na tomto poli filosofie měl podle Čády přispět zásadním způsobem. Čáda akcentuje Drtinovu lásku k filosofii, přestože se nakonec více oddal

¹⁶⁷ DRTINA, František. *O mravní výchově*. Praha: Edvard Leschinger, 1920. Str. 1-2.

¹⁶⁸ Tamtéž, str. 7.

pedagogickým snahám. Čáda obdobně podtrhuje význam Drtinovy habilitační práce o duševních jevech antické filosofie. Ze svého pohledu ji hodnotí nejvýše, neboť také vnímal tuto problematiku jako významnou a pohledem tehdejší moderní filosofie jako nedořešenou. Výsledek této Drtinovy práce hodnotí velmi pozitivně. Drtina měl podle Čády projít složitým tématem, vhodně jej vyložit, logicky konstruovat, uvést vlastní kritiku a podložit ji odbornou literaturou. Drtina měl tímto způsobem poskytnout další možnosti k promýšlení klasifikace duševních jevů.¹⁶⁹

Vysoce také hodnotí jeho překlad mravních naučení stoického filosofa Epiktéta. Drtina měl tímto dalším počinem obohatit českou filosofickou literaturu. Čáda uvádí, že svým vlastním a obšírným komentářem obecně uvedl do stoického myšlení, života a etických názorů stoika Epiktéta. Čáda je přesvědčen o tom, že již těmito dvěma spisy se stal Drtina výtečným historikem filosofie, zejména té antické. Dále Čáda uvádí vlastní Drtinovo přesvědčení o cíli a významu dějin filosofie. Uvádí: „*Podle Drtinova názoru, jenž vypracován jest ve shodě s nejpřednějšími pracovníky na poli dějin filosofie (...), historie filosofie má zjišťovati nauky jednotlivých myslitelů na podkladě pramenů přímých i nepřímých, má dále vysvětlovati je odkázáním k prostředí historickému, politickému, literárnímu, uměleckému, náboženskému i vědeckému, ve kterém vznikly, má při tom bedlivě zkoumati a objasňovati, všímati si vlastní individuality, určitého filosofa, jeho původu, vychování, vývoje a osudů životních, posléze pak má posouditi objektivně, (...) pokud se skrývá v nich cenná a platná idea pro vlastní náš názor světový.*“¹⁷⁰

Drtina měl podle Čády činit reálné a přísné požadavky na dějinně-filosofickou práci, bez opomenutí vědeckého hlediska, jež bylo pro Drtinu zásadní. Čáda dále oceňuje Drtinovo zpracování dějin evropského myšlenkového vývoje. Především poukazuje na zpracování středověku, které sám Čáda považoval za obtížné z hlediska předsudkové zatíženosti o jeho nevýznamnosti pro filosofii. Drtina měl mít podle Čády jiný názor na věc a naopak měl hodnotit středověk jako pole, ve kterém se vyskytlo mnoho zajímavých jevů k nahlédnutí, a kde se dokonce rozhodlo o dalším vývoji filosofického myšlení. Podle Čády dokázal Drtina zhodnotit význam všech tří věků – starověku, středověku a novověku. A to ve vztahu k době tehdejší, která se nacházela na pomezí

¹⁶⁹ ČÁDA, František, KÁDNER, Otokar, TŮMA, Josef a Octavian WAGNER. *František Drtina*. Praha: Dědictví Komenského, 1911. Str. 42-46.

¹⁷⁰ Tamtéž, str. 47-48.

novověku a dějin 20. století. Čáda také akcentuje význam Drtinova nákredu dějin filosofie, který si dokonce přinesl ohlas ze zahraničí.¹⁷¹

Zhodnocením filosofického odkazu přispěje další Drtinův přítel a univerzitní kolega Krejčí, který bývá hodnocen jako nejvýznamnější český pozitivista Drtinovy doby. Podle Krejčího byla filosofie Drtiny zároveň jeho životní filosofií. Přímou udává: „*Takový je Drtina a taková je jeho filosofie; smírná, uklidňující, bez hrotů a ostrostí, bez disonancí, bez jizev po těžkých myšlenkových krisích, bez radikalismu, bez odvážných negací a kladů, smiřující se životem, mravně ušlechtilá. Ovšem nepadno je charakterisovati ji určitým heslem nebo zhustiti její obsah v nějaký princip a podřaditi ji některému z obvyklých směrů. Ani do mé dvojice: idealism – positivism, nedá se Drtinova filosofie bez výhrady vměstnati.*“¹⁷²

Podle Krejčího představil Drtina svůj filosofický pohled na svět především ve svém díle *Myšlenkový vývoj evropského lidstva* (1902). Krejčí odlišuje Drtinovy filosofické a pedagogické spisy a je toho názoru, že Drtinovy pedagogické myšlenky neměly valný význam na pěstování jeho filosofie. Co Krejčí zdůrazňuje, je zásadní vliv Masaryka na formování Drtinovy filosofie. Dokonce je toho přesvědčení, že zůstala pod tímto vlivem až do úplného konce, bez ohledu na jiné filosofické myslitele, které Drtina během života potkal a od kterých se učil, např. Durdíka, Lindnera či Hostinského. Krejčí vnímá Drtinu jako věrného šířitele Masarykových filosofických idejí. Podle Krejčího to není obtížné vydedukovat, vezmou-li se v potaz jejich životní osudy a vzájemný vztah. Oba dva filosofové nevnímá Krejčí jako plnohodnotné pozitivisty, je přesvědčen o tom, že se jedná o myslitele, pro které bylo zásadní zdůraznit vědecké myšlení a vědeckou práci. Byl to pro ně jakýsi vnitřní požadavek.¹⁷³

Krejčí dále zmiňuje, jaký cíl stanovil Drtina filosofii (vědecké) pro tehdejší a budoucí dobu. Přímou uvádí: „*Filosofie chce býti i dnes v podstatě, čím byla vždy, chce býti souhrnem veškeré vědecké práce za účelem jednotného a životního názoru v soustavu uvedené. (...) věda a filosofie nedají se dnes od sebe odloučiti (...). I filosof chce postupovati metodou vědeckou, nemá jiného pramene, základu, metody, nežli každý*

¹⁷¹ ČÁDA, František, KÁDNER, Otokar, TŮMA, Josef a Octavian WAGNER. *František Drtina*. Praha: Dědictví Komenského, 1911. Str. 48-52.

¹⁷² KREJČÍ, František. *Drtina filosof*. In: KLÍMA, Jiří et al. *Sborník vzpomínek a prací vydaný ku poctě univ. prof. dra Františka Drtiny*. Praha: J. Otto, 1921. Str. 14.

¹⁷³ Tamtéž, str. 14-16.

vědecký odborník. (...) vědy odborné rozdělily si vesmír dle předmětů vědních, konají odděleně práci svou, ale výsledek práce své jen odevzdávají filosofii, aby z nich utvořila jednotný, konečný názor světový.“¹⁷⁴

Dršina se tímto pojetím měl jevit jako pozitivista, ale Krejčí dodává, že jeho názor na náboženství a metafyziku neodpovídal běžnému pozitivistickému pohledu. Podle Krejčího neměl Dršina blízko ke Comtovi či Spencerovi, kteří neusilovali ve svém filosofickém snažení o poznání absolutna. Ani jej nestanovili jako cíl, zatímco Dršina ano. Krejčí tím zdůrazňuje především Dršinův (i Masarykův) poměr k metafyzice, jenž ho odlišuje. Dršina neměl odmítnout tento obor filosofie, ačkoli měl sám přiznat, že se jedná o úkol dozajista obtížný, ba dokonce nemožný. Krejčí udává, že se Dršina často zabýval tímto problémem, tedy že nelze mít názor světový bez porozumění veškerenstva. Zároveň si nebyl jistý tím, jestli je vůbec v lidských silách tohoto dosáhnout, nebo jestli je to vůbec záhodno. Krejčí tím staví Dršinu (i Masaryka) do role racionálního idealisty. Dršina neměl přímo podat důvody tohoto přesvědčení, sám Krejčí na to nedává odpověď, pouze nastiňuje, že Dršina jakožto historik filosofie zřejmě našel důvod svého přesvědčení v myšlenkovém vývoji lidstva. Dršina měl podle Krejčího věřit ve vývoj, který bude postupovat lepším směrem, nehledě na to, že neměl ve svých rukou žádný důkaz pro svou domněnku. Dršina se stal idealistou s filosofickým a vědeckým myšlením, nesl si v sobě určitou distanci o možnostech poznání, ale s upřímnou vírou o dosažení transcendentna pro blaho lidstva.^{175 176}

Na závěr Krejčí označuje Dršinu jako filosofa humanity. Krejčí udává: „*Humanita – to je pojem pro světový názor Dršinův nejdůležitější; řekl bych, že je to ústřední nosič v budově jeho názoru a že v něm je obsažena všechna filosofie jeho. Dršinovi neběží tak*

¹⁷⁴ KREJČÍ, František. *Dršina filosof*. In: KLÍMA, Jiří et al. *Sborník vzpomínek a prací vydaný ku poctě univ. prof. dra Františka Dršiny*. Praha: J. Otto, 1921. Str. 16.

¹⁷⁵ Tamtéž, str. 17-18

¹⁷⁶ Danou souvislost o Dršinovi vyjadřuje i Zouhar: „*Ve filozofii byl ovlivněn pozitivismem, ideou „vědecké filozofie“, neztotožnil se však s jeho skepti vůči metafyzice. Filozofii chápal jako úsilí o jednotný světový a životní názor, „o vysvětlení všehomíra“: co je svět a jsoučno, jaký je důvod a cíl jeho bytí. Ve své činnosti má filozof vycházet především z poznatků věd, zejména přírodních; ty mu dávají impuls, aby se na filozofické (obecné) úrovni zabýval pojmy jako substance, prostor, čas, hmota, duše, síla, pohyb aj. Největším problémem filozofie je „člověk sám se svou duší“, tj. porozumění člověku a jeho bytí ve světě.*“ In: ZOUHAR, Jan. *Dějiny českého filozofického myšlení do roku 1968*. Brno: Academicus, 2008. ISBN 978-80-87192-02-3. Str. 104.

o teorii jako o život, praxi, o důsledky teorie pro praxi a tu mu tvoří základ právě pojem humanity.“¹⁷⁷ Také v tomto případě měl Drtina čerpat ze studia dějin filosofie a podle Krejčího i ze své vlastní individuality. Drtinovi má být humanita „*vrcholem kulturního, mravního a náboženského vývoje*“.¹⁷⁸

Tuto myšlenku bude moci potvrdit příspěvek Havelky, který se zabýval Drtinovým učením o humanitě. Drtinova humanitní filosofie měla podle Havelky vyrůst z evropského idealistického ovzduší, které se dlouho před Drtinou naplňovalo humanitou. Jako první zdroje humanity měl Drtina považovat stoicismus a křesťanství. Pro české prostředí měl Drtina nejvíce vyzdvihnout českého reformátora a teologa Petra CHELČICKÉHO (1379-1460), který měl rozvinout humanitní filosofii a sociální nauku. Podle Havelky navázal Drtina na kořeny české reformace a neměl být jediný, podobně činil i Masaryk. Havelka potvrzuje slova Krejčího, že oba filosofové našli sebe sama v idealismu, z něhož měli vytyčit svou humanitní ideu. Havelka však uvádí, že jejich cesta se lišila. Drtina nalézal svou humanitní ideu rozumem a citem, přičemž právě cit je tím hlavním činitelem při uskutečňování humanity. Drtina měl být toho názoru, že humanita je vrcholem všeho kulturního a mravního snažení lidského (jak uvádí výše i Krejčí), dokonce kantovsky řečeno vrcholným etickým příkazem. Havelka vnímá Drtinovu humanitu jako reálnou, sociální a individuální, neboť důraz na každého jedince, aby odhalil bolest druhého člověka a nabídl mu svou pomocnou ruku. Tímto způsobem má člověk dospívat k řešení lidského trápení, nejen tělesného, nýbrž i duševního.¹⁷⁹

Havelka na závěr své reference o humanitním učení Drtiny dodává: „*Moderní člověk uznává sílu rozumu a potřebu vzdělání, a přece uplatňuje se stále více a všeobecněji přesvědčení, že člověk není jen pouhý rozum, nýbrž že podstatnou částí jeho je také cit a vůle. (...) V tomto úsilí spatřuje prof. Drtina nutnou a přirozenou reakci proti neomylnému, vševědoucímu a všemocnému racionalismu věku minulého, (...) proti jednostrannému pěstování rozumu na úkor ostatních duševních schopností. (...) Cit a vůle jsou mu v jednotlivci i v žití společenském rovnoprávný s rozumovou částí lidské duševnosti, ba jsou mu vlastní hybnou silou člověkovou. (...) Tak sloučením antického*

¹⁷⁷ KREJČÍ, František. *Drtina filosof*. In: KLÍMA, Jiří et al. *Sborník vzpomínek a prací vydaný ku poctě univ. prof. dra Františka Drtiny*. Praha: J. Otto, 1921. Str. 19.

¹⁷⁸ Tamtéž, str. 19-20.

¹⁷⁹ HAVELKA, Emanuel. *Filosof humanity*. Vydání druhé. Brno: Ústřední spolek učitelů na Moravě a ve Slezsku, 1922. Str. 12-18.

naturalismu a racionalismu se základní stránkou křesťanství vzniká moderní humanita, účinná, sebevědomá a silná láska k bližnímu, jakou si máme každý osvojit – praví Drtina a končí.“¹⁸⁰

Kritickým náhledem na Drtinovu filosofii přispívá v neposlední řadě Kratochvíl. Podle něho Drtina významně přispěl do národního života a také do filosofické a vědecké oblasti. Na Drtinovi oceňuje, že vnímal tehdejší české poměry v souvislosti s minulostí a celkově v rámci evropského kontextu. Dále vyzdvihuje Drtinovu odbornou erudovanost na poli filosofie a pedagogiky. Kratochvíl dodává: „*Drtina chce vyhověti požadavku, aby filosofie byla založena na vědeckém poznání, ale neuznává za podklad filosofie jenom přírodní vědu, jak činil většinou západní positivismus. Vedle přírodovědy chce čerpat filosofické poznání z oborů jazykových a dějepisných, z kulturního vývoje vykládá podobu dnešní doby a odhaduje vývoj.*“¹⁸¹

Drtina tak měl na zřeteli minulost, přítomnost i budoucnost. Kratochvíl uznává Drtinovu snahu pochopit význam a smysl českého národa, nebyl totiž jediným člověkem tehdejší doby, který si v sobě nesl duch obrozenectví. Podobnou otázku si kladl i Masaryk a vyjádřil ji ve svých vlastních dílech. Kratochvíl tímto vnímá Drtinu a Masaryka jako filosofy dějin, kteří se tázali minulosti po tom, co měli činit ve své přítomnosti a pro budoucnost následující. Tedy tu, kterou my, lidé dnešní doby, žijeme jako přítomnost.¹⁸²

Podle Kratochvíla tak Drtina ve svém filosofickém bádání nejdříve vyšel z minulosti, v níž hledal to, co se mu zdálo důležité pro tehdejší dobu. O získané poznatky následně opřel své myšlenky aplikované v nejrůznějších společenských oblastech. Kratochvíl udává, že Drtina si velice považoval antickou kulturu, dokonce natolik, že ji vnímal jako původ evropské vědy, umění, filosofie či náboženství. Za další sdružující prvky evropského lidstva považoval nástupce antického odkazu – Řím a Jeruzalém. Z prvního jmenovaného vzešlo především právo a z druhého křesťanství. Právě to měl Drtina vnímat jako „*velkolepý pokus o duchovní sjednocení tehdejšího lidstva*“. Drtina si měl být vědom toho, že jeho současná Evropa byla jiná. Původní antika a křesťanství se udržely důležitými středověkými směry, jakými byly renesance, humanismus a reformace. Drtinova doba byla

¹⁸⁰ HAVELKA, Emanuel. *Filosof humanity*. Vydání druhé. Brno: Ústřední spolek učitelů na Moravě a ve Slezsku, 1922. Str. 18-19.

¹⁸¹ KRATOCHVÍL, Ladislav. *František Drtina*. Praha: Česká grafická Unie, 1941. Str. 25.

¹⁸² Tamtéž, str. 25.

už vzdálena těmto směrům. Přesto měl soudit, že nehledě na onu vzdálenost, vracel se a bude se vracet moderní člověk k výše zmíněným kořenům, na nichž vyrostl.¹⁸³

Také ve svém výčtu zmiňuje Kratochvíl cíle a úkoly filosofie podle Drtinových slov: „*Filosofie se nespokojuje jen s teoretickým zkoumáním o povaze lidského a podstatě jsoucna, nýbrž chce zaujmouti také určité stanovisko k problému lidského života, jeho smysl a úkolu, čili chce býti učitelkou života. Filosofie, jsouc povahy vědecké jako projev lidského rozumu, má mnohem užší vztah k praktické stránce lidské bytosti, tj. citu a vůli, nežli vědy odborné. Filosofie odkrývá a studuje spolu svět hodnot; v tom jest její normativní význam pro lidský život a naše konání.*“¹⁸⁴ Kratochvíl tímto výrokem Drtinovým akcentuje význam filosofie pro axiologii a celkově její praktický význam pro život člověka. Kratochvíl zároveň dodává, že se Drtinovi podařilo vybalancovat vztah mezi filosofií, náboženstvím a vědou. A to tím, že našel jejich společné hledisko – vysvětlení všehomíra a zbudovat jednotný názor na svět a život. Kratochvíl akcentuje Drtinovu snahu o harmonii, což má ostatně symbolizovat jeho myšlení. Nechtěl vynechávat některé složky evropského kulturního vývoje a uvést předpoklady pro další kulturní práci.¹⁸⁵

Podobně jako Havelka, zmiňuje se Kratochvíl k Drtinovu humanitnímu učení. Právě v tom se má snoubit výše zmíněná snaha o harmonii mezi filosofií, náboženstvím a vědou. Kratochvíl uvádí, že *humanita* je Drtinovi snahou po všelidském sblížení, které se má naplňovat pomocí rozumu, citu a vůle. Mravním zásadám měl Drtina přikládat největší význam. Přesvědčen o tom, že ať už se jedná o filosofii, náboženství či vědu, nemůže být ani jedno bez mravních zásad. Jedině tak si Drtina představoval kulturní vývoj lidstva. Kratochvíl dodává, že se Masaryk přidržel podobné myšlenky. Drtina si měl v této věci cenit především pozitivního vlivu křesťanství, které mělo snahu učinit z každého člověka bližního svého a nastavit univerzální rovnocennost mezi lidmi. V té snaze měl Drtina nalézt smysl pozemského bytí. Humanitu byla Drtinovi cílem, kterého je třeba dosahovat, především skrze vychovatelskou činnost. Tímto měl Drtina zdůraznit význam pedagogiky jako vědy, neboť právě ta mu byla primární vědou v oblasti výchovy. Nijak tím nesnižoval

¹⁸³ KRATOCHVÍL, Ladislav. *František Drtina*. Praha: Česká grafická Unie, 1941. Str. 26-28.

¹⁸⁴ Tamtéž, str. 29-30.

¹⁸⁵ Tamtéž, str. 30-31.

význam náboženství, vědy a dalších kulturních oborů, které neustále podporují humanitní vývoj lidstva.¹⁸⁶

Kratochvíl dále dodává, že Drtina smýšlel o humanitě i v kontextu samotného českého národa. Dokonce byl přesvědčen o tom, že každý národ musí prokázat svou existenci kulturní tvorbou. Nevylíká národ český, který svou dlouholetou existenci prokazoval a prokazuje kulturní tvorbou. Právě tato tvorba, ať už se jedná o jakýkoli národ, je cestou k dosažení smyslu pozemského bytí – humanity. Drtina jako zástupce českého národa hledal vlastní míru zodpovědnosti za český národ. Jako správný historik se ohlédl do minulosti a našel těžiště českého humanismu v *husitství (Jan Hus)* a *bratrství (Jan Ámos Komenský)*. Zde měl Drtina najít vše potřebné pro kulturní tvorbu. Kratochvíl udává, že tyto dva křesťanské směry byly podle Drtiny doslova kulturním pokrokem českého národa, mravně jej zušlechtily a uvedly do společenství ostatních kulturních národů. Toto české národní uvědomění chtěl Drtina za každou cenu uchovat a předat dále skrze svou lidovýchovnou a univerzitní činnost. Kratochvíl zároveň poukazuje na analogii s výchovným charakterem pro kulturní tvorbu. Hus a Komenský byli totiž vychovatelé.¹⁸⁷

Kratochvíl na závěr uvádí: „*V české minulosti reformační našel Drtina osvětlu, spojenou s náboženským cítěním a tak chtěl založiti také mravní program své doby. Život národa dostává smysl účasti na životě všeho lidstva, na jeho rozvoji rozumovém, náboženském, mravním.*“¹⁸⁸ Přesto všechno je Kratochvíl zdrženlivý a nechce přeceňovat Drtinův význam pro českou filosofii: „*Jeho rozbor české minulosti není ani dost důkladný ani původní ani určitě vyslovený. Jeho výklad evropského kulturního vývoje je k tomu ještě nesmírně zjednodušený. Mezi antickou a křesťanstvím není ten příkrý protiklad, o němž vykládá Drtina, mezi antickou a novou dobou není pak daleko té shody. (...) U Drtiny nenajdeme jasného vědomí o tom, co nutno přijmout jako skutečnost a nezbytnost a co možno měnit, prosazovat, vytvářet.*“¹⁸⁹ Těmito slovy Kratochvíl poukazuje na některé nejasnosti v Drtinově filosofickém myšlení. Otázka je, zdali to není realita u každého filosofického směru či myslitele. Nejasnosti nás obklopují neustále.

¹⁸⁶ KRATOCHVÍL, Ladislav. *František Drtina*. Praha: Česká grafická Unie, 1941. Str. 31-33.

¹⁸⁷ Tamtéž, str. 33-36.

¹⁸⁸ Tamtéž, str. 37.

¹⁸⁹ Tamtéž, str. 39-40.

Posledním pohledem k Drtinově filosofii přispěje Součková, která obdobně uvádí, že Drtina byl významně ovlivněn Masarykem a jeho humanitními ideály. Stejně tak akcentuje vliv pozitivismu v českém univerzitním prostředí. Podle Součkové měl Drtina značnou úctu k faktům a ctěl vědecké závěry. Součková nevnímá Drtinu jako významného badatele v oblasti filosofie, což mělo vycházet z jeho praktického zaměření, nikterak z toho, že by neměl kvalitní filosofické myšlení. U Drtiny měla převážít pedagogika, kterou měl vnímat jako důležitější pro potřeby tehdejší doby. Součková hodnotí Drtinu jako zakladatele (strůjce) filosofie výchovy v českém prostředí. Právě ta byla Drtinovi podkladem pro pedagogiku. Drtina vycházel nejdříve z filosofie, díky níž mohl rozvinout své pedagogické myšlenky. Součková uvádí, že se Drtina nepokoušel o vytvoření vlastní teoretické koncepce nebo uzavřeného systému. Neznamená to však, že by nečinil filosofické úvahy a nechtěl vše uvést do určitého celku. I zde Součková potvrzuje, že filosofie u něj měla význam pouze v souvislosti s kategorií *humanity* – vztah lásky k bližnímu svému, jenž je cílem lidské společnosti. Drtina měl působit eklektickým dojmem, což opět ukazuje, že byl zdatným historikem filosofie. Nevytvořil patrně nic nového z toho důvodu, protože to důležité pro lidstvo nacházel v již známých filosofických směrech. V Drtinovi se měla spojit i určitá sokratovská skepse, kdy si Drtina uvědomoval, že je toho stále velmi málo, co víme a mnoho toho, co nevíme. Drtina byl však pozitivista, očekával, že nové poznatky o člověku a světě budou postupně přicházet.¹⁹⁰

Součková dále dodává, že Drtina pracoval především skrze studium dějin. Hledal myšlenkové souvislosti, porovnával jednotlivá řešení a snažil se najít řešení sobě vlastní. Všechna jeho činnost stála podle Součkové na filosofii. Masaryk měl dobře uvést Drtinu do filosofického uvažování, především konkrétního logického myšlení. Proto měl být Drtina tím typem filosofa, který o všem nově uvažuje, vědom si toho, že svět a myšlení se vyvíjí. Součková dále uvádí, že Drtina kolem sebe neustále vyhledával řád, odmítal nahodilost nebo chaos. S tímto přesvědčením Drtina uvažoval i o novém pořádku v nově vzniklém Československu po první světové válce. Zajistit takové kulturní prvky, které zemi stmelí a dovolí její přežití v budoucnu. Nepochybně to mělo souviset s jeho povahou. I proto bylo toto jeho přesvědčení vnímáno jako poměrně naivní vzhledem k tomu, že doba po vzniku státu byla stále typu člověk člověku vlkem. To však podle Součkové neubírá na hodnotovém systému Drtiny, který hodnotí jako eticky a kulturně vyspělý. Drtina byl

¹⁹⁰ SOUČKOVÁ, Sylva. *František Drtina: filozof, pedagog a politik v korespondenci a vzpomínkách (1861-1925)*. Praha: Eva-Milan Nevole, 2004. ISBN 80-254-5532-7. Str. 140-145.

především humanista a idealista, který i přesto pracoval pozitivisticky. Součková uvádí, že některé jeho snahy se podařily naplnit, nicméně větší část z nich zůstaly ležet ladem, neboť doba pro ně nebyla příznivá. Součková je přesvědčená o tom, že některé eticko-filosofické myšlenky Drtiny jsou nadále platné – především dosahování humanity, hledání pravdy a vytváření dokonalejšího světa.¹⁹¹

2.4. Drtinova pedagogika a pedagogická díla

Pro vymezení Drtinovy pedagogiky (podobně jako u filosofie výše) je zapotřebí nahlédnout na jeho díla, v nichž vyjádřil své pedagogické myšlenky a záměry. Předchozí povídání o Drtinovi a jeho době již nastínilo dobový kontext. Také nastínilo, že Drtina při pedagogice vyšel z filosofie. Drtina sepsal více než dvě desítky pedagogicky zaměřených děl. Beru přitom v potaz především ta díla, která vyšla samostatně a zachovala se. Lze předpokládat, že právě jejich samostatné vydání, ať už prostřednictvím vlastního nákladu či vybraného nakladatelství, nese určitou hodnotu, kterou chtěl Drtina vyjádřit zvláště mimo redakční činnost. Samozřejmě by bylo možné přidat do rozboru i příspěvky redakční činnosti, ale hodnotím šíři vybraných děl jako adekvátní.

Drtinově pedagogice se také věnuji na dvou místech, to první je zaměřené mým vlastním pohledem, druhé pak pohledem jiných autorů, kteří analyzovali Drtinův příspěvek k pedagogice. Mnohdy se jedná o sborníkové příspěvky k určitým výročím nebo dějinám české pedagogiky. Obojí je možné vzájemně porovnat a vyvodit patřičné závěry. Na základě mnou vybraných Drtinových děl se pokusím konstruovat Drtinovo pedagogické smýšlení, tedy to, jak se snažil reflektovat proměny své doby a do nich zasadit školní reformy. Drtina zaujal nejedno vlastní stanovisko k pedagogickým problémům, popisoval pedagogické jevy a také studoval dějiny pedagogiky. Seznam Drtinových pedagogických děl, jejichž obsahem se budu zabývat, je uveden níže.

- *Ideály výchovy* (1900)
- *Lidové přednášky universitní* (1902)
- *Universita budoucnosti* (1904)
- *K reformě učitelského vzdělání* (1905)
- *O vychovávání* (1907)
- *Národní vzdělání* (1913)

¹⁹¹ SOUČKOVÁ, Sylva. *František Drtina: filozof, pedagog a politik v korespondenci a vzpomínkách (1861-1925)*. Praha: Eva-Milan Nevole, 2004. ISBN 80-254-5532-7. Str. 146-159.

- *Úkoly vzdělání ve škole a společnosti* (1919)

Prvním pedagogickým spisem ve výběru Drtinových děl jsou *Ideály výchovy* (1900), ve kterých Drtina zmiňuje ideály, o nichž bylo řečeno ve filosofické části. Podle Drtiny se zrak moderního člověka neobrátí od křesťanství a jeho ideálů – především lásky k bližnímu. Drtina udává, že moderní člověk musí učinit pokrok a přiblížit se onomu humanitnímu ideálu. Ideálem výchovy u Drtiny je náboženské učení, kterému je cílem dosažení mravnosti. Ta se má projevat v celé oblasti společenské, ve všech učebních předmětech. Celá vzdělávací soustava má vyústit v mravnosti. Takto Drtina povznáší náboženské učení, myšleno učení nekonfesní. Drtina dále uvádí, že nelze stavět pouze na vědomostech, o kterých si myslí, že člověka mravnosti nenaučí. Drtina žádal promyšlení souvislostí, nikoli pouhé přeplňování paměti vědomostmi. Drtina odmítá, aby se snahy vychovatelů orientovali tímto směrem, přeje si, aby každý člověk rozvíjel své schopnosti. Tomu má být přizpůsobena vyučovací činnost a její obsah, učitel se má stát průvodcem na dlouhé cestě k vědě a porozumění.¹⁹²

Moderní člověk se má naučit jak přírodovědné, tak i humanitní složce učiva, aby nedocházelo k jednostrannosti jednoho či druhého. Jakožto historik si Drtina uvědomil důležitost znalosti národních a světových dějin. Vyučování musí být také zpřístupněno všem bez rozdílu, podle Drtiny nemá a nemělo by být nijak privilegované, neboť onu cestu k vědě a porozumění musí podniknout každý jednotlivec ve společnosti. Zároveň každý by měl být účasten života ve společnosti. Drtina vyzdvihuje důležitost *individualismu* i *kolektivismu*. To vše se může uskutečnit až při získání plné svobody ve školství (samosprávy) – Drtina odmítá přímé řízení státem nebo církví. Vliv má mít národ a jeho kulturní potřeby, ale především učitelstvo jako takové. Podle Drtiny je učitelstvo nejpovolanějším stavem k výchově a vzdělávání. Učitelé mají tvořit samosprávné orgány, které odborně rozhodnou o věcech výchovy a vzdělávání, nikoli stát nebo církve.¹⁹³

Druhým probíraným spisem jsou *Lidové přednášky univerzitní* (1902), které jsou Drtinovi významným nástrojem šíření univerzitní vědy mezi lidem. Právě tímto spisem ukazuje, že vzdělání není něčím privilegovaným a že se musí dostat ke všem vrstvám lidu. Drtina byl nejen filosof a pedagog, ale také vědec pozitivistického ražení, a proto vnímal vědu jako důležitý nástroj své doby. Drtina usiloval o povznesení lidu a lidovýchovná měla

¹⁹² OBRÁTIL, Karel. *Drtinova čítanka*. Vydání druhé. Brno: Otakar Sobek, 1920. Str. 68-70.

¹⁹³ Tamtéž, str. 71-72.

být užitečným prostředkem. Ve vědě také viděl obranu proti předsudkům a různým nepravdivým nesmyslům. Drtina se cítil povolán k této lidovému výchovné činnosti, což nám ukázala první část práce o jeho životním působení. Stejně povolával i ostatní vzdělané tehdejší doby, především své univerzitní studenty.¹⁹⁴

Drtina k tomu dodává: „*Znakem moderního vývoje školského vůbec je stálé úsilí po zevšeobecnění a zlidovění školství, jež vzrůstá ve vzpomenutou a všeobecnou povinnost školskou.*“¹⁹⁵ Drtina si uvědomoval rozšiřující moc vědy, ale přesto ji bral s určitou rezervou, neboť se neustále vyvíjela a stálo před ní mnoho výzev. To samo sebou není něčím novým pro dobu současnou. Drtina však předpověděl, že věda je budoucnost moderního lidstva. I proto Drtina usiloval o seznámení lidu s novými technickými a přírodovědnými vymoženostmi. Drtina tím chtěl zpřístupnit univerzitní bádání, pozměnit středověkou povahu univerzit, které byly okolí uzavřené. Drtina se inspiroval anglickým prostředím, které zavedlo cykly přednášek, jež měly vzděláti zájemce o lidovému výchovné vzdělání. K tomu vznikla ucelená metoda sylabů, která stanovila postup vyučovací činnosti, přičemž celý cyklus byl zakončen zkoušením. Drtina udává, že se anglický experiment setkal s úspěchem a zájmem lidu, i proto ses jej rozhodl aplikovat i v českém prostředí. Lze říci, že se obdobný úspěch vydařil i zde viz první kapitola o Drtinově životním působení.¹⁹⁶

Drtina uvádí k významu lidovému výchovy: „*Je velmi důležité, aby duch vědecké přesnosti, nepředpojatosti a střízlivé objektivnosti vnikal do vrstev lidových. (...) Duch vědecký osvobozuje nás od nevědomosti a pověry i všech hrůz, které touto jsou zaviněny. Věda nás poučuje, že žijeme ve světě, jenž jest podroben zákonům (...). Na základě poznání vědeckého možno teprve člověku předvídati, a v předvídání jest základ moci lidské nad přírodou. Je rovněž jisto, že duch vědecký má zároveň blahodárný účinek zmravňující na mysl každého jednotlivce. (...) Na druhé straně však třeba si ujasnit, že věda není nic absolutního, je relativní, má meze hranicemi lidské poznávací schopnosti dané, a mimo to, že věda není vším a podřízena musí být životu.*“¹⁹⁷ Drtina tím ukazuje roli vědy v moderní době, její význam a omezení. Drtina vnímal rozvoj lidovému výchovy jako velmi slibný. Do českého prostředí vnikla na samém počátku 20. století a jednalo se o pokrokový prvek.

¹⁹⁴ DRTINA, František. *Lidové přednášky univerzitní*. Praha: Nákladem vlastním, 1902. Str. 3-4.

¹⁹⁵ Tamtéž, str. 4.

¹⁹⁶ Tamtéž, str. 4-10.

¹⁹⁷ Tamtéž, str. 19-20.

Dršina konstatuje, že za jeho doby bylo zapotřebí přenést k lidu více školských a univerzitních pracovníků. Značnou důvěru kladl Dršina ke studentstvu a učitelstvu.¹⁹⁸

S tím přichází i role univerzit, kterou Dršina řeší ve spisu *Universita budoucnosti* (1904). Vysoké školství považuje za důležité, konkrétně uvádí, že má dvojí úkol: „ (...) je místem volného myšlení, soustavného vědeckého bádání, kde pokrok vědecký se umožňuje, výzkumy vědecké se dějí, kde zároveň dorost vědeckých pracovníků v methodický postup bádání se zasvěcuje a vychovává, je však na druhé straně vrcholem a korunou všeho školství, je nevyšším ústavem vyučovacím, odkud věda, vzděláním poznání má ve všechny vrstvy národa se šířiti, je osvěcovati, zušlechtovati a povznášeti. (...) jsou kulturním střediskem národního života.“¹⁹⁹

Dršina udává, že věda nebyla ve starověku a středověku svobodná, byly jí stanovené hranice pod kontrolou státu nebo církve. Teprve novověk osvobodil vědu a opět obnovil lidskou zvědavost. Tu měl podle Dršiny středověk omezit pouze na teologické bádání, která je sice vědou jako takovou, nicméně není jedinou. Dršina oceňuje význam vědy a vědeckých objevů, jsou mu myšlenkovou revolucí. Věda u něj vyvolává obrat v nazírání na svět a lidstvo. Účastny jsou toho především univerzity a má tomu být i v budoucnosti viz myšlenka „kolik toho víme, tolik toho dovedeme“. Dršina také konstatuje, že vzdělání učitelstva v jeho době nebylo příliš kvalitní a vyzýval k jeho zkvalitnění. Střed a základ univerzity mu měla tvořit filosofická fakulta, která bude zdrojem teoretického vědění. Dršina usiloval také o sjednocení univerzit a technických vysokých škol, věřil, že jednotná vysoká škola je onou univerzitou budoucnosti. Snaha o sjednocení vědění jakoby byla obnovením pansofické snahy Komenského. Dršina zároveň vyzýval k založení další české univerzity, což považoval za státní povinnost. Dnes opět víme, že není pouze jedna česká univerzita a že se tento Dršinův požadavek naplnil.²⁰⁰

Ve vztahu k reformě učitelství napsal Dršina své úvahy ve spisu *K reformě učitelského vzdělání* (1905). Dršina si povšimnul, že v tehdejší době vyvstalo mnoho požadavků na proměnu společnosti, jedním z nich byla reforma učitelského vzdělání. Dršina si uvědomoval, že učitelstvo musí být vybaveno pro výzvy nové doby. Očekával totiž, že se pozice učitele stane důležitou, že učitel bude předním kulturním činitelem.

¹⁹⁸ DRTINA, František. *Lidové přednášky univerzitní*. Praha: Nákladem vlastním, 1902. Str. 20-23.

¹⁹⁹ DRTINA, František. *Universita budoucnosti*. Praha: Nákladem vlastním, 1904. Str. 1.

²⁰⁰ Tamtéž, str. 2-19.

Drtina ukazuje, že role učitele měla v minulosti vždy význam, ale nebyla dostatečně ohodnocena. To chce Drtina změnit a přirovnává význam učitele k lékaři, právníku či lékáři. Drtina udává, že úděl výchovy mládeže je důležitým úkolem pro společnost a že by měl být učitel náležitě respektován.²⁰¹

K tomu dodává: „*Stav učitelství musí i v platu i ve vážnosti i ve vzdělanosti povýšen a s jinými stavy méně nežli on důležitými na stejný stupeň hodnocení přiveden býti, má-li pravé vzdělání a štěstí národa našeho pevný základ dostati a šťastně vykvésti.*“²⁰² Je otázkou, zdali se tento požadavek do budoucna opravdu uskutečnil. Toto téma je stále platné i v době současné a zatím se nedaří najít řešení, které by tento požadavek naplnilo. Je tak zřejmé, že se jedná o téma politického charakteru.

Drtina spatřuje problém v nedostatečné pozornosti ke vzdělávání učitelstva a to už z hlediska historického. Nedostatečná opora v zákonech či vůle prodloužit a zkvalitnit učitelství. Drtina udává, že v jeho době učitelství procházelo úpadkem. Rakousko-Uhersko neřešilo důležité problémy učitelstva, které se dožadovalo změn a reorganizace. Problém viděl Drtina v tom, že se učitelství nedostávalo do univerzitního prostředí, tj. nebyla pedagogicky zaměřená fakulta, která by učinila odborníky na výchovu a vzdělávání. Univerzitní kurzy a pedagogické semináře vnímal jako cenné, ale nikoli dostatečné. Drtina dále udává, že problém tkvěl i v přehlčení kandidátů na učitelství a nespécifické pedagogické zaměření, tj. studenti učitelství se nedostatečně vzdělávali v didaktických metodách, naproti tomu se učili mnoha vědomostem a dovednostem. Dále Drtina udává, že ne každý se hodil k výkonu této profese a hlásal výběrovost kandidátů. Neopomíjí ani odborné a všeobecné vzdělávání, které doporučuje oddělit a podle nich zařídit jednotlivé střední školy. Drtina hodnotí, že problémů a výzev bylo nemálo a nepodařilo se je vyřešit. Konstatuje, že se tím český národ dostal a dostane do budoucích problémů, kdy bude zaostávat za jinými kulturními národy. Drtina vnímal reformu učitelství za životně důležitou, vědom si toho, že výchova člověka je po vzoru Komenského největším lidským uměním.²⁰³

Dále se Drtina vyjadřuje k národnímu vzdělání ve svém spisu *Národní vzdělání* (1913). Drtina tento spis psal ještě v době, kdy nevzniklo Československo, ale dobře si

²⁰¹ OBRÁTIL, Karel. *Drtinova čítanka*. Vydání druhé. Brno: Otakar Sobek, 1920. Str. 88-89.

²⁰² Tamtéž, str. 89.

²⁰³ Tamtéž, str. 89-96.

povšimnul, že se ozývala *demokratická myšlenka*. Drtina byl duchem demokrat a sám toužil po pravé demokracii, která by se opírala o vzdělání a kulturu. Ty jsou mu pilířem demokratické společnosti každého národa. Tímto spisem chce dát Drtina najevo kulturní potřebu českého národa, připomíná minulost a hlásá heslo „vnitřní silou a vzděláním“. Drtina konstatuje, že česká (rakousko-uherská) vzdělávací soustava trpěla problémy a byla zaostalá v porovnání s pokrokovým zahraničím. Drtina se podivuje, neboť si uvědomuje, že český národ byl a bude národem Komenského. Národní vzdělání má obnovit důležitost mateřského jazyka českého, ale nejen jazyka, usiluje o národní školu naplněnou vnitřním duchem – českou kulturou. Drtina se obával dalšího zahraničního ovlivňování, myslí tím především německou kulturu, která několik staletí ovlivňovala české dějiny, jak pozitivně, tak i negativně. Český národ by měl mít vlastní svébytnost slovy Drtiny a rozhodovat věci po svém, čímž Drtina neodmítá inspiraci v zahraničí, ba právě naopak. Tímto problémem trpěl český národ v tehdejší době, je však zároveň Drtinovým požadavkem i budoucna. I současný český národ se může dostat do područí cizího vlivu a ovlivnit tak jeho svébytnost. Svoboda jako taková je pohledem Drtiny relativní.²⁰⁴

V návazném spisu *Úkoly vzdělání ve škole a společnosti* (1919) Drtina udává jednu důležitou myšlenku: „ (...) s pokrokem počíná úsilí o samostatnost politickou, a doufá, že se rozšíří na vzdělání mezi nejširšími vrstvami národů a že nebude krajiny na světě, která by navěky byla odsouzena k nevědomosti a pověře. Stejně bude růsti rovnosti mezi jednotlivci. Dosavadní nerovnost lidí vychází z nerovnosti majetku a vzdělání. Reforma sociální byla nutností. Každý člen národa musí mít vzdělání jistého stupně a jistou míru blahobytu hmotného. Jest nutno pracovati. Není možno, aby někdo nepracoval, žil v nadbytku a přepychu, a aby někdo, kdo pracuje, trpěl bídu a hlad.“²⁰⁵

Drtina tímto spisem potvrzuje myšlenku demokracie a usiluje o to, aby vzdělání bylo zavedeným právem pro každého jednotlivce bez výjimky. Uplatněním práva má pak mít každý příležitost zařadit se do společenského života a na něm se také podílet. Drtina v podpoře vzdělání nevidí žádný protiargument, je toho přesvědčen, že přináší pouze pozitivní věci. Drtina klade za úkol českému národu zařídit školu v demokratickém smyslu slova. Je si vědom i toho, že rodina jakožto první socializační a výchovný činitel nesmí

²⁰⁴ DRTINA, František. *Národní vzdělání*. Praha: Studentstvo Neveklovské, 1913. Str. 3-15.

²⁰⁵ DRTINA, František. *Úkoly vzdělání ve škole a společnosti*. Praha: Svaz posluchačstva československých obchodních akademií, 1919. Str. 5

podcenit výchovu dítěte. Pokud však dojde k jejímu podcenění, věří, že se podaří vytvořit takovou školu, která bude kompenzovat nedostatky ve výchově. Drtina klade důraz na reformu všech stupňů vzdělávací soustavy – od nejnižšího po nejvyšší. Lze říci, že Drtina klade požadavek na každého člena českého národa, nevyjímaje nikoho, neboť je přesvědčen o tom, že získaná svoboda ukládá velkou zodpovědnost – zodpovědnost nezištné práce pro celý národ a lidstvo.²⁰⁶

Na závěr k pedagogickému odkazu Drtiny nutno zmínit myšlenku, kterou se řídil ve svém pedagogickém snažení: „*Člověk jest lidmi pro lidstvo vychováván.*“ Drtina tím chtěl ukázat, že člověk je tvorem, který splňuje podmínku vychovatelnosti. Už jen proto, že na rozdíl od zvířat člověk disponuje nejen smysly, ale také rozumem. Podle Drtiny je rozum důležitým orgánem, který nás odlišuje od jiných živočišných druhů. Rozum zajistil primární postavení lidského druhu. Rozum také zajišťuje, že je člověk schopen mravnosti a náboženského myšlení. Drtina si uvědomuje, že vychovatelnost má své limity. Každý vychovatel si musí uvědomit dědičnou i nedědičnou stránku lidské osobnosti – geny, dispozice a schopnosti. Také to, že v člověku jsou zárodky dobrého i zlého a mnoho dalších. Drtina je toho názoru, že záleží na vychovateli, které zárodky uvede v činnost. Drtina má velmi střízlivý pohled na věc, ví, že výchova není všemocná, ale zároveň není bezmocná. Výchovu a vzdělávání pokládá za esenciální pro život člověka, především proto, že umožňuje člověku přizpůsobit se podmínkám, ve kterých se nachází. To pokládal za výsledek svých pedagogických úvah.²⁰⁷

2.4.1. Hodnocení Drtiny jako pedagoga

Nyní k hodnocení Drtiny jako pedagoga a pedagogického myslitele. Prvním pohledem uvádí Píša, který ukazuje, že největším polem působnosti u Drtiny byla pedagogika. V tomto vědním oboru měl Drtina zanechat největší přínos pro českou kulturu, nehledě na to, že řada jeho myšlenek zůstala nenaplněna. Píša významně hodnotí Drtinovy znalosti, především různých pedagogických směrů a školských organizací, které si osvojil při studiu v zahraničí. Svým studijním úsilím tak přenesl do českého prostředí

²⁰⁶ DRTINA, František. *Úkoly vzdělání ve škole a společnosti*. Praha: Svaz posluchačstva československých obchodních akademií, 1919. Str. 5-15

²⁰⁷ OBRÁTIL, Karel. *Drtinova čítanka*. Vydání druhé. Brno: Otakar Sobek, 1920. Str. 63-68.

důležité podněty, které mohly posloužit pro celkovou reformu školství a rozvoj české kultury.²⁰⁸

Je nutné opět poznamenat, že Drtina byl ve své pedagogické činnosti velmi zdatný, uvádí tak třeba Skládal v památce k Drtinovu úmrtí. Drtina mu byl vzorem praktického pedagoga, který nejenže rozuměl teorii, ale dokázal ji také aplikovat. Pohledem Skládala byli Masaryk a Drtina vůdci pokrokového studentstva. Oba dva myslitele měla charakterizovat neúnavná práce a nasazení. Skládal akcentoval Drtinovy snahy o reformu školství a byl přesvědčen o tom, že tyto snahy nezůstanou zapomenuty.²⁰⁹

Plíva k této památce dále dodává, že Drtinu poháněla víra v pokrok lidstva. Drtinu měla inspirovat historie, která oplývala celou řadou revolucí, z nichž každá měla přinést kladnou hodnotu a dále rozvíjet lidskou mravnost. Ano, byla to idealistická víra, kdy Drtina všude a ve všem viděl pokrok a vývoj. Do této víry měl podle Plívy vložit celého svého vzdělaného ducha. Plíva hodnotí Drtinu jako obroditele české pedagogiky, který neustával ve svých vychovatelských záměrech. Drtina se zasazoval o komplexní výchovu a vzdělávání. Vést vychovávané a vzdělávané k samostatnosti a vědění, nikoli pouhým znalostem. Dále rozvíjet všechny složky lidské osobnosti, odstraňovat rozdíly mezi lidmi a nečinit vzdělání nijak privilegovaným. Tímto měl Drtina působit zvláště pokrokově. Účinnou výchovou a vzděláváním se měla zvýšit schopnost jednotlivce i celku. To vše bylo součástí Drtinova reformního programu, který šířil skrz naskrz českou i zahraniční společnost. Plíva si povšimnul této tendence i na Drtinové novinářské a knižní tvorbě. Drtina záměrně opomíjel vědecký jazyk svých pedagogických děl, čímž lépe zpřístupnil jejich obsah pro širší veřejnost. Podle Plívy měl Drtina dobře prozkoumané evropské vzdělávací trendy tehdejší doby, tudíž i v českém prostředí chtěl odstranit celou řadu různých nedostatků, např. jednostranný intelektualismus. Plíva si cení Drtinovy snahy o vytvoření autonomie pro školské instituce. Drtina měl usilovat o vytvoření didaktických

²⁰⁸ PÍŠA, František. *Prof. Dr. Fr. Drtina: jeho život a dílo*. Hradec Králové: Pokrokový klub, 1911. Knihovnička Pokrokového klubu. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:95ad0dc0-42f4-11e8-a5f3-005056825209>. Str. 28-29.

²⁰⁹ *Studentstvo Drtinově památce 14. ledna 1925*. Praha: Ústřední svaz československého studentstva a Ministerstvo školství a národní osvěty, 1925. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:a3d07090-8df4-11e3-83a0-005056825209>. Str. 3-4.

a pedagogických zákonů, jimiž by se řídila správa školství. Tím chtěl odpolitizovat a odcírkevnit školské prostředí.²¹⁰

To doplňuje Píša těmito slovy: „*Pokud se týče organizace, požaduje (Dršina), aby školství veškeré představovalo jeden souvislý celek, aby veškeré zastaralé směry a způsoby vyučovací a přežitky vědní byly ze školy odstraněny, aby škole dopřáno bylo svobody, aby nebyla vydána ani církvi ani státu, má-li plně sloužiti osvětlnému povznesení, aby škola byla znárodněna, tj. aby i v nejvyšších úřadech bylo školství spravováno příslušníky vlastní národnosti, aby o školství nerozhodovali lidé, kteří osvětových potřeb našeho národa neznají (...) a nejvyšší jednotný sbor pro celý národ, jenž by rozhodoval o otázkách výchovy a vyučování, nejvyšší radu školskou, jež by zaručila, že školství bude se ubíratí dráhou pokroku.*“²¹¹

Hodnocení Dršiny jako pedagoga se připojuje i Havelka, jenž uvádí, že Dršina byl přesvědčen o důležitosti školy jako dílny lidskosti. Dršina neměl opomíjet rodinu jako prvotní prostředí, kde se uskutečňuje výchova, nicméně do samého středu měl ustanovit *školu*. Dršina vnímal jeden významný cíl školy – vychovat celého člověka, harmonicky, s ohledem na všechny složky lidské osobnosti. Podle Havelky byl Dršinův školský program *humanitně výchovný*. Ve filosofii Dršina určil humanitu jako cíl všeho lidského snažení, nelze se tak divit, že škola měla být významným prostředkem k zušlechtnění humanity v člověku. Havelka uvádí, že Dršina neopomíjel moc výchovy, nicméně ji nepřeceňoval jako někteří jeho předchůdci. Havelka vnímá Dršinu jako výchovného optimistu, který věřil, že usilovným snažením lze vhodně rozvíjet jednotlivce a celou společnosti. Proto byl Dršina vysoce angažovaným člověkem, neboť se snažil různými způsoby nasměrovat společenské instituce ke školské reformě a to pohledem ideálu humanity. Musel čelit mnoha překážkám, třeba už jen tomu, že pedagogika byla v jeho

²¹⁰ *Studentstvo Dršinově památce 14. ledna 1925*. Praha: Ústřední svaz československého studentstva a Ministerstvo školství a národní osvěty, 1925. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:a3d07090-8df4-11e3-83a0-005056825209>. Str. 4-9.

²¹¹ PÍŠA, František. *Prof. Dr. Fr. Dršina: jeho život a dílo*. Hradec Králové: Pokrokový klub, 1911. Knihovnička Pokrokového klubu. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:95ad0dc0-42f4-11e8-a5f3-005056825209>. Str. 28-29. Str. 31-32.

době stále nedocenenou vědou. To byla zřejmě první věc, kterou musel jako profesor pedagogiky změnit, jak v univerzitním prostředí, tak i širší společnosti.²¹²

Na to navazuje i Cach ve svém ohlédnutí k Drtinovu odkazu vzdělávacích hodnot. Ten uvádí, že filosofie vzdělávacích hodnot byla pro Drtinu základem při vytváření pedagogické koncepce. Zde se měla Drtinovi spojit filosofie a pedagogika, a to ve formě filosofie výchovy a filosofie dějin výchovy. Pro Drtinu bylo zásadních hned několik filosofických a náboženských směrů. Cach zmiňuje především řeckou antiku, křesťanství, renesanci, Komenského realismus, nacionalismus a osvícenství. Tyto proudy měly pro Drtinu tvořit jakousi osu jeho pedagogické teleologie. Stejně jako ve filosofii mu byl Komenský univerzálním typem vzdělance s ušlechtilým cílem rozvíjet mezilidské porozumění. Drtina měl podle Cacha vědomě navazovat na Komenského a dokonce jej chápe jako dovršitele jeho snah. Nevěnoval se pouze komeniologickému bádání, nýbrž usiloval o aplikaci Komenského. Vše se mělo u Drtiny snoubit v jeho reformě vzdělání a školství. Ať už tato snaha došla do úspěšného konce nebo ne, Cach významně hodnotí Drtinovu intenci, kterou byla modernizace a pedagogizace školství.²¹³

Cach dále dodává, že Drtina neopomenul žádnou oblast výchovy a vzdělávání. Věnoval se reformě všech stupňů vzdělávání, nejvíce se měl Drtina zasloužit o reformu středního vzdělávání a zvýšení propagace vzdělání dívek a žen, která je měla ekonomicky osvobodit. Drtina nemohl opomenout vzdělávání učitelstva, které mu bylo samo sebou základem. Rozpracoval teorii vzdělání a uvedl učitelské vzdělávání do vysokoškolského (univerzitního) prostředí. Cach také připomíná lidovýchovné vzdělávání a vzdělávání dospělých. Drtina tím propagoval další ideu Komenského, tedy nutnost permanentního vzdělávání. Cach připomíná, že Drtinovy pedagogické intence vycházely z tehdejších moderních trendů. Drtina se značně inspiroval u zahraničních kolegů a usoudil, že užití jiných pedagogických prvků ve školství by českému prostředí pomohlo. Cach hodnotí

²¹² HAVELKA, Emanuel. *Filosof humanity*. Vydání druhé. Brno: Ústřední spolek učitelský na Moravě a ve Slezsku, 1922. Str. 28-31.

²¹³ CACH, Josef. Rozvíjel František Drtina Masarykovu filozofii vzdělávacích hodnot? *Výchova a vzdělání: nezávislá revue pro výchovu a vzdělání*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. Ročník první. Str. 25-26.

Drtinovo dílo jako aktuální, nadčasové a inspirativní, ale také kritizované z hlediska jeho idealismu.²¹⁴

O Drtinovi dále vypoví Chlup, který staví Drtinu do popředí pedagogických snah na rozhraní 19. a 20. století. Podle Chlupa měl rozvinout obor pedagogiky, ale také organizaci školství a lidovýchovnou činnost. I Chlup potvrzuje, že klíčem k pochopení Drtinových reformních snah jsou jeho dějinně-filosofická díla, která mu měla pomoci osvojit si různé ideje významných směrů a jejich osobností. Chlup zmiňuje především *Drtinův humanitní ideál*, tj. vědomí mravnosti a lidského pokroku. Dokonce je toho názoru, že tato idea prochází celým Drtinovým dílem. Drtina si měl dobře uvědomit, že instituce školy je vhodným nástrojem pro uskutečnění jeho reformních plánů. Podle Chlupa jsou jeho hlavním pedagogickým spisem *Ideály výchovy* (1900) – zde Drtina vyslovil myšlenku, že budoucnost všech národů stojí na výchově dětí. Chlup potvrzuje výše zmíněné Drtinovo pojetí výchovy a vzdělávání, ve kterém se pokoušel o znárodnění a odcírkevnění výchovy, dále její zmodernizování a zpřístupnění všem vrstvám obyvatelstva (tedy i chudým, dívkám a ženám). Chlup výrazně oceňuje Drtinův kulturní program, který nebyl pouhým seznamem přání, nýbrž pevně stojícím ideovým podkladem pro společenskou změnu, jež dokonce vycházel z historických a ideových souvislostí evropského prostředí. To vše díky širokému rozhledu, který Drtina získal svým studiem, zahraničními pobyty či kontakty s dalšími vzdělanci tehdejší doby.²¹⁵

Chlup zakončuje své hodnocení těmito slovy: „*Drtinovy reformní ideály mají ještě dnes daleko do uskutečnění, ale některé jsou stále živé, a snad přijde doba, kdy se Drtinova víra v morální a intelektuální pokrok lidstva stane skutkem a dnešní ideály budoucnosti budou hybnými pákami přítomna. (...) Byl Drtina duchem historickým a vývoj mu byl pramenem poznání pedagogického. Tento pedagogický historismus se značil v uvedených Ideálech výchovy (...), proniknouti chtěly k realizaci, bohužel poměry politickými velmi oddálené. (...) Símě, zaseté Drtinou, vzklíčilo v pevnou vůli celého učitelského stavu (...).*“

²¹⁴ CACH, Josef. Rozvíjel František Drtina Masarykovu filozofii vzdělávacích hodnot? *Výchova a vzdělání: nezávislá revue pro výchovu a vzdělání*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. Ročník první. Str. 27-28.

²¹⁵ CHLUP, Otokar. *Vývoj pedagogických ideí v novém věku*. Brno: Filosofická fakulta s podporou Ministerstva školství a národní osvěty v komisi Knihkupectví A. Píša, 1925. Str. 155-158.

Sám svou kulturní a politicky výchovnou prací lidem dával příklad všem, kdož jsou zaujati pokrokem lidu, z něhož vzešli a pro který jsou ochotni pracovati.“²¹⁶

O Drtinovi vypověděla ve svém dějinně-pedagogickém spisu i Pešková, která obdobně vnímá *Ideály výchovy* (1900) jako Drtinovo základní pedagogické dílo. Také podtrhuje Drtinovu základní myšlenku pro výchovu a vzdělávání: „*Ve volně řazených kapitolách sleduje autor historický vývoj výchovy a pro dobu současnou formuluje základní zásadu, že nikoli vědění, ale kultivované myšlení musí být cílem rozumového vzdělání. Učitel má ukazovat cestu k vědění, metodu. Vědění musí mít do budoucna ráz praktický. Drtina zdůrazňuje ideu sepětí humanitního a přírodovědného vzdělání se vzděláním technickým.*“²¹⁷

Podle Peškové mají Drtinovy reformní návrhy historický význam, neboť slouží k pochopení problémů a výzev přelomu 19. a 20. století. Řadu z nich také vnímá jako nadčasové. Drtina doporučoval vznik pedagogických fakult při vysokých školách a univerzitách, neboť se domníval, že učitelské vzdělání je odbornou záležitostí a vyžaduje autonomii. Tyto fakulty pak měly vzdělat učitelský dorost pro všechny typy škol a zajistit propojení teorie a praxe, což se do dnešní doby nemělo setkat s valným úspěchem (alespoň v českém prostředí). Pešková si také cení Drtinova pedagogického vlivu, měl umět vyjádřit problémy své doby, byl odhodlán je řešit různými prostředky, dokonce s nesmírným nasazením. Měl si získat úctu studentstva a učitelstva. Podle Peškové byl erudovaným odborníkem, který dokázal předat obsah svých vědomostí i širší vrstvě obyvatelstva. Pešková však Drtinu nepřeceňuje, přidává do společného koše i kousek kritiky, kdy udává, že Drtinovy reformní snahy vedly k určitému zpovrchnění učitelského vzdělání a že nedošlo k dostatečné diferenciaci žáků na středních školách. Tyto dvě skutečnosti Pešková vytýká, nicméně je toho názoru, že i přes kritiku je třeba počítat s dějinnými proměnami, neboť každá doba pokládá nové požadavky na vzdělání.²¹⁸

Střídmější pohled na Drtinu přináší Štverák. Vnímá jej jako předního pedagogického reformátora přelomu století, nicméně podle něj neměl Drtina pochopit pravé příčiny změn, které měly vést k přeformulování cílů výchovy. Měly u něj spíše převažovat stanoviska

²¹⁶ CHLUP, Otokar. *Vývoj pedagogických ideí v novém věku*. Brno: Filosofická fakulta s podporou Ministerstva školství a národní osvěty v komisi Knihkupectví A. Píša, 1925. Str. 158-160.

²¹⁷ PEŠKOVÁ, Jaroslava. *Postavy české pedagogiky: František Drtina (1861-1925)*. Sv. 18. Praha: Ústav pro informace a vzdělávání, 1991. ISBN 80-211-0075-3. Str. 10.

²¹⁸ Tamtéž, str. 10-13.

k aktuálním problémům ve výchově a vzdělávání. Štverák na Drtinovi oceňuje jeho pedagogické snahy, dále to, že vystupoval proti byrokracii, germanizaci a katolicismu v českém školství. Stejně jako předchozí autoři, tak i Štverák konstatuje, že u Drtiny byla cílem výchovy idea humanity. Drtina měl vycházet z předchozích filosofických směrů, především řecké antiky, křesťanství, Komenského a osvícenství. Drtina učinil svou vlastní syntézu těchto směrů a vystavěl na ní svou pedagogiku.²¹⁹

Poslední pohled na Drtinu představí Váňová, která vnímá Drtinu jako filosofa, jenž odvodil cíle výchovy a vzdělání ze studia evropských dějin a evropské kultury. Konkrétně uvádí: „*Tuto práci podniká nejen kvůli vlastnímu poznávacímu záměru, tj. aby přinesl nové poznatky, ale zejména proto, aby objasnil přítomnost, popř. se pokusil stanovit trendy budoucího vývoje.*“²²⁰ Drtinovi měla vyjít syntéza starověkého naturalismu, křesťanské lásky k bližnímu, přírodovědného realismu, technického pokroku a sociální solidarity. Drtina na první místo postavil potřebu všestranného rozvoje osobnosti a tím omezit encyklopedismus. Výchova a vzdělání byla v jeho očích něčím praktickým a hodnotným, něčím, co uvádí člověka do společnosti. To samozřejmě nemůže fungovat, pokud není přístup ke vzdělání bezplatný pro širší vrstvy obyvatelstva. Také pokud není vzdělání laické a v duchu národního svébytnosti. Drtina se snažil přesunout kompetence i dál od středu (decentralizace), přenést větší zodpovědnost k nižším orgánům školské soustavy a samotným učitelům. Váňová udává, že si Drtina vysoce cenil dějin pedagogiky jakožto základní disciplíny celé pedagogiky.²²¹

²¹⁹ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. Vydání druhé. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. Str. 193-194.

²²⁰ VÁŇOVÁ, Růžena. Dějiny pedagogiky v díle českých profesorů pedagogiky. *E-pedagogium: nezávislý odborný časopis pro interdisciplinární výzkum v pedagogice, s ohledem na pedagogiku, speciální pedagogiku a didaktiky oborů*. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého, 2015. Číslo třetí. Str. 43.

²²¹ Tamtéž, str. 43-44.

Závěr

Jak již bylo uvedeno v úvodu, cílem této diplomové práce bylo nahlédnout na opomíjenou osobnost českého národa a tvůrčím způsobem připomenout její život a myšlenkový odkaz. Podniknutí tohoto záměru není nikterak jednoduché a vyžaduje obsáhlou práci s literaturou. Zároveň je potřeba si připustit, že u autorů Drtinova typu nelze obsáhnout všechna jeho díla, vzhledem k šíři jeho bádání. I proto je tato diplomová práce uvádějícím prostředkem pro další studium Drtinova díla.

V první kapitole jsem obsáhl životní působení Drtiny, přičemž tuto část vnímám jako obsáhle naplněnou. Nemyslím si, že je toho mnoho, co by se dalo ještě dodat k Drtinovu životu. Pohledem svého studia literatury lze říci, že měl Drtina velmi zajímavou osobnost. Všichni autoři vysoce hodnotí Drtinovu osobnost a jeho životní úsilí. Byl žákem Masaryka, od něhož si vzal to nejlepší a byl věrným pokračovatelem Masarykových myšlenek. Byl vzdělanec své doby, který získal vědomosti i ze zahraničí, o něž se neváhal podělit se svým národem. Byl znalec historie, který rozuměl minulosti, na níž vystavěl svůj světonázor. Pro poznání dějin filosofie a pedagogiky učinil mnohé. Českému národu zprostředkoval obsáhlou inspiraci. Byl pokračovatelem snah Komenského, kterému rozuměl a jeho intence se snažil vztáhnout na svou dobu. Byl mužem mravnosti, jenž usiloval o mravní očistu svého národa a všeho lidstva. Hlásal mnoho požadavků, nicméně mnohé z nich se nedokázalo prosadit. Žil v době, která sice poslouchala velké reformátory, nicméně ne vždy se od nich opravdu naučila. Drtina byl nepopíratelně typem reformátora, který zůstal nevslyšen navzdory svým snahám. Nenaplněnost jeho snah však nelze vnímat jako neúspěch. Nelze hodnotit člověka pouze podle úspěchu, neboť pak by i Komenský nebyl významný. Drtina představoval člověka, který v sobě nesl to důležité pro český národ. Byl klidným a inspirativním člověkem. Usiloval o mír, porozumění a rovnost mezi lidmi. Věřil v lidský pokrok, který se měl jeho slovy prosadit skrze kulturní snažení.

V druhé kapitole jsem nahlédl na Drtinova díla, jimž předcházela pohled na dobový kontext pedagogiky a filosofie. Jednalo o dobu mnoha směrů, kde pouze některé z nich získaly na delší dobu majoritní vliv. Drtina byl specifickým představitelem pozitivismu. Proč specifický? Drtina byl velmi spirituálně založený. Byl to křesťan tělem a duší, přestože nebyl církevně angažovaný. Své myšlenkové dílo protkal ideou humanity, jejímž hlavním obsahem je láska k bližnímu svému. Dějiny filosofie mu byly mantrou, na filosofii postavil svůj život a své názory. Byl eklektik, který vyhmátl z minulosti to

důležité a předával jej dál – lidem kolem sebe a celé společnosti. Nevystavěl svůj filosofický systém, neboť k tomu neměl osobní důvod. Věřil tomu, že lidský život a lidská společnost potřebuje pochopit myšlenkovou povahu starověku, středověku a novověku. S tou seznamoval všude, kde se nacházel.

Jeho pedagogické snažení bylo stejně významné jako to filosofické. Znalost minulosti a současnosti mu pomohla sestavit návrhy na změnu české vzdělávací soustavy, avšak nebyla vůle lidu a politické autority ji prosadit. Některé jeho požadavky jsou platné. Žijeme v demokracii, vzdělání je přístupné všem vrstvám včetně rovnosti příležitostí. Učitelstvo má vlastní fakultu a je koncentrováno na univerzitách a dalších vysokých školách. Vzdělání učitelů je kvalitnější, nicméně nelze říci, že by jejich postavení nabylo takové úlohy, jakou si Drtina představoval a o kterou usiloval. Vzdělání a výchova se uskutečňují, získaly význam a zájem veřejnosti. Učitelstvo však nemá takové autonomie a stát výrazně zasahuje do chodu školství. Drtina usiloval o větší učitelské kompetence, o nezávislou samosprávu při chodu školských institucí. Zároveň dosahování mravnosti prostřednictvím školy, jak si Drtina představoval, je otázkou do pléna.

Ať už se Drtinovy snahy naplnily nebo ne, pohledem dalších dobových autorů je vnímán jako významná osoba českého národa. Nebyl člověkem dokonalým, ale byl člověkem, kterým se stal díky tomu, že patřičně rozvíjel svého ducha. Do české studnice vědění přispěl svým dílem, čímž naplnil jeden ze svých požadavků – aby každý svou prací přispěl do společného díla. I proto si zaslouží pozornost současné doby. Díky jeho myšlenkovému odkazu můžeme porovnat, čeho jsme již dosáhli a čeho je třeba ještě dosáhnout. Naše lidské snažení není u konce a čeká nás ještě mnoho výzev, jak si toho byl vědom sám František Drtina.

Seznam použité literatury

Primární literatura

DRTINA, František. *Komenského idea humanitní*. Praha: Jednota Komenského, 1909.

DRTINA, František. *Kulturní vývoj a význam českého národa*. Praha: Nákladem vlastním, 1913.

DRTINA, František. *Lidové přednášky universitní*. Praha: Nákladem vlastním, 1902.

DRTINA, František. *Myšlenková povaha středověku*. Praha: Nákladem vlastním, 1898.

DRTINA, František. *Myšlenkový vývoj evropského lidstva*. Praha: Jan Laichter, 1902.

DRTINA, František. *Národní vzdělání*. Praha: Studentstvo Neveklovské, 1913.

DRTINA, František. *Národové a jich filosofie*. Praha: Nákladem vlastním, 1916.

DRTINA, František. *O mravní výchově*. Praha: Edvard Leschinger, 1920.

DRTINA, František. *O povaze novověké filosofie*. Praha: Edvard Leschinger, 1912.

DRTINA, František. *Rukověť mravních naučení Stoika Epikteta*. Praha: Jan Laichter, 1901.

DRTINA, František. *Středověk a křesťanství*. Praha: Nákladem vlastním, 1898.

DRTINA, František. *Studie o filosofii Anaximandrově*. Praha: Nákladem vlastním, 1900.

DRTINA, František. *Třídění jevů duševných v řecké filosofii*. Praha: Nákladem vlastním, 1890.

DRTINA, František. *Úkoly vzdělání ve škole a společnosti*. Praha: Svaz posluchačstva československých obchodních akademií, 1919.

DRTINA, František. *Universita budoucnosti*. Praha: Nákladem vlastním, 1904.

DRTINA, František. *Význam pansofických snah J. A. Komenského*. Praha: Nákladem vlastním, 1907.

Sekundární literatura

CACH, Josef. *František Drtina: filozof, pedagog a reformátor školství, představitel kultury a státník*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2003. ISBN 80-7194-538-2.

- CACH, Josef. Rozvíjel František Drtina Masarykovu filozofii vzdělávacích hodnot? *Výchova a vzdělání: nezávislá revue pro výchovu a vzdělání*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. Ročník první.
- CETL, Jiří. *Český pozitivismus: příspěvek k charakteristice jedné z tradic českého buržoazního myšlení*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981. Spisy Filosofické fakulty University J. E. Purkyně.
- ČÁDA, František, KÁDNER, Otokar, TŮMA, Josef a Octavian WAGNER. *František Drtina*. Praha: Dědictví Komenského, 1911.
- FUCHS, Alfred. Drtinovy snahy o společenskou výchovu českého studentstva. In: KLÍMA, Jiří et al. *Sborník vzpomínek a prací vydaný ku poctě univ. prof. dra Františka Drtiny*. Praha: J. Otto, 1921.
- GABRIEL, Jiří. František Drtina. In: *Antologie z dějin českého a slovenského filozofického myšlení: od roku 1848 do roku 1948*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1989. Česká část. Str. 171-178. Členská knihnice. ISBN 80-205-0029-4.
- GABRIEL, Jiří. Recepce darwinovského evolucionismu v české přírodovědě a filozofii. In: *Antologie z dějin českého a slovenského filozofického myšlení: od roku 1848 do roku 1948*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1989. Členská knihnice. ISBN 80-205-0029-4.
- HAVELKA, Emanuel. *Filosof humanity*. Vydání druhé. Brno: Ústřední spolek učitelský na Moravě a ve Slezsku, 1922.
- HLAVÁČ, Miroslav. *Čeští mafiáni 1914-1918*. Karviná: Antonín Pavera – PARIS ve spolupráci s Masarykovým demokratickým hnutím, 2008. ISBN 978-80-87173-00-8.
- CHLUP, Otokar. *Vývoj pedagogických ideí v novém věku*. Brno: Filosofická fakulta s podporou Ministerstva školství a národní osvěty v komisi Knihkupectví A. Píša, 1925.
- KLÍMA, Jiří et al. *Sborník vzpomínek a prací vydaný ku poctě univ. prof. dra Františka Drtiny*. Praha: J. Otto, 1921.
- KRÁL, Josef. *Československá filosofie: nástin vývoje podle disciplín*. Praha: Melantrich, 1937.
- KRATOCHVÍL, Ladislav. *František Drtina*. Praha: Česká grafická unie, 1941.
- KREJČÍ, František. *Drtina filosof*. In: KLÍMA, Jiří et al. *Sborník vzpomínek a prací vydaný ku poctě univ. prof. dra Františka Drtiny*. Praha: J. Otto, 1921.

- OBRÁTIL, Karel. *Drtinova čítanka*. Vydání druhé. Brno: Otakar Sobek, 1920. Str. 5.
- PAUZA, Miroslav. Úvodní studie. In: *Antologie z dějin českého a slovenského filozofického myšlení: od roku 1848 do roku 1948*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1989. Členská knihnice. ISBN 80-205-0029-4.
- PAVLÁSEK, Vojtěch. *T. G. Masaryk a František Drtina: smysl a osudy jejich kulturního programu*. Praha: Pedagogické museum J. A. Komenského, 1968. Katalog výstavy.
- PEŠKOVÁ, Jaroslava. *Postavy české pedagogiky: František Drtina (1861-1925)*. Sv. 18. Praha: Ústav pro informace a vzdělávání, 1991. ISBN 80-211-0075-3.
- PÍŠA, František. *Prof. Dr. Fr. Drtina: jeho život a dílo*. Hradec Králové: Pokrokový klub, 1911. Knihovnička Pokrokového klubu.
- PROKEŠOVÁ, Blanka. Pronikání marxistických idejí do dělnického hnutí. In: *Antologie z dějin českého a slovenského filozofického myšlení: od roku 1848 do roku 1948*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1989. Členská knihnice. ISBN 80-205-0029-4.
- SKLÁDAL, Josef. *Studentstvo Drtinově památce 14. ledna 1925*. Praha: Ústřední svaz československého studentstva a Ministerstvo školství a národní osvěty, 1925.
- SOUČEK, Jan. *František Drtina: osobnost, rodný kraj, přátelé, rodina*. Praha: Eliška Kosová a MAKE* detail s finanční podporou obce Chotilsko. ISBN 978-80-905903-4-2.
- SOUČKOVÁ, Sylva. *František Drtina: filozof, pedagog a politik v korespondenci a vzpomínkách (1861-1925)*. Praha: Eva-Milan Nevole, 2004. ISBN 80-254-5532-7.
- Studentstvo Drtinově památce 14. ledna 1925*. Praha: Ústřední svaz československého studentstva a Ministerstvo školství a národní osvěty, 1925.
- ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. Vydání druhé. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988.
- VÁŇOVÁ, Růžena. Dějiny pedagogiky v díle českých profesorů pedagogiky. *E-pedagogium: nezávislý odborný časopis pro interdisciplinární výzkum v pedagogice, s ohledem na pedagogiku, speciální pedagogiku a didaktiky oborů*. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého, 2015. Číslo třetí.
- WEINGART, Miloš. František Drtina a vysokoškolská extense. In: KLÍMA, Jiří et al. *Sborník vzpomínek a prací vydaný ku poctě univ. prof. dra Františka Drtiny*. Praha: J. Otto, 1921.

ZOUHAR, Jan. *Dějiny českého filozofického myšlení do roku 1968*. Brno: Academicus, 2008. ISBN 978-80-87192-02-3.

Encyklopedie a slovníky

Elektronické zdroje

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá myšlenkovým odkazem českého myslitele Františka Drtiny (1861-1925), který vynikl především v oboru dějinách filosofie a pedagogiky. Byl reformátorem školství, univerzitním profesorem, vědcem a politikem. Zrekonstruovaný myšlenkový odkaz práce ukazuje, že Drtina významně přispěl k porozumění dějin filosofie a pedagogiky, ačkoli nevytvořil vlastní filosofický systém, ale přinesl vlastní pedagogické záměry. Těmto oborům věnoval většinu svých spisů. První kapitola se věnuje jeho životu a sleduje jeho životní osudy. Jedná se o obsáhlou kapitolu a rekonstruuje jeho životní obraz. Člověku se tak má vyjevit František Drtina. Druhá kapitola obsahuje myšlenkový odkaz, který je zasazen do dobového kontextu. Dále je zde rozbor vybraných filosofických a pedagogických děl. Součástí toho je také hodnocení autory tehdejší doby, kteří lépe dokážou uchopit Drtinův myšlenkový odkaz. Práce je psána objektivně, avšak se zaujetím autora k české filosofii. Práci je třeba vnímat jako příspěvek do dějin české filosofie.

Abstract

This diploma thesis deals with the thought legacy of the Czech thinker František Drtina (1861-1925) who excelled mainly in the field of history of philosophy and pedagogy. He was educational reformer, university professor, scientist and politician. The reconstructed thought legacy of the thesis shows that Drtina significantly contributed to the understanding of the history of philosophy and pedagogy, although he did not create his own philosophical system, but brought his own pedagogical intentions. He devoted most of his writings to these scientific disciplines. The first chapter deals with his life and follows his life destinies. This is an extensive chapter and reconstructs his life picture. This is how František Drtina is supposed to appear to a reader. The second chapter contains a thought legacy, which is set in the context of his time. There is also an analysis of his philosophical and pedagogical works. Part of this is also an evaluation by authors of the time, who are better to grasp Drtina's thought legacy. The thesis is written objectively, but with the author's interest in Czech philosophy. The work must be seen as a contribution to the history of Czech philosophy.